

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM PSİKOLOJİSİ PROGRAMI

BELİREN YETİŞKİNLERDE DİNİ KİMLİK GELİŞİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HEMN SALİH AHMED

ANKARA
EYLÜL, 2019



ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM PSİKOLOJİSİ PROGRAMI

BELİREN YETİŞKİNLERDE DİNİ KİMLİK GELİŞİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HEMN SALİH AHMED

DANIŞMAN: DOÇ. DR. TÜLİN ŞENER KILINÇ

ANKARA
EYLÜL, 2019

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

HEMN SALİH AHMED adlı öğrencinin hazırladığı “Beliren Yetişkinlerde Dini Kimlik Gelişimi” başlıklı bu çalışma Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı / Eğitim Psikolojisi Programı’nda jüri üyelerince oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan : Prof. Dr. Hasan ATAK



Üye : Doç. Dr. Tülin ŞENER KILINÇ (Danışman)



Üye : Dr. Öğr. Üyesi Eylem Gökçe TÜRK



ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından .../.../20... tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulunca .../.../20... tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Yasemin KEPENEKÇİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapılara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

HEMN SALİH AHMED



ÖZET

BELİREN YETİŞKİNLERDE DİNİ KİMLİK GELİŞİMİ

Hemn Salih Ahmed

Yüksek Lisans, Eğitimi Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Tülin ŞENER KILINÇ

Eylül, 2019, xiii + 97 sayfa

Bu çalışmada, beliren yetişkinlik dönemi ile dini kimlik gelişimi arasındaki ilişki sınıf düzeyi ve cinsiyete göre farklılıklar olup olmadığı açısından incelenmiştir. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışma grubunu Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören 215 kadın ve 195 erkek olmak üzere toplam 410 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada beliren yetişkinlik özelliklerini ölçmek üzere Beliren Yetişkinliğin Boyutları Envanteri (Reiffman, Arnett ve Colwell, 2003); dini kimliği belirlemek üzere araştırmacı tarafından Türkçeye uyarlanan Dini Kimlik Gelişimi Ölçeği (Bell, 2009) ve katılımcılarla ilgili demografik bilgileri toplamak için ise Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 21.00 programı kullanılarak çözümlenmiştir. Beliren yetişkinlik özelliklerin toplam puanı ile dini kimlik gelişiminin alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Beliren yetişkinliğin cinsiyet ve sınıf düzeyine göre farklılaşp farklılaşmadığının test etmek amacıyla t-testi yapılmıştır. Her iki değişkenin boyutları arasındaki farklılıkları belirlemek için iki faktörlü Anova testi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda beliren yetişkinlik özelliklerinin ile başarılı dini kimlik arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken ($r=.060$, $p<.05$), beliren yetişkinlik ile moratoryum dini kimlik arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ($r=.104$, $p<.05$) bulunmuştur. Beliren yetişkinlik ile ipotekli dini kimlik ($r=-.277$, $p<.01$) ve dağınık dini kimlik ($r=-.137$, $p<.01$) arasında ise negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Beliren yetişkinlik dönemi özellikleri açısından 1. ve 4. sınıf düzeyleri ($t_{413}=-1.057/-1.051$, $p>.05$) ve cinsiyet düzeyleri ($t_{413}=1.092/1.090$, $p>.05$) arasında da anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir. Beliren yetişkinlik boyutları incelendiğinde cinsiyet ve sınıf düzeyine göre farklılık bulunmamıştır. Dini kimlik boyutlarında ise cinsiyet ve sınıf düzeyine göre

anlamalı bir fark bulunmuştur. Kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla ipotekli dini kimlik ($Ort_{kadın}=21.43>Ort_{erkek}=20.08$), erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre ise daha fazla dağınık dini kimlik özellik gösterdiği ($Ort_{kadın}=19.41<Ort_{erkek}=20.20$) bulunmuştur. 1. sınıf öğrencilerin 4. sınıflara göre daha fazla ipotekli dini kimlik özelliğe yaşadığını görülmüştür ($Ort_{1.sınıf}=23.44>Ort_{4.sınıf}=21.78$). bulgular literatür ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Beliren yetişkinlik, dini kimlik



ABSTRACT

RELIGIOUS IDENTITY DEVELOPMENT IN EMERGING ADULTHOOD

Hemn Salih Ahmed

Master's Thesis, Educational Sciences Program

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Tlin Şener

September, 2019 xiii + 97 Pages

In this study, it was examined whether there is a relationship between emerging adulthood and religious identity development in university students at 1st and 4th grades as well as the differences according to grade and gender. Relational screening model was used in the study and it consisted of 410 students, which are 215 women and 195 men at the Faculty of Educational Sciences in Ankara University. The Inventory of Dimensions of Emerging Adulthood-IDEA (Reiffman, Arnett ve Colwell, 2003); Religious Identity Development Scale (Bell, 2009) which was adapted into Turkish by the researcher and Personal Information Form were implemented. The data were analyzed by SPSS 21.00 program. According to the aim of the study, Pearson Correlation was used to determine if there is significance or not between the dimensions of the religious identity development with the total point of emerging adulthood characteristics. In order to test whether the two variables differ according to gender and grade level, t-test analyses were performed. Between the dimensions, two-way Anova was implemented. According to the results of the research there was no relationship between the emerging adulthood characteristics and the successful religious identity ($r=.060$, $p<.05$). There is a positive significant relationship between the emerging adulthood characteristics and the moratorium religious identity ($r=.104$, $p<.05$). There is a negative relationship between emerging adulthood characteristics and the foreclosure of religious identity ($r=-.277$, $p<.01$) and also with diffusion religious identity ($r=-.137$, $p<.01$). It was determined that there was no significant difference between the 1st and 4th grade levels ($t_{413} = -1.057 / -1.051$, $p>.05$) and the genders ($t_{413} = 1.092 / 1.090$, $p>.05$). There were no significant differences in adulthood dimensions according to gender and grade. A significant

difference was found in religious identity dimensions according to gender and grade level. Female students have more foreclosure religious identity than male students (Female = 21.43 > Male = 20.08), it is seen that male students live more diffusion religious identity than female students (Female = 19.41 < Male = 20.20). 1st grade students have more foreclosure religious identity than 4th grade students (1st grade = 23.44 > 4th grade = 21.78). The results were discussed in the light of the literature.

Key Words: : Emerging adulthood, Religious identity



ÖNSÖZ

Öncelikle eğitimim süresince desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, değerli fikirleriyle tez yazma sürecimde her zaman destek olan çok değerli danışmanım Doç.Dr. Tülin ŞENER'e,

Verilerin toplanması ve istatistik işlemleri aşamasında değerli zamanını ayıran Neslihan Tuğçe Şimşek'e,

Yüksek lisans eğitimim boyunca engin bilgileriyle bana çok şey öğreten bölüm hocalarıma ve destekleri için tüm arkadaşlarıma,

Sevgilim Avesta'ya,

Sonsuz teşekkürler...

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem.....	1
1.2. Amaç.....	2
1.3. Önem.....	3
1.4. Sınırlıklar	3
BÖLÜM 2.....	4
KURAMSAL ÇERCEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	4
2.1. Beliren Yetişkinlik.....	4
2.2. Beliren Yetişkinlik Döneminde Kültürel Zeminin Önemi	7
2.3. Beliren Yetişkinlik Döneminin Ayırt Edici Özellikleri.....	9
2.3.1. Beliren yetişkinlik kimlik arayışı dönemidir	9
2.3.2. Beliren yetişkinlik istikrarsızlık (değişkenlik) dönemidir	11
2.3.3. Beliren yetişkinlik kendine odaklanma dönemidir	12
2.3.4. Beliren yetişkinlik arada hissetme dönemidir.....	13
2.3.5. Beliren yetişkinlik olanaklar dönemidir	14
2.4. Beliren Yetişkinlik Kuramları	15
2.4.1. Levinson'un Yaşam Yapısı Kuramı	15
2.4.2. Arnett'in Beliren Yetişkinlik Kuramı	19
2.4.2.1. Kişisel (Özel) Farklılıklar	20
2.4.2.2. Yerleşim (Demografik) Farklılıkları.....	21

2.5. Beliren Yetişkinlik Döneminde Kimlik Gelişimi	22
2.5.1. Kimlik Gelişimi Açıklayan Kuram ve Modeller	22
2.5.1.1. Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı	22
2.5.1.2. Marcia'nın Kimlik Statüleri Yaklaşımı	26
2.5.1.3. Beş Boyutlu Kimlik Biçimlenmesi Modeli	30
2.5.2. Dini Kimlik Gelişimi	32
2.5.2.1. Freud'un Din ve Psikanaliz Üzerine Görüşleri.....	33
2.5.2.2. Jung: Din ve Bireyleşme.....	34
2.5.2.3. Gordon Allport: Dini Duygunun Olgunlaşması	36
2.5.2.4. Erikson ve Din	37
2.5.3. Dini İnanışların Çocukluk ve Ergenlikteki Gelişimi	39
2.5.3.1. Çocukluk Dönemi.....	39
2.5.3.2. Ergenlik Dönemi.....	41
2.6. Dini Kimlik Gelişimini Etkileyen Etmenler	43
2.6.1. Ailenin Dini Eğitimi	43
2.6.2. Dini Kurumlar.....	47
2.6.3. Medya	50
2.7. İlgili Çalışmalar	54
2.7.1. Beliren Yetişkinlik Dönemi ile İlgili Çalışmalar.....	54
2.7.1.2. Dini Kimlik Gelişimi ile İlgili Çalışmalar	57
BÖLÜM 3.....	60
YÖNTEM	60
3.1. Araştırma Modeli	60
3.2. Çalışma Grubu	60
3.3. Verilerin Toplanması	60
3.4. Veri Toplama Araçları	61
3.4.1. Kişisel Bilgi Formu	61
3.4.2. Beliren Yetişkinliğin Boyutları Envanteri (Inventory of Dimensions of Emerging Adulthood).....	61
3.4.3. Dini Kimlik Gelişimi Ölçeği (Bell Measure for Religious Identity). 64	
3.5. Verilerin Analizi	66

BÖLÜM 4.....	67
BULGULAR VE YORUMLAR	67
4.1. Beliren Yetişkinlik Özellikleri ile Dini Kimlik Alt Boyutları Arasındaki İlişki	67
4.2. Sınıf Düzeyine göre Beliren Yetişkinlik Boyutlarının Toplam Puanı ve Farklılıkları	69
4.3. Cinsiyete göre Beliren Yetişkinlik Boyutlarının Toplam Puanı ve Farklılıkları	71
4.4. Sınıf Düzeyine göre Dini Kimlik Boyutlarının Farklılıkları	73
4.5. Cinsiyete göre Dini Kimlik Boyutlarının Farklılıkları	75
BÖLÜM 5.....	78
SONUÇ VE ÖNERİLER	78
5.1. Sonuç	78
5.2. Öneriler	79
KAYNAKLAR.....	81
EKLER	88
EK-A: Demografik Bilgi Formu.....	89
EK-B: Beliren Yetişkinliğin Boyutları Envanteri.....	91
EK-C: Dini Kimlik Ölçeği.....	92
EK-D: Etik Kurulu İzin Formu	94
BENZERLİK BİLDİRİMİ	96
ÖZGEÇMİŞ.....	97

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Marcia'nın kimlik statüleri ve boyutları.....	27
Tablo 2. Luyckx ve arkadaşlarının kimlik statüleri modeli.....	32
Tablo 3. Katılımcıların ölçek maddelerine vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda hesaplanan Çarpıklık ve Basıklık katsayıları.....	66
Tablo 4. Beliren yetişkinlik özelliklerin toplam puanı ile dini kimlik alt boyutları arasındaki ilişki.....	67
Tablo 5. Sınıf düzeyine göre beliren yetişkinlik boyutlarının t-test sonuçları	69
Tablo 6. Beliren yetişkinlik alt boyutlarının sınıf düzeyine göre ortalamaları ve farklılıkları.....	70
Tablo 7. Cinsiyete göre beliren yetişkinlik boyutlarının t-test sonuçları	71
Tablo 8. Beliren yetişkinlik alt boyutlarının cinsiyete göre ortalamaları ve farklılıkları	72
Tablo 9. Dini kimlik alt boyutlarının sınıf düzeyine göre ortalamaları ve farklılıkları..	73
Tablo 10. Dini kimlik alt boyutlarının cinsiyete göre ortalamaları ve farklılıkları	75

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Beliren Yetişkinliğin Boyutları Envanteri Histogram Grafiği	63
Şekil 2. Beliren Yetişkinliğin Boyutları Envanterine İlişkin DFA'dan Elde Edilen Path Diyagramı ve Maddeler Arası Korelasyon Değerleri	63
Şekil 3. Dini Kimlik Gelişimin Ölçeğin Histogram Grafiği.....	65
Şekil 4. Dini Kimlik Gelişiminin DFA'dan Elde Edilen Path Diyagramı ve Maddeler Arası Korelasyon Değerleri.....	65



BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. Problem

Beliren yetişkinlik dönemi, bir insanın hayatında en önemli kararların alındığı görece yeni tanımlanmış bir dönemdir. Beliren yetişkinlik, ergenlik dönemi ile yetişkinlik dönemini birbirine bağlayan, genellikle 18 ile 29 yaşları arasında yaşanan, bireylerin farklı kazanımlar elde ettiği bir gelişim dönemi olarak tanımlanabilir (Arnett, 1998). Bu dönemdeki bireyler, ergenlikten çıkmış ancak yetişkinlik statüsünü tam olarak kazanmamış kişilerdir. Bununla beraber kişinin (eğitimi tamamlanması, dünya görüşü, evlenme karar vermesi) sorumluluklar dönemidir (Arnett, 2004).

Beliren yetişkinlik dönemi, bir insanın geleceğiyle ilgili kararlarını derinlenmesine düşünmesinden oluşur. Bu düşünülmüş kararların kaynağı, bireyin çevresiyle karşılaşmasıdır. Bu da demektir ki bu süreçte birey, bir yandan daha fazla zorluklarla karşılaşmakta ve öte yandan kendi geleceği için en uygun ve en iyi kararı vermek için çevresiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Birey, ergenlik döneminde gelişimini tamamlamamıştır ve kimliğin arama ve tanıma çabasıdadır, ama yetişkinlik döneminden sonra daha fazla sorumluluk duygusu hissettiği için hangi kimlik biçimini elde etmek istiyorsa ona karar verebilir. Bu da bireyin kararlarını, duygusallığa dayandırmaması anlamına gelmektedir.

Bu yaştaki bireyin her bir kararı, kimliğin bir parçasını oluşturmaktadır. Örneğin hangi alanda uzman olmak istediğini, hangi kişiyle evleneceğini ve hayatında hangi dünya görüşüne sahip olduğunu belirlemeye çalışır. Sahip olduğu bakış açısı, eğitiminden, toplumsal çevresinden (aile, arkadaş grubu, okul), din ve ahlak görüşünden kaynaklanmaktadır. Din, bu çerçevenin içinde, kimlik oluşmasında büyük bir role sahiptir. Erikson'a göre din, ideolojik bir boyuta sahiptir ve bireyin ahlak çerçevesinde önemli bir rol oynar ve bireyin davranışlarını düzeltmek için daha önce sahip olduğu düşüncelerinde etkili bir role sahiptir (Snarey, akt. Bell, 2009).

Birey, doğduğu ailenin sahip olduğu dine mecbur kalmaktadır ama bu düşünceler, bireyin kimlik gelişimine kadar baskın olabilir. Ergen, tamamen olgunlaşma dönemine geldiğinde bu düşünce, kişinin kafasında belli soru işaretlerinin oluşmasına sebep olur. Özellikle geleneksel yapıya sahip olan topluluklarda bireyin, çevresine ve değişikliklere aykırı olmayan davranışlarda bulunması talep edilir.

Geleneksel toplumda dinin temel sosyal fonksiyonlarından biri muhafazakârlık olmaktadır. Aynı zamanda din; ahlak, örf ve kalıcı âdetlerin ve kültürün resmî koruyucusudur. Bu toplum tipinde dinin en önemli ve baştan gelen toplumsal fonksiyonlarından biri, grup ahlakının korunması ve ayakta tutulmasıdır (Zorlu, 2005).

Beliren yetişkinin önemli özelliklerinden birisi de kimlik arayışının sürmesidir ve dini düşünceleri, kimlik oluşumunun büyük bir parçasıdır. Çocuk, gelecekteki eğitim ve dünya görüşünü belirlerken birçok zorluklarla karşılaşabilir ve bu zorluklar gelecekteki tüm hayatını etkilemektedir.

Bu doğrultuda, öğrencilerin yeni bir ortama girdiklerinde çevrenin etkisi ile nasıl bir dini kimliğe sahip oldukları, aynı zamanda beliren yetişkinlik dönemlerinin dini kimlik gelişimi ile nasıl bir ilişki içinde oldukları ve hangi dini kimlik statülerinin farklılaştığı, hangilerinin ise aynı kaldığı bu araştırmanın temel problemidir.

1.2. Amaç

Araştırmanın amacı öğrencilerde beliren yetişkinlik döneminin özellikleri ile dini kimlik gelişimi arasında ilişki olup olmadığının incelenmesidir. Bu doğrultuda araştırmanın temel amacı aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- 1- Beliren yetişkinlik döneminin özellikleri ile dini kimlik gelişimin alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 2- Beliren yetişkinlik boyutları
 - a. Sınıf düzeyine ve
 - b. Cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
- 3- Dini Kimlik gelişimi boyutları
 - a. Sınıf düzeyine ve
 - b. Cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?

1.3. Önem

Beliren yetişkinlik, gelişim psikolojisinde görece yakın bir tarihe sahip bir kavramdır. Buna karşın bu kısa zamanda beliren yetişkinlik konusunda çok ciddi araştırmalar ortaya konmuştur. Bu konuya bağlı olarak yapılan ilk çalışmalar, genellikle bu dönemin var olup olmadığı yönündedir. Sonraki araştırmalar ise daha çok yetişkinlik ölçütleri ve beliren yetişkinleri ergenlerden ve yetişkinlerden ayıran temel özellikleri ortaya koyma amacı üzerinde yoğunlaşmıştır (Çelenk, 2003). Yapılan çok sayıdaki çalışma, bu dönemin farklı bir gelişim dönemi olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda beliren yetişkinlik, gelişim psikolojisinde ele alınması gereken ayrı bir dönem olarak düşünülmektedir.

Bu araştırmanın en önemli noktası, bireyin üniversitedeki eğitim hayatı boyunca dini kimlik gelişimi ile ilgili değişikliklerin ortaya konmasıdır. Aynı zamanda aile, arkadaş grupları gibi sosyal grupların dini kimliği ne kadar etkilediklerini belirlemek, gençler için geliştirilecek olan eğitim ve uygulamalara yol göstermesi açısından önemlidir.

Beliren yetişkinlikte dini kimlik gelişimini inceleyen çalışmalar da oldukça az sayıdadır. Beliren yetişkinlik dönemi ve dini kimlik konularına ilişkin Türkiye’de yürütülmüş bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma, bu bağlamda bir ilk olma niteliğindedir ve özellikle beliren yetişkinliğin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini incelemenin kültürel yapının etkisini ortaya koymak açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

1.4. Sınırlıklar

Bu araştırmanın verileri 2018-2019 eğitim-öğretim yılında üniversiteye devam eden 1. ve 4. sınıf öğrencileriyle sınırlıdır.

BÖLÜM 2

KURAMSAL ÇERCEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Beliren Yetişkinlik

Gelişimde yetişkinlik terimi; bebeklik, çocukluk ya da ergenlik kadar açık ve somut değildir. Örneğin Piaget, bilişsel gelişimin ergenlikte tamamlandığını ve yetişkinlikte kararlılık kazandığını, başka bir deyişle yetişkinlikte önemli bilişsel değişimlerin olmadığını söylemektedir. “Yetişkin” terimi, Latince “büyümek” kelimesinden gelmektedir. Yani yetişkin kişi “büyümüş” kişidir. Kişinin büyümiş olması, hem psikolojik açıdan hem de fiziksel açıdan olgunlaşmış olduğunu göstermektedir (Atak, Tatlı, Çokamay, Büyükpabuşcu ve Çok, 2016).

Beliren yetişkinlik (Emerging Adulthood) kavramı ise 18-29 yaşlar arasını kapsayan yeni bir gelişim dönemini açıklamaktadır (Arnett, 2000). Beliren yetişkinliğin, ergenlik ve genç yetişkinlik arasında kendine özgü özellikleri olan ve hem ergenlikten hem de genç yetişkinlikten farklı bir gelişim dönemi olduğu öne sürülmektedir. Bu dönemde ne çocukluk döneminin bağımlılığı kalmakta ne de yetişkinliğin sorumluluğu tümüyle kabul edilmektedir. Beliren yetişkinlik, yaşamı yönlendiren aşk, iş ve dünya görüşü gibi özelliklerde meydana gelen değişiklikler ve denemeler dönemidir. Bu dönemde henüz karar verilmemiş pek çok seçenek vardır ve geleceğe ilişkin çok az şey netleşmiştir. Örneğin bu zaman içerisinde pek çok genç insan, eğitim açısından belli bir düzeye gelmektedir (Arnett, 2000; 2004).

Beliren yetişkin kavramı için yapılan tanımlar, kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Çoğu kültürde bireyin olgunluk yaşı “eğitimi tamamlama, doğru zamanda işe başlama, evlilik ve çocuk sahibi olma” gibi bazı ölçütlerle ilişkilidir. Batılı ülkelerde ise durum farklıdır; bireyin bağımsızlığı ve özgürlüğü gibi bazı farklı boyutlar belirleyicidir. Bu etken de beliren yetişkinlik birey tanımını yapmayı zorlaştıran nedenlerden biridir. Özellikle yavaş gelişen, bireye nasıl ve ne zaman ergenlik ya da olgunluk döneminin son evresine varacağını söylemeyen, bireylere rol ve sorumluluk

almaları konusunda açık bir görüş tanımayan kültürlerde bu terim daha da zor tanımlanmaktadır.

Beliren yetişkinlik dönemi, öncelikli olarak Batı kültürlerinde ele alınmış ve yapılan çalışmalarla kuramsal bir temel oluşturulup böyle bir dönem tanımlanmıştır. Kültürel açıdan bakıldığında bu dönem, sadece yetişkin rollerinin ertelenmesine izin veren kültürlerde görülen bir yaşam dönemidir (Nelson, 2003). Beliren yetişkinlik döneminin yalnızca 18-29 yaşlar arasındaki bireylerin bağımsız roller sergilemelerine bir ölçüde izin verilen kültürlerde görüldüğünü belirtmektedir. Ergenlik gibi beliren yetişkinlik de gelişimsel bir dönem olarak belirlenmiş ve kültürel yapılar tarafından şekillenmektedir. Aynı zamanda bu dönem evrensel ve değişmez bir yaşam dönemi değildir (Arnett, 2000, 2003, 2004).

Arnett (1992), gelişimde “geniş” ve “dar” toplumsallaşma olmak üzere iki tür toplumsallaşma tanımlamıştır. Bu sınıflama, yetişkinliğin kültürlere göre farklı anlamları olduğunu net bir şekilde açıklamaktadır. Geniş toplumsallaşma, yaşam boyunca bireylere birçok farklı seçeneğin sunulduğu ve bireylerin özgürlüğü, bağımsızlığı vurgulayan değerler, bireysellik ve kendini ifade etme gibi özelliklerle ortaya çıkmaktadır. Böyle toplumlarda kesin bir “iyi-kötü” veya “doğru-yanlış” tanımı yapılmaz; kurallar esnektir ve beklentiler, sorumluluklar ve cezalar azdır. Bu tarz bir toplumsallaşma, bireysel farklılıkların ifadesine olanak tanımaktadır ve bireylerin birincil ilgi alanı kendileridir. Dar toplumsallaşma da sanayileşmemiş toplumlarda yaşanmaktadır ve yaşam süreci dar ve belirli bir çevreyle sınırlandırılmış, bağımlılığa ve seçeneklerin kısıtlı olmasına dayandırılmıştır (Akt. Atak, 2016). Böyle toplumlarda “iyi-kötü, doğru-yanlış” gibi kavramlar kesin olarak belirlenmiştir. Beklentiler, sorumluluklar nettir ve toplumdan sapmalar toplum tarafından cezalandırılmaktadır (Arnett, 1995; 2001). Kişilerarası farklılıklar, toplum tarafından azaltılmakta ve bireysel farklılıkların sergilenmesine olanak tanınmamaktadır. Dar toplumsallaşmada bireyler, topluma ve aileye güvenme bağlamında toplumsallaştırılmaktadır. Özellikle evlilik yaptıktan sonra oluşan çekirdek aile, kök ailesindeki bireylerin sayısı çok bile olsa kök ailesi ile birlikte ikamet etmeye devam etmektedir. Böylelikle günlük yaşamdaki etkinlikleri detaylı bir şekilde takip edebilmektedirler. Bu da ebeveynlerin sahip olduğu gelenekleri yeniden oluşturma ve torunlarına aktarma sürecinin önünü açmaktadır. Bu tür bir eğitimde de farklılığı hissetmek ve ötekinin farklı düşüncelerini kabul etmek zorlaşmaktadır, özellikle de

çocukları konusunda farklı eğitim anlayışlarını onlara aktarmak istememekte ve buna izin vermemektedirler.

Birey, beliren yetişkin yaşlarında ne tamamen çocukluk bağlarından kopmakta ne de olgun bir bireyde olması gereken sorumlulukları tamamen üstlenmektedir. Endüstriyel ülkelerde bulunan genç birey; aşk, iş ve yaşam gibi temel değişiklik alanlarının çoğunda karar verebilme kapasitesine sahiptir. Bir başka deyişle bunları yapmak için geniş bir bakış açısı vardır. Bu yetişme evresinin yeni ortaya çıkması, iki farklı boyutun kapılarını açmaktadır. Bu evre, araştırmacıları araştırmaları sırasında hem kuramsal hem de uygulama yönlerini göz önünde bulundurmaya zorlarken bireyin, iç ve dış dünyasındaki değişikliklere yönelmeye itmektedir. Öte yandan bireyi de kendi gelişimi sırasında yaşanan değişimlere dikkat etmesi ve diğer insanların gelişiminde yaşanan değişiklik nedenlerini göz önünde bulundurması konularında zorunlu kılmaktadır (Arnet, 2004).

Ekonomik olarak gelişmiş olan ülkelerde kırsal ve kentsel alanlar arasında açık bir kültürel farklılık vardır. Hindistan ve Çin gibi ülkelerde şehirlerde yaşayan insanların, kırsallardaki insanlara mazaran beliren yetişkinliği yaşamaları daha fazla olasıdır. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde şehirlerde yaşayan insanlar, kırsal alandaki genç insanlara göre daha geç evlenir ve daha geç çocuk sahibi olabilirler (Arnett, 2004). Ayrıca kentsel kültürde yaşayan bireyler daha fazla ve daha donanımlı eğitim alırlar; meslek seçimi, yaşam tarzı ve eğlenme gibi konularda daha geniş imkânlara sahiptirler. Tam aksine gelişmiş olan ülkelerin kırsal alanlarındaki yaşayan genç bireyler ise düşük bir düzeyde eğitim alır, erken evlenirler ve tarım dışında çok az iş seçenekleri vardır. Bu yüzden gelişmiş olan ülkelerde beliren yetişkinlik, genellikle kentlerde yaşanmaktadır. Ancak kırsal alanda da yaşanma olasılığı vardır. Kırsal alanda yaşanan beliren yetişkinliğin süresi şehirlerde yaşanılardan daha kısadır (Arnett, 2000).

Beliren yetişkinlikle diğer dönemler arasında bazı farklılıklar vardır. Beliren yetişkinlik döneminin geç ergenlik dönemi ile arasındaki temel fark, beliren yetişkinlikte bireyin biyolojik gelişiminin artık tamamlanmış olması ve çoğu zaman kendi anne baba ve ailesiyle yaşamamasıdır. Aynı zamanda ergenin henüz evlenmemesi ve çocuk sahibi olmaması da başka bir özelliğidir. Erikson'un kuramında yer alan genç yetişkinlik döneminden de farklılaşmaktadır. Çünkü genç yetişkinlik, 18-40 yaşları arasını kapsamaktadır. Beliren yetişkinlikle temel farkı bireyin sahip olduğu rollerdir. Örneğin 35 yaşında bir birey evlenmiş, ebeveyn olmuş veya kalıcı bir iş sahibi olmuş olabilir. Ancak beliren yetişkinlikte bu roller henüz kazanılmamış da olabilir. Yetişkinliğe geçiş

dönemi, bireyin ergenlikten yetişkinliğe geçiş sürecini ifade eder. Birey, bu süreçte ortam değişiminde ve iş hayatına geçişte çeşitli sıkıntılarla karşılaşabilir. Buna karşın yetişkinlik döneminde birey, bu sıkıntıları aşmış ve yeni rollerine adapte olmuştur (Parmaksız, 2008).

Türkiye’de, beliren yetişkinlik dönemi görece yeni bir kavramdır ve psikoloji bilim çerçevesinde bu konuyla ilgili bazı önemli araştırmalar yapılmaktadır (Atak, 2008; Parmaksız, 2008; Ergin, 2015; Yüzbaşı, 2012; Zubaroğlu, 2008; Doğan, 2011; Pehlivan, 2017; TÜİK, 2010). Bu araştırmalar da beliren yetişkinliği, genel olarak 18-29 yaş arasındaki dönem olarak ele almaktadır.

2.2. Beliren Yetişkinlik Döneminde Kültürel Zeminin Önemi

Beliren yetişkin, tüm kültür ve medeniyetlerde uygulanabilen bir dönem değildir. Bazı farklı kültürlerde özellikleri ispatlanan ve psikolojide yeni bir kavram olarak yakın dönemde ortaya çıkan bu dönem, kimi ülkelerde birtakım özellik ve şartlarla ilişkilidir.

Bu dönem, ilk olarak bazı Batılı ülkelerde ilgi konusu olurken geniş çaplı araştırmalar yapılmakta ve özel bir kavram niteliği kazanmaktadır. Böylelikle insanın gelişim evrelerinden biri olarak tanıtılmaktadır (Arnett ve Galambos, 2003). Çocukluk, ergenlik ve yaşlılık gibi gelişim evreleri üzerinde uzmanlar birçok araştırma yapmışlardır. Bunlar daha çok bilişsel, sosyal ve psikoloji alanlar üzerine yapılan araştırmalardır. Ancak söz konusu evrelerin aksine beliren yetişkinlik dönemi üzerine daha az araştırma yapıldığı görülmektedir. Bu açıklamalar ışığında ortaya bazı sorular çıkmaktadır. Örneğin söz konusu dönemin özelliklerinin kültürlere göre değişip değişmediği ya da bir başka deyişle kültürün, bu evrenin ortaya çıkmasına nasıl etki ettiği çeşitli araştırmacıların ilgi konusu olmuştur (Nelson ve Chen, 2007; Rosenberg, 2007; Galambos ve Martinez, 2007).

Yapılan araştırmalara (Nelson, 2003; Arnet, 2000) göre bu dönem, bireyi beliren yetişkin rolünü ve yapması gereken işleri ertelemeye iten kültürlerde daha çok görülmektedir. Örneğin endüstriyel toplumlarda bu dönem görülebilir. Genel olarak bireyler, 20-30’lu yaşları arasında üniversite eğitimlerini tamamlamaktadır. Yeni bilgiler elde etmeleri için bir araç olan bu dönemin büyük önemi vardır. Bilgi edinme dönemi de evlilik ve çocuk sahibi olmayı ertelemek için bir nedendir.

Söz konusu toplumlarda beliren yetişkinin yapması gereken birtakım eylemler vardır. Bunlar “eğitimi tamamlama, bir iş veya uzmanlık alanı bulma ve buna başlayıp devam ettirme, anne veya baba olma” gibi beklentilerdir. Bu görevler genel olarak 30’lu yaşların başlarına kadar tamamlanmalıdır. Arnett (2000)’e göre bireyin evlilik ve çocuk sahibi olma dönemlerini 20’li yaşların başlarından sonuna doğru ertelemesi, yaşanan değişikliklere ilgi göstermesi ve kendi özelliklerini tanıması ona kendi kimliğini tanıma ve fırsatları değerlendirme olanağı sağlamaktadır. Aynı şekilde erken bir dönemde eğitimden kopan yani 10-20’lu yaşları arasında işsiz olan bir bireyin kendini tanıma ve geliştirme olanağı daha sınırlı olmaktadır.

Eğitim sürecinin tamamlanması, evlilik ve çocuk sahibi olma yaşı, ebeveyn olma, iş bulma ve işe devam etme gibi etkilerin kültür ve toplumlara göre değişiklik gösterdiği değişmez bir gerçektir. Bu nedenle bu özellikleri taşıyan kültürlerde, kültürün diğer özelliklerine karşın bu dönemin varlığından söz edilebilmektedir. Bu bağlamda beliren yetişkinlik dönemi daha çok Batı’nın sanayileşmiş toplumlarında ve Japonya ile Güney Kore gibi bazı Asya ülkelerinde görülmektedir (Arnett, 2003).

Beliren yetişkinlik dönemi, kültürden kültüre değişiklik gösterebilir. Kimi ülke ve kültürlerde beliren yetişkin için belli bir yaş evresi belirlenirken ve bunun üzerine konuşulurken kimi ülke ve kültürlerde ise böyle bir evre bulunmayabilir. Gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerde, beliren yetişkinin yaş sınırını ve bu evreye uygunluğunu belirlemede bireyin ekonomik ve sosyal durumu etkin bir rol oynamaktadır. Örneğin bir kız ile bir erkek, 16-18 yaşları arasında evlenmeden çocuk sahibi olursa çocuğu beslemek ve çocuğun ihtiyaçlarını karşılamak gibi sorumlulukları yerine getirmek için düşük bir maaşla bile çalışmak zorunda kalabilirler. Bu durumda birey, gelişim evresinde kişiliğini geliştirme sorunuyla karşılaşmakta ve belirli bir kimliğe sahip olma alanı daralmaktadır (Arnett, 2000).

Köylerde ve küçük şehirlerde yaşayan bireylerin büyük şehir ve eyaletlerde yaşayan bireylere göre “beliren yetişkin” evresine ulaşma şansları daha az olmaktadır. Bununla birlikte sosyal statünün, kültürel oluşum üzerinde büyük rolü olabilir. Orta veya biraz daha yüksek bir sosyal statüde olan gençler, çalışan veya daha düşük bir statüde bulunan gençlere göre daha fazla deneyime sahiptir ve daha başarılıdır. Ayrıca beliren yetişkin özelliklerine sahip olma konusunda daha fazla fırsatı vardır. Yoksul, sorunlu ve dağılmış olan ailelerde yetişen bireyler ise kimi zaman bulundukları durumlarda değişim ve dönüşüm fırsatına sahip olamadıkları. Aile içindeki sorunlar, ileride oluşturacakları

aileyi kurtarmak için bir kaynak olmakta ve onları söz konusu evreye ulaştırmaktadır (Arnett, 2000).

Beliren yetişkinlik evresinde kültürel olarak ortaya çıkabilecek sorunlardan biri de bireylere özellikle eğitim ve iş alanlarında cinsiyet ayrımcılığı yapılmasıdır. Örneğin çoğu kültürde erkeklerin, kadınlara oranla birçok alanda iş bulma olanağı daha fazladır. Bu da yüksek bir seviyede eğitimini tamamlayan bireylere daha çok ihtiyaç duyulmasına neden olan küreselliğin sonuçlarından biridir. Ayrıca bu durum, bazı ülkelerde beliren yetişkin ortalamasının artması için de bir neden olmaktadır. Bireylerin, bu evreyi hissetmelerindeki en belirgin neden ise ekonomik seviyenin yükselişiyle birlikte bireyin hayattan beklentisinin artmasıdır (Arnet, 2001).

2.3. Beliren Yetişkinlik Döneminin Ayırt Edici Özellikleri

Beliren yetişkinlik dönemi, insanın hayatındaki diğer gelişimsel dönemler gibi farklı bir dönemdir. Aynı zamanda kendine ait özellikler de taşımaktadır. Bu özellikler, (Arnett, 2007) beş grup altında (kimlik keşfi, kendine odaklanma, kendini arada hissetme, değişkenlik dönemi ve olanaklar dönemi) toplanmaktadır. Genel olarak bu özellikler üzerinden genelleme yapılamayacağını ve bu özelliklerin, tek tek bireylere indirgenemeyeceğini vurgulamak önemlidir. Ancak bir sonraki bölümde tek tek açıklanacak olan bu özelliklerin, söz konusu yaş aralığında karşımıza çıkan en belirgin özellikler olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

2.3.1. Beliren yetişkinlik kimlik arayışı dönemidir

Beliren yetişkinlikte bireyler, kişilik gelişimiyle ergenlik evresine göre daha fazla ilgilenmektedirler. Erikson, ergenlik yıllarının gelişme özelliklerinden biri olarak “kimlik edinmeye karşı rol karmaşası” evresini belirtmiştir. Arnett’e göre (2000), ergenlik 10-18 yaş aralığında tanımlanıyorsa bu evreye kendi kimliğini bulma evresi denemez çünkü kimlik gelişimi genellikle 18-25 yaş aralığında tamamlanmaktadır. Kimlik gelişimi, ergenlik döneminde sabitlenen bir durum değildir ve ergenlik sonrasında da devam etmektedir. Arnet (2000), kimlik gelişiminin okul eğitiminden sonraki yaşlara bağlı olduğunu ifade etmektedir.

Beliren yetişkinlik döneminde üç farklı etken bireyin kimliğini bulmasında etkili rol oynamaktadır; aşk, iş ve dünya görüşü. Arnett, bu üç özelliğin ergenlikte başladığını

fakat beliren yetişkinlik döneminde durağanlaştığını belirtirmektedir. Bireyin bu evrede üç temel faktörü elde etmek için tüm yeteneğini ortaya koyması, adı geçen ölçütlerin ortak özelliğidir. Olgunluk yaşında olan bireyin, söz konusu özellikler üzerinde çalışmaya yeteneği ve gücü varsa karar verme becerisi ilk önceliği olmalıdır. Bu aşamadan sonra bağımsız olabilir ve kendi sorumluluklarını taşıyabilir. Bu evreden sonra birey ekonomik özgürlüğünü elde edebilir. Söz konusu üç etmene sahip olamayan bireye “beliren yetişkin” denmesi uygun değildir (Arnett, 2000;2004).

Kimlik oluşturma süreci, yaşamdaki iş, aşk ve dünya görüşü gibi alanlarda deneme ve karar vermeleri içermektedir (Arnett, 2000; 2004). Bu üç alandaki deneme ve karar verme süreçleri, ergenlikle başlamakla birlikte tam olarak beliren yetişkinlik döneminde belirginleşmektedir. Ergenlik döneminde flört ilişkileri tam bir ilişki niteliğinde değildir ve genelde bir iki ay sürmektedir. Beliren yetişkinlik döneminde ise aşk daha yakın ve derin anlamlar taşımaktadır. Ergenlikte çıkma gruplarda gerçekleşirken (dans, toplantı ve partiler) gerçekleşirken beliren yetişkinlerin çıkmaları çift olma şeklindedir ve daha fazla duygu ve fiziksel yakınlığa bağlıdır (Arnett, 2004). Beliren yetişkinlik dönemindeki flört ilişkisi, cinsel ilişkiler ile de sonuçlanmaktadır. Ergenlikte flört, “Ben burada ve şimdi kimle olmaktan mutlu olurum?” sorusuna yanıt aranırken, beliren yetişkinlerde, “Yaşamımı nasıl bir eşle geçirmeyi düşünüyorum?” sorusuna yanıt arama şeklindedir. Diğer bir deyişle ergenlerin ve beliren yetişkinlerin bakış açıları farklıdır (Schwartz, Zamboanga, Luyckx, Meca, Ritchie, 2013).

Beliren yetişkinler, bu süreçte kişiliklerine uygun bir eğitim alarak kendilerini gerçekleştirebilecekleri, haz alabilecekleri ve doyum sağlayabilecekleri bir iş bulmaya çalışmaktadır. Beliren yetişkinlerin iş deneyimleri, gelecekte çalışmak istedikleri iş alanını keşfetmeye yöneliktir (Onur, 2000). Bu noktadan hareketle beliren yetişkinler kendilerini tanımaya çalışmakta, kendi ilgi ve becerilerini keşfetmektedirler. Böylece gelecekte uzun süreli bir iş bulma yolunda önemli bir adım atarak kendi kimliklerine uygun bir iş için zemin hazırlamaktadırlar. Beliren yetişkinlerin iş alanında cevabını aradıkları soru, “Ben hangi işte başarılıyım ve uzun vadede hangi işten doyum sağlayabilirim?” sorusudur (Arnett, 2004).

Perry (1999), beliren yetişkinlik döneminde bireylerin dünya görüşünde değişiklikler olduğunu ve bunun beliren yetişkinliğin bir özelliği olduğunu yapmış olduğu çalışmalarla öne sürmektedir. Dünya görüşündeki değişimlerin temel kaynağı, bilişsel yapıdaki değişikliklerdir. Üniversite eğitimlerine başladıklarında bireyler, dünya

görüşlerini çocukluk ve ergenlik döneminde öğrendikleri ile ortaya koymaktadırlar. Üniversite eğitimi ile birlikte öğrenciler, kendilerini farklı dünya görüşlerinin olduğu bir ortamda bulmaktadırlar. Üniversite eğitiminin sonucunda da kendilerine uygun olan dünya görüşüne karar vermektedirler. Yükseköğrenimin, dünya görüşü edinmeyi ve keşfetmeyi kolaylaştırdığı ve tekrar gözden geçirmeyi sağladığı düşünülmektedir (Arnett ve ark. 2002).

Beliren yetişkin bireyin söz konusu evrede kendi kimliğini arama konusundaki en önemli faktörlerden biri de dünya görüşüdür. Arnett (2004)'in görüşüne göre etik değerler ve dinî inançlara yönelik belirli bir görüşe sahip bireylerin, kimliklerini oluşturmak için sağlam bir temele sahip olma olanağı vardır. Çünkü böyle bir durumda açık bir şekilde “Ben kimim?” sorusuna yanıt verebilme fırsatı olmaktadır. Daha erken yaşlarda bu tür sorulara cevap verebilseler bile beliren yetişkin evresinde tam tersi bir durumla karşılaşabilirler. Çünkü temel soruları yanıtlamak için sağlam bir temele sahip değillerdir ve dinî değerler hakkında karar vermek için de açık bir ideolojileri yoktur (Arnett, 2000, 2004).

Brody ve Arnett (2008), Amerika’da yaşayan Afrikalı Amerikalı beliren yetişkinlerin kimlik keşfi süreçlerinin biraz daha zorlu olabileceğini varsaymaktadırlar. Afrikalı Amerikalı bireyler, lise döneminin sonuna kadar etnik yönden daha homojen olan ortamlarda bulunmalarına karşın önyargı ve ötekileştirmelere maruz kalmaktadırlar. Bunun yanı sıra üniversite ve iş yaşamına girmeleriyle birlikte bu ayrımcılığı yaşama olasılıkları daha da artmaktadır. Bu nedenle bu bireyler, kendi kimlik keşiflerini yaparken onlara karşı toplumda oluşan önyargıları da kırmak zorunda kalmakta ve aslında bu süreçte eskiye oranla daha fazla olumsuz yönde etkilenmektedir.

2.3.2. Beliren yetişkinlik istikrarsızlık (değişkenlik) dönemidir

İstikrarsızlık, beliren yetişkinlik döneminin normatif bir özelliği olarak görülmektedir (Arnett, 2007). Beliren yetişkinlik döneminde, ergenlik dönemine bağlı bazı sıkıntılar azalmakta ya da kaybolmaktadır. Aynı zamanda bu dönemde bireyler, çecekleri pek çok yol olduğunu belirlemektedir. Birçoğunun da kendine seçtiği bir yolu vardır bu nedenle sıkıntıların yerini yeni bir sıkıntı kaynağı olarak “değişkenlik” almaktadır. Beliren yetişkinlik yılları boyunca planlarını pek çok kez gözden geçirirler. Örneğin beliren yetişkinler işe girdiğinde bir ya da iki yıl sonra yeteri kadar para kazanmak için daha fazla eğitime gereksinimi olduğunu fark eder bu yüzden planlarını

gözden geçirir. Yaşamlarını kız ya da erkek arkadaşıyla birlikte planlamaya başlar ama bir süre sonra ortak bir geleceklerinin olmadığını fark eder ve planlarını yine gözden geçirir. Planlar her gözden geçirildiğinde kendisi hakkında yeni şeyler öğrenir ve nasıl bir gelecek istediğini netleştirmeye doğru bir adım daha atar. Bu nedenle gözden geçirmeler, araştırma ve denemelerinin doğal bir sonucudur (Arnett, 2000).

Bireyin durumunun bir dönemden başka bir döneme geçmesi, beliren yetişkinlik evresinin temel olgularından biridir. Örneğin söz konusu geçiş ve değişim, Amerika ve Avrupa'nın bazı bölgelerinde açık bir şekilde 18 ile 20'li yaşların ortasına denk gelmektedir. Bu da nereye gideceğini bilmeyen gençlerin geleceğini göstermektedir. Bireylerin birinci eylemi evden ayrılmaktır. Üniversiteye gitmek, özgür ve yalnız kalmak isterler. Bu ayrılma, çoğu durumlarda farklı kanallar oluşturmaktadır. Birey, eğitimi tamamladıktan sonra iş bulma ve devam ettirme evresinde yeniden bir yerleşim yeri değişikliğine gidebilir. Beliren yetişkin, üniversite eğitimi döneminde arkadaşlarıyla vakit geçirmek ve onlarla kalmak istemektedir. Bireyin arkadaşlarıyla kalma isteği uzun sürmektedir ve her iki cinsiyetle de ilintilidir bu yüzden bu dönemlerde yakınlıklar oluşmakta, ardından da aşk ilişkisi ve evlilik gerçekleşmektedir. Bahsi geçen durum da bireyin bu evrede yeniden geçiş yapma dönemlerinden biri hâline gelmektedir. Bu yüzden beliren yetişkinlerin çok az bir bölümü, söz konusu dönemde aileleriyle birlikte yaşamaktadır (Arnett, 2004).

2.3.3. Beliren yetişkinlik kendine odaklanma dönemidir

Bireyler, yaşamlarının hiçbir döneminde beliren yetişkinlik döneminde olduğu kadar kendilerine odaklanmazlar. Yani hayatın pek çok alanında tek başlarındırlar ve pek çok kararı kendileri vermek ve kendi yaşamlarını yönetmek zorundadırlar (Arnett, 2004). Beliren yetişkinlerin kendilerine odaklı olmaları, sosyal sorumluluklarda yükümlülüklerinin az olması ve hayatlarında daha özerk olabilmek adına diğerlerine bağımlılık ve sorumlulukları konusunda daha geride olmaları anlamına gelmektedir (Arnett, 2004).

Beliren yetişkinler, öz yeterlilik için kendilerine odaklanmaktadır. Bu, onları yetişkin olmanın ne demek olduğuna ilişkin deneyimlere götürmektedir. Ancak kendi kendilerine yetebildiklerini gördükleri zaman yetişkinliğe ulaştıklarını düşünecek ve evlilik ya da çocuk sahibi olmak gibi başka şeylere odaklanmaya da hazır olduklarını göreceklerdir. Çocuk, çocukluk yaşlarında ergen ise ergenlik yaşlarında kendine ilgi

göstermektedir fakat bu ilgisini, soru sorma becerisi ve sorumluluklarını ya anne babasından ya da öğretmenlerinden almaktadır. İki evrede de yaşamlarını ebeveynleriyle sürdürürler ve aile içindeki kurallara uymak zorundadırlar. Bu kuralların bozulması durumunda ise ailenin yapısında kopukluklar meydana gelmektedir, bu da çocuk ya da ergen bireyin huy ve davranışlarına etki etmektedir. Anne ve baba genel olarak çocuklarının huy ve davranışlarını, neler yapıp yapmadıklarını gözlemler. Ergenlik döneminde birey, çocukluk dönemine göre daha fazla özgürlük alanına sahiptir ama bunun yanında da ergen birey, günlük sorumluluklarını yerine getirme konusunda ailenin bir parçasıdır. Bundan dolayı da birey, bu dönemde aile ve çevresine ilişkin daha fazla sınırlar ve kurallarla karşılaşmaktadır.

Beliren yetişkinler, bu dönemde kendilerine odaklı olmalarının etkisiyle kimlik keşiflerini gerçekleştirmekte ve “Ben kimim?” sorusuna yanıt bulabilmektedir. Bu noktada “beliren yetişkinlerin kendine odaklı olması normal, sağlıklı ve geçicidir” (Arnett, 2004; 2006).

2.3.4. Beliren yetişkinlik arada hissetme dönemidir

Arnett, kişisel gelişim çerçevesinde beliren yetişkinlerle görüşmeleri yaparken onlara “Kendini yetişkinlik dönemine ulaşmış olarak hissediyor musun?” sorusunu sormaktadır. 18 yaşında olan katılımcıların bazıları kendilerini “ergenliğin son evresinde” olarak, bazıları ise “olgun” olarak tanıtmaktadır. %60’lık bölümü ise soruyu, “Bazı yönlerden kendimi yetişkin bir kişi olarak hissediyorum, bazı yönlerden de yetişkin olduğumu hissetmiyorum,” şeklinde yanıtlamaktadır.

Bireyler, kendilerini 10’lu yaşların sonunda yetişkin gibi hissetmeye başlarlar ancak tam olarak yetişkin gibi hissetmeleri yıllar sonra olmaktadır. Bu, en erken yirmili yaşların ortaları ile sonları arasında bir zamanda gerçekleşmektedir. Bireyler, ailelerine olumlu duygularla bağlı olsalar da bu dönemle birlikte bağımsız bir kimlik kazanma, nasıl bir kişi olacağına karar verebilme ve yaşamını istediği gibi yönlendirme olanağına sahip olmaktadır. Bu nedenle beliren yetişkinlik, bireylerin hayatlarını istedikleri yöne çevirmeleri için ideal bir dönemdir (Arnett, 2006).

Çeşitli bölgelerde; Amerika’da ve diğer endüstrileşmiş toplumlarda ve çeşitli etnik gruplarda, hem görüşme hem de ölçeklerin kullanıldığı çalışmalarda, katılımcılar en önemli yetişkinlik ölçütleri olarak kendi sorumluluklarını aldıkları, bağımsız kararlar

verebildikleri ve ekonomik olarak bağımsız oldukları bir noktaya ulaştıklarından emin oldukları zamanları gösterirler. Bu özellikleri geliştirdikleri süre içinde kendilerini ergenlik ile tam yetişkinlik arasında bir geçiş döneminde hissetmektedirler (Arnett, 2003).

2.3.5. Beliren yetişkinlik olanaklar dönemidir

Beliren yetişkinlik, olanaklar dönemidir. Öncelikle gelecekleriyle ilgili hâlâ birçok olanak ve fırsat söz konusudur ve birey, hayatıyla ilgili çok az şeye kesin olarak karar vermiştir. Bu dönem, büyük umutlar ve beklentiler dönemidir. Çünkü henüz hayaller, planlar ve isteklerin çok azı gerçek yaşamda denenmiştir. Beliren yetişkinler geleceğe odaklanırlar ve iyi bir maaş, doyum verici bir iş, yaşam boyu süren bir evlilik ve ortalamadan daha mutlu çocukları gözlerinde canlandırırlar (Arnett, 2004).

Beliren yetişkinlerin kendilerini arada kalmış hissetmelerinin en önemli sebebi, onlar için önemli olan yetişkinlik kriterlerinin ne olduğudur. Yapılan birçok araştırmada (Arnett, 1994, 1997, 1998, 2001, 2003, 2004; Facio ve Micocci, 2003; Nelson, 2004, 2009) beliren yetişkinlerin en önemli gördükleri ilk üç kriter şunlardır: 1) kişinin davranışlarının sorumluluğunu üstlenebilmesi; 2) bağımsız karar alabilmesi; 3) ekonomik açıdan bağımsız olabilmesi. Bu kriterlerin birdenbire gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Beliren yetişkinlerin ortaya koyduklarını yetişkinlik kriterlerine paralel olarak kendilerini tamamiyle yetişkin hissetmeleri de yavaş yavaş oluşan ve sonuçlanan bir süreçtir (Arnett, 2007).

Beliren yetişkinlik döneminin önemli özelliklerinden biri, bu dönemin bir fırsatlar dönemi olmasıdır. Bu evrede bireyler, ebeveynlerinden ayrılır fakat yeni bir ilişki kurmazlar. Bu dönem, özellikle zor durumda bulunan bir ailede yetişen bireyler için büyük önem taşımaktadır. Dağılmış ve sorunlu bir ailede büyüyen çocuk ya da ergen bireyin birçok alanda (özellikle sosyolojik ve ekonomik) iyi bir düzeye gelmesi biraz zordur. Çünkü dışarı çıkıp eve döndükten sonra söz konusu durum her gün aile içerisinde tekrarlanmaktadır. Bu durumun bireyin geleceği üzerine etkisi olduğu şüphesizdir. Örneğin beliren yetişkin, şiddet gördüğü ve sorunlu bir ailede ise her gün o manzara ile yeniden karşılaşmaktadır. Aynı şekilde yoksul bir ailede yetişen bir çocuk da yoksulluk içinde büyümekte, eğitim ve okul gibi alanlardan yoksun kalmaktadır. Bunun yanında yoksul bir yerleşim yerinde yaşayan bir ailede, aile içindeki tehlikeler çocuğu etkilemektedir. Bu yüzden beliren yetişkinin ailesinden ayrılmasının önemi burada izlerini göstermektedir. Çünkü bu ayrılma ile beraber birey, kendi özel hayatını

koruyabilmekte, bunu da ailesinden uzak kalmak için bir neden olarak görebilmektedir. Ayrıca ailesinde yaşadığı sorunlardan kurtulmak için bu durumu bir fırsat olarak değerlendirebilmektedir. Bu durumda birey, iyi veya kötü bir yaşam seçme konusunda kendisi sorumluluk üstlenmektedir (Arnet, 2001; 2003).

Beliren yetişkinlik döneminin fırsatlar dönemi olarak görülmesinin ikinci nedeni, görece olarak daha mutlu ve sağlıklı aileden gelenler için de nasıl bir birey olacakları konusunda ve nasıl yaşamak istedikleri konusunda sadece anne babalarının düşüncesi ile değil kendi bağımsız kararları ile kendilerini dönüştürme şansına sahip olmalarıdır. Beliren yetişkinlik boyunca bireylerin kendi kararlarını verme konusunda ayrıcalıklı bir şansları vardır. Doğal olarak hemen hemen bütün beliren yetişkinler, işte ve aşta uzun süreli yeni zorunluluklar içine gireceklerdir ve bunu yaptıktan sonra bu yeni zorunluluklar onları yeni yaşam yollarına yönlendirecektir. Beliren yetişkinler hayal ettikleri işi bulamadıklarında, boşandıklarında veya hayatlarının akışını bozacak hatalar yaptıklarında hatta hayatlarında birçok mücadele olsa bile sonuçta bunu kontrol edebileceklerine inanmaya devam etmektedirler.

Beliren yetişkinlik dönemi, diğer gelişim dönemlere göre bireylere daha fazla değişme fırsatı vermektedir. Aynı zamanda bilişsel olarak bu dönem, bireylerin geleceğe dair olanaklar ile ilgili seçenekleri gerçekleştirmelerine fırsat tanımaktadır.

2.4. Beliren Yetişkinlik Kuramları

Gelişim psikolojisi çerçevesinde, beliren yetişkinlik dönemi yeni bir dönem olduğu için bu terimi açıklayan kuramlar görece az sayıdadır. Aynı zamanda diğer gelişim dönemleri kadar ayrıntılı incelenmemiş ve daha çok “gençlik, olgunluk” gibi terimler ile ele alınmıştır. Gelişim, ergenlikten yetişkinliğe kadar incelendiğinde temel yetişkinlik kuramlarından da söz etmek gerekmektedir. Bunlardan ilki Levinson’un Yaşam Yapısı Kuramı, diğeri ise söz konusu kavramı ortaya atan Arnett’in Beliren Yetişkinlik Kuramıdır. Sonraki bölümlerde bu kuramlar üzerinde durulmaktadır.

2.4.1. Levinson’un Yaşam Yapısı Kuramı

Levinson’un evre kuramında temel kavram yaşam yapısı kavramıdır. Bu kuram, ilk ve orta yetişkinlikte ortaya çıkan çeşitli evreleri ve geçişleri saptamaktadır. Levinson, yetişkin gelişimini yaşam akışı veya süresi çerçevesinde, orta yetişkin erkekleri

inceleyerek Bireysel Yaşam Yapısı Kuramını oluşturmuştur. İlerleyen yıllarda (1987/1996) ise buna ilk ve orta yetişkin kadınları ekleyerek kuramını geliştirmiştir (Levinson, 1978, 1986, 1996, Akt. Aktu, 2016).

Levinson'a göre yetişkin gelişimi bir disiplin olarak psikoloji için anlamlı bir sorundur ve psikolojiyle ilgili olan sosyoloji, biyoloji gibi disiplinler arasında da önemli bir bağlantı halkasıdır (Onur, 2000). Levinson'un yetişkin gelişim kuramı şu kavramları içermektedir:

- Yetişkin gelişimi alanına temel bir çerçeve sağlayan “yaşam akışı” ve “yaşam döngüsü” kavramları.
- Kişiliğin ve dış dünyanın birçok yönünü içeren ve bunlardan farklı olan ve kendi yolunda gelişen “bireysel yaşam yapısı” kavramı.
- Bireysel yaşam yapısının ilk ve orta yetişkinlikteki gelişimini dile getiren bir “yetişkin gelişimi” anlayışı.

“*Yaşam akışı*, bir yaşamın başlangıçtan sona kadar olan gelişimi içindeki somut özellikleridir. Bu kavramın her iki kelimesini de dikkatle kullanmak gerekmektedir. Yaşam akışı basit, sürekli bir süreç değildir ve niteliksel açıdan farklı evreleri vardır. Ayrıca bu kavram, yaşamdaki kararlılığı ve değişimi, sürekliliği ve süreksizliği, düzenli ilerlemeyi ve dalgalanmaları ifade etmektedir (Levinson, 1986). Ona göre yaşam akışı konusundaki bir araştırma, yaşamın bütün yönlerini içermelidir ve birey, yaşam boyunca tüm yönleri ile incelenmelidir. İç dilekler ve fantaziler, aşk ilişkileri, aileye, işe ve diğer toplumsal sistemlere katılım, beden değişimleri, iyi ve kötü zamanlar gibi yaşamda anlamı olan her şey; değişimler, zor zamanlar, toplumsal roller gibi anlamlı tüm yönleri ile birlikte ele alınmalıdır. Yaşam akışı incelenirken biyo-psiko-sosyal etmenler birlikte değerlendirilmelidir. Böylece yetişkin birey; ahlak gelişimi, biyolojik yaşlanma, mesleki tercihler, strese uyum sağlama, yetişkin sosyalleşmesi gibi değişik kuramsal yaklaşımları birlikte ele alınarak daha iyi anlaşılabilir” (Akt. Aktu, 2015, s 170).

Yaşam döngüsü kavramı, belirli bir dönemde yaşam akışındaki değişim ve gelişmelerle ilgilidir. Buna göre yaşam döngüsü, bireyin hayatını düzene sokmak ve bireysel farklılıklarını ortaya çıkarmak için bir faktördür. Bu da bireyin bir dönemden başka bir döneme geçiş evrelerine dayanmaktadır. Bir başka deyişle bireyin hayatındaki her bir dönemin kendine has özellikleri vardır ve bu özelliklerden biri olmadığına birey, yaşam döngüsünden ayrılırken söz konusu dönemde yaşam akışı durmaktadır. Levinson'a

(1986,1996) göre anılan evrelerin her birinin kendine özel “biyolojik, psikolojik ve sosyolojik” boyutları bulunmakta ve bu boyutların her biri de farklı şekillerde yaşam döngüsü kavramının devamlılığına katılım sağlamaktadır. Söz konusu kavram, evreler zincirinden oluşmaktadır ve bir dönemden başka bir döneme geçişte yaşanan değişikliklerden sorumludur. Evreler birleşme sağlar ve yeni bir evre oluşur yani önceki evreler, yeni bir evrenin oluşması için zemin hazırlar. Genel olarak geçiş dönemi 5 yıl sürer ve önceki evre sonlandırılırken sonraki evre de başlatılmış olur. Yaşam döngüsü genel olarak üç farklı aşamadan oluşmaktadır. Bunlar; çocukluk ve ergenlik (yaklaşık olarak yaşamın ilk evresinin 20 yılını kapsamaktadır ve olgunluk öncesi olarak adlandırılır.), olgunluk ve yaşlılık aşamalarıdır (65 yaşından itibaren başlar.) (Levinson, 1986; 1996, Akt. Aktu, 2016).

- **Yetişkinlik öncesi çağ:** Bu çağda birey bebeklik bağımlılıklarından çıkarak çocukluk ve ergenlikten geçmekte ve yetişkin yaşamına doğru ilerlemektedir. 17-22 yaşları arası bir geçiş dönemidir. Bu dönemde birey “İlk Yetişkinliğe Geçiş” dönemini yaşamakta, kişi hem önyetişkinliğinin tam olgunluğunu hem de yeni bir çağın bebekliğini temsil etmektedir. Bu dönemde bireyleşme, kişinin ailesiyle ilişkilerinin değişmesi ve ön yetişkinlik öğelerinin kazanımıyla birlikte değişim göstermektedir. Bu dönem, en hızlı ve biyo-psikososyal büyümenin olduğu çağdır (Onur, 1995).
- **Yetişkinlik Çağı:** İlk gelişim evresi 17-45 yaş aralığındaki yılları kapsamaktadır. Bireyler, bu yaşlarda uzun soluklu iki kutuplu bir duruma düşmektedir; bir yandan çok sayıda tezat ve stresleri olmakta, bir yandan da en büyük ergenlik ve büyüme enerjisine sahip olmaktadırlar. Bireylerin söz konusu evrede toplumsal çerçevede bazı arayışları olmaktadır. Birey, “toplumda bir yer edinmek, istekleri için bir temel kurmak, aile kurmak, iş bulmak, sağlıklı bir cinsel hayat programı belirlemek, hedeflerine ulaşmak” gibi istekleri yerine getirmeye çalışmaktadır. Bunların yanında bu evrede birçok olumlu taraf bulunurken kimi durumlarda birey, söz konusu istekleri yerine getirmek için zorlu birçok stresli dönem ile karşılaşmaktadır. Söz konusu evrede, bireyin hayatına doğrudan etki eden birçok “psiko-sosyal” gelişim açık olarak hissedilmektedir. Örneğin kişisel gelişim, duygusal gelişim, evlilik, aile hayatı, sosyal ilişkiler, iş hayatı ve yönetim gibi. Bu

evrenin son beş yılı, bireyi anılan dönemden beliren yetişkinin son evresine ulaştırmada bir köprü olmaktadır.

- **Son yetişkinlik çağı:** Yaklaşık 60 yaşında başlamaktadır. 60-65’li yaşlar arasında yer alan son yetişkinlik geçişi, orta ve son yetişkinliği birleştirir ve her ikisinin de parçasıdır (Aktu, 2015).

”*Yaşam yapısı kavramı*, bir bireyin belirli bir zamandaki yaşamının temelini oluşturan örüntüyü tanımlamaktadır ve yetişkin gelişimindeki dönemler yaşam yapısının evrimindeki dönemlerdir. Bir kişilik yapısı kuramı, somut bir “Ben nasıl biriyim?” sorusuna verilen cevabı kavramlaştırma yoludur. Bir yaşam yapısı kuramı ise daha çok şey ifade eden “Şu anda yaşamım neye benziyor?” sorusuna verilen yanıtı kavramlaştırma yoludur ” (Akt.Aktu, 2015)

Bir yaşam yapısı, herhangi bir zamanda birçok ve çeşitli öge içerebilir. Ancak sadece bir ya da iki ögenin bu yapıda temel bir yer tuttuğu görülmektedir. Çoğu zaman evlilik, anne baba olmak, aile ve iş, bir kişinin yaşamının merkezî ögeleridir yani yaşamda en fazla önem verilen ögelerdir (Arnett 2000, 2004). Levinson ve Arnett’ e göre yaşamda önemli olan ögeler yirmili yaşların ortaları, sonları ve en geç otuzlu yılların başında yaşanmaktadır. Her ikisinin kuramında da ortak nokta budur. Ancak Arnett’in kuramında farklı olan nokta; evlilik, anne baba olma ve işe başlama gibi önemli ögelere ya da geçiş işaretlerine kadar olan yaşam dönemini bir geçiş dönemi olarak görmemesi bunun yerine yeni bir yaşam dönemi olarak görmesidir (Arnett, 2000, 2004. Levinson, 1986). Merkezî ögeler, benlik için en anlamlı ve yaşam akışını geliştiren ögelerdir. Bireyin zamanını ve enerjisini en çok bunlar alır ve diğer ögelerin niteliğini güçlü bir biçimde etkilemektedirler. Bu ögelerden birincisi, kişinin dış dünyada başkalarıyla “ilişkileri”dir. Söz edilen başkası kavramı bir kişi, bir grup, bir kurum, kültür, özel bir nesne ya da yer olabilir. Anlamlı bir ilişkiden kastedilen ise toplumsal bağlamda yaşanan ilişkilerdir (Onur, 2000).

Levinson'a (1978, 1986, 1996) göre ilk ve orta yetişkinlik dönemindeki bireyin gelişimi beş evrede gerçekleşmektedir. Bu beş evre, iki yerleşik ve üç geçiş evresi bağlamında toplam dokuz döneme ayrılmaktadır. Sözü edilen yerleşik (yapı-kurma) ve geçiş (yapı değiştirme) evrelerinde üstlendiği görevlerle birey, yaşam yapısını şekillendirmektedir. Bir yapı kurma dönemi, çoğu zaman çok zahmetlidir ve genellikle 5 ya da 7, en fazla 10 yıl sürmektedir. Yapı kurma döneminde insanın ilk görevi, bir yaşam

oluşturmak ve bu yaşamı onun içine koymaktır. Dönemler (Levinson, 1986) tarafından şu şekilde özetlenmektedir (Onur, 2000):

- **İlk Yetişkinliğe Geçiş:** 17–22 yaşlar arasında yer alır ve yetişkinlik öncesi ile ilk yetişkinlik arasında gelişimsel bir köprü görevi görür.
- **İlk Yetişkinlik İçin Yaşam Yapısı Girişi:** 22-28 yaşlar arasında yer alır ve yetişkin yaşamının ilk biçimini oluşturma ve sürdürme dönemidir.
- **30 Yaş Geçiş:** 28–33 yaşlar arasındadır.
- **İlk Yetişkinliğin Yaşam Yapısını Sonuçlandırma:** 33–40 yaş arasındadır.
- **Orta Yaş Geçiş:** 40–45 yaş arasındadır.
- **Orta Yetişkinlik İçin Yaşam Yapısına Giriş:** 45–50 yaş arasındadır.
- **50 Yaş Geçiş:** 50–55 yaş arasındadır.
- **Orta Yaşın Yaşam Yapısını Sonuçlandırma:** 55–60 yaş arasındadır.
- **Son Yetişkinlik Geçiş:** 60 – 65 yaş arasındaki dönemdir.

İlk yetişkinliğin yaklaşık 17–33 yaşlar arasında yer alan baştaki üç dönemi, bu dönemin “acemilik evresini” oluşturmaktadır. Bu dönemler ergenliğin ötesine geçme, geçici ancak zorunlu olarak bir yaşam yapısı girişi oluşturma ve bu yapının sınırlarını öğrenme olanağını sağlamaktadır. 33-45 yaşlar arasındaki son iki dönem, bu çağın çabalarının getirdiği “sonuçlandırma evresi”dir. Orta yetişkinlik de 40-45 yaşlar arasında üç dönemlik bir acemilik evresiyle başlamaktadır. Orta yaş geçişi, hem sona erme hem de başlamadır. Levinson’a göre bu süreç boyunca genç insanların deneyimlerinde önemli değişiklikler olmaktadır ve bu dönemde iş ve aşk yaşamında ciddi değişiklikler yaşayarak yaşam yapısı oluşturulmaktadır (Arnett, 2000; Onur, 2000).

2.4.2. Arnett’in Beliren Yetişkinlik Kuramı

Arnett, 1994 ve 1998 yıllarında yazdığı makalelerde, beliren yetişkinlik döneminin varlığına ilişkin saptamalarda bulunmuş ve bu dönemi genel anlamda tanıtmıştır. 2000 yılındaki makalesinde bu döneme “beliren yetişkinlik” ismini vermiştir. 2004 yılında yayımlanan kitabında da kuramını tam olarak ortaya koymuştur. Beliren yetişkinlik, ergenlik dönemi ile yetişkinlik dönemini birbirine bağlayan bir gelişim dönemi olarak tanımlanmaktadır. Bu yeni terim, zamanla diğer araştırmacılar tarafından da kabul görmüş ve sonrasında psikoloji, sosyoloji, antropoloji, eğitim, sağlık bilimleri, aile çalışmaları ve epidemiyoloji gibi farklı disiplinlerde bu kavram kullanılmaya başlanmıştır (Arnett, 2007). Kuramda ergenlikten ayrılan ve onunla bütünleşen yönleri

ayrıntılı olarak açıklanmakla beraber temel olarak kişisel ve demografik farklılıkların önemli bir yer tuttuğundan bahsedilmektedir.

2.4.2.1. Kişisel (Özel) Farklılıklar

Beliren yetişkin, kendisini ne bir ergen olarak ne de bir yetişkin olarak tanıyabilir ve tanıtabilir. Yani kimi zaman kendisini ergen gibi, kimi zaman da yetişkin bir birey gibi hisseder. Bu durumda birey, ergenlik döneminden çıkar fakat tam bir olgunluk evresine girmez ya da giremez. Şunu da belirtmek gerekir ki sosyal yaşamlarında özel ve sabit bir tanımları (genç, yetişkin, ergen) yoktur. Tanımlarını tam olarak bilemedikleri için de durağan bir halde kalmazlar. Dolayısıyla beliren yetişkinlik, 20'li yaşların başında başlasa da aslında 26-30'lu yaşlarda tam olgunluk dönemine girmektedir.

Bireylerin, gençlik yıllarında kendi olgunluklarını tamamen hissetmeleri için ayrımların azalması ve belli ölçüde ortadan kalkması gerekmektedir. Yani bireylerin gelecekte kimlikleriyle ilgili süreklilik sağlamaları ve seçtikleri alanlarda çalışma yapmaları için ilgi odaklarını bazı yönlelere yoğunlaştırmaları gerekmektedir. Örneğin yaşamak için sabit bir yerleri olmalıdır. Bu yerde hayatlarını sürdürüp eğitimlerini tamamlamalıdır. Bireyin, sabit bir iş ve romantik ilişki sürdürebileceği bir kişi bulması gerekmektedir. Genel olarak bu kararlar, hayatta alınacak en zor ve önemli kararlardır. Yapılan araştırmalara göre bu üç etki, bireyin olgunluk evresine ulaştığının bir ölçüt ve belirtisidir (Arnett, 2004).

Bu evrede ortaya çıkan kişisel farklılıkların en önemli özelliklerinden biri bireysel kimlik türüdür. Bu dönemi anlamak için üzerine durulması gereken iki temel boyut bulunmaktadır. Birincisi, bireyin kendi sorumluluklarını taşıma becerisidir. İkincisi ise bireyin bulunduğu yaşam evresinde bağımsız kararlar alma becerisidir. Buna üçüncü bir boyut da eklenebilir ki bu da ekonomik özgürlük boyutudur. Ekonomi, çoğu durumda bireye birçok projeyi gerçekleştirme alanı sağlamaktadır. Birinci ve ikinci boyut, büyük ölçüde birbirine bağlıdır. Eğer birey kendi ideolojisine sahip değilse ve hayatında deneyimler edinmemişse kimi durumlarda karar almakta zorlanır yani geleceği ile ilgili kararlar alma yeteneği gelişmez. Böylesi bir durumda birey, yıkım ve başarı boyutlarıyla karşı karşıya kalır. Başarısızlıktan korkan birey, çoğu zaman yapmayı istediği işten vazgeçer. Birçok alanda ise durum tam tersidir ve başarısızlık, bireyin yeniden görüşlerini gözden geçirmesi için güçlü bir güdülenme kaynağıdır (Arnett, 2000).

2.4.2.2. Yerleşim (Demografik) Farklılıkları

Beliren yetişkin döneminin en önemli özelliklerinden biri, bireyin o yaşlarda yaşadığı bazı değişikliklerdir. Söz konusu değişiklikler, ne ergenlikte ne de olgunlukta yaşanmaktadır. Arnett'e göre (2003), bu dönemde bireyin deneyimleri ve ilgi odakları büyük önem taşımaktadır. Bu dönemde bir yandan kendisine daha önceden dayatılan değişmez değer, sınır ve çerçeveler sorgulanırken diğer yandan bunlarda değişimler meydana gelmektedir. Yerleşim bakımından ergenlik çağından 18 yaşına kadar birey çok az bir değişiklik yaşamaktadır diğer bir deyişle yaşamlarındaki yerleşim aynıdır denebilir. Örneğin Amerika'da yaşları 12-17 arasında olan bireylerin %95'i ebeveynleriyle ya da sadece anne ya da babalarıyla yaşamaktadır. Ayrıca %98'lik oranı da evlenmemiştir. %10'undan daha azı çocuk sahibidir. %95'i ise eğitim hayatına devam etmektedir. 30 yaşında olanların yerleşim bakımından koşulları birbirlerine yakındır. Amerika'da bu yaşa yakın olan kişilerin %75'i evlenmiş olup çocuk sahibidir, %10'luk bölümü ise eğitim hayatlarına devam etmektedir (Arnett, 2003).

Beliren yetişkinin bu dönemdeki bir başka özelliği de bireyin hayatını sürdürdüğü yerleşim yeri ile bağlantılıdır. Amerika'da 18-28 yaş aralığında olan bireylerin çoğunun anne ve babaları boşanmıştır. Demek ki bu yaşta olan bireylerin hayat koşulları da farklı bir döneme girmektedir. Amerika'da beliren yetişkinlerin üçte biri okuldan sonra üniversiteye gitmekte yani ergenlik ve olgunluk yaşlarının farklı yıllarını, farklı bir yerde geçirirler. Bundan dolayı da bu bireylerin çoğunun söz konusu dönemde üslenecekleri roller bakımından yarı bağımsızlıkları bulunmaktadır. Bir başka deyişle bu gençlerin %50'si eğitim veya farklı bir deneyim için değil ulaşmak istedikleri yarı bağımsızlığı geliştirmek adına ebeveynlerinin evinden ayrılmaktadırlar. Bunların üçte ikisinin cinsellik ve aşk bakımından deneyim ve edinimlere ihtiyacı vardır. Bunun dışında bağımsız bir iş ya da farklı bir eğitim deneyimi için de çaba gösterirler ve bunu yapma ihtiyacı duyarlar (Arnett, 2000).

Beliren yetişkinlerin çok az bir kısmı, evlenmeden önce zamanlarını aile yanında evde geçirmektedirler. Yani bu yaşlarda onlar için önemli olan, aile dışında zamanlarını nerede ve kiminle geçirdikleridir. Bu da ergenler ile aralarındaki farkı göstermektedirler.

Bu yaştaki bireylerin yerleşme özelliklerinden biri de eğitim hayatına devam edip etmeme ile ilgilidir. Arnett'e göre Amerika'da beliren yetişkinlerin %60'ı üniversitede eğitim görmektedir. Yaşları 25-29 arasında olan kişilerin %32'lik bölümü dört yılda bu

eğitimi tamamlayabilmektedir. Çünkü eğitim görenlerin çoğu başka bir yerde çalışmaktadır. Bunların üçte biri de bir şekilde dört yılda eğitimlerini tamamlamakta, daha sonra yükseköğrenimlerine devam etmektedirler. Bu yüzden birey yaşının belirli evresinde, yerleşme çerçevesinde kendini farklı kılan özelliklere sahiptir (Arnett, 2000, 2004).

2.5. Beliren Yetişkinlik Döneminde Kimlik Gelişimi

2.5.1. Kimlik Gelişimi Açıklayan Kuram ve Modeller

Gelişim psikoloji çerçevesinde kimlikle ilgili çalışma ve araştırmaların çoğu Erikson'un (1968) psiko-sosyal gelişim kuramına dayanmaktadır. Erikson'un kuramını geliştiren Marcia'nın (1966, 1993) Kimlik Kazanımı Modeli Luyckx, Goossens, Soenens, Beyers ve Vansteenkiste'nin Beş Boyutlu Kimlik Biçimlenmesi Modeli (2005) ile farklı bir bakış açısı almıştır. Bu bölümde, beliren yetişkinlik dönemi ile ilgili temel kuram ve modeller açıklanmaktadır.

2.5.1.1. Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı

Erikson'un insan gelişimi ile ilgili kuramı genel olarak klinik çalışmalarına ve psikolojik ölçümlere dayanmaktadır. Bu kuram, insanın yaşam süresince yaşayacağı gelişim konusunda kapsayıcı bir kuram olarak belirlenmiştir çünkü bireyde gelişen üç yönle (bilişsel, duygusal ve sosyal) ilgilidir. Kuram, bir yandan bu üç yöne bağlı kalmaya ve bunları birbiriyle bağlantılı hale getirmeye çalışırken diğer yandan anılan üç yönle karşılaşması için bireyin gözünü açmaya çalışmaktadır. Bu kuramı, diğer psikanaliz kuramlarından ayıran temel özelliklerinden biri, tüm yaşam evrelerine, sosyal oluşum ve değerlere bağlı olmasıdır. Bu durum da birey ve yaşadığı çevrenin etkileşimi sonucu meydana gelmektedir.

Erikson'un kuramının üzerinde durmadan psikoloji alanında kimlikten söz edilemez. Bu kuram, kimlik için temel ve kapsayıcı bir kuramdır çünkü doğrudan bireyin kişilik gelişimine bağlıdır. Aslında Erikson, hiçbir kaynakta kuramının kimliğe özel olduğunu belirtmez ama bireyin yaşam ve gelişim evreleri için belirlediği sekiz dönemde, ergenlik yaşlarında kimliğin geniş ve kapsayıcı bir konumu olduğunu, önceki dönemlerin bir temel teşkil ettiğini ifade eder. Bunun yanında birçok kaynak ve araştırmada onun ilk

ilgi odağının kimlik konusu olduğu belirtilmektedir. Erikson'a göre gelişim evreleri halka gibidir ve birbirlerine bağlıdır bu yüzden de doğrudan birbirlerine olumlu ya da olumsuz etkileri görülmektedir. Örneğin ergenlik yaşlarındaki kimlik, sadece o yaşlarda yaşanan tecrübelerle özel değildir tersine çocukluk dönemi çok daha önemlidir. Bu dönemde annesinin veya çevresinin güvenliği ve sakinliği gibi faktörler büyük önem taşımaktadır. Aynı şekilde özellikle de sorumluluk alma bakımından bu dönemden sonra elde edilecek deneyimlerin de etkisi olmaktadır. Birey, zorluk veya sorunla karşılaştığında sıkıntılı bir dönem geçirir, eğer bulunduğu durum ile baş edemezse kimlik bozukluğu ya da krizi ile karşılaşır. Ters durumda ise belirli bir kimliğe sahip olmaktadır (Sokol, 2009).

Erikson (1968), kişinin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarının içinde bulunduğu sosyal ortam tarafından karşılanması yolu ile kimlik gelişiminin mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. Ergenlik döneminde ortaya çıkan fiziksel, zihinsel ve sosyal ortamlardaki değişiklikler ergenin kimlik krizi yaşamasına neden olmaktadır. Bu dönemde ergen hem ailenin desteğine ihtiyaç duymakta hem de özerk bir kimlik oluşturmaya çalışmaktadır. Erikson, bireyin gelişimini üç değişken arasındaki ilişki olarak görmektedir. Bunlar biyolojik değişkenler, toplumsal-çevresel etkiler ve ego süreci olarak belirtilen kişisel deneyimlerdir. Erikson'un kuramındaki temel kavramlar şunlardır:

- **"Aşamalı oluşum ilkesi:** Bu aşamaya göre birey önceden belirlenmiş adımlarla belli bir tasarıma göre gelişmektedir.
- **Psikososyal bunalım:** Temel tasarım planında birey sekiz evredeki karşıt çatışmaları çözmek zorundadır.
- **Bölge:** Organizmanın gelişim evresine uygun beden bir bölümünü temsil etmektedir.
- **Organ işlev biçimi:** Gelişim evresine uygun beden bölgesinin davranışını belirtir.
- **Toplumsal işlev örüntüsü:** Gelişim evresine uygun beden bölgesinin davranış biçiminin ve kişiler arası ilişki örüntüsünün belirlenmesidir.
- **Ego kimliği:** Öznel bir deneyim ve dinamik bir gerçekliktir.
- **Ego kimliği duygusu:** Erikson, ego kimliği duygusunu kişisel aynılık ve tarihsel süreklilik duygusu diye tanımlamıştır.
- **Sosyal kimlik:** Bireyin, diğerlerinin gözünde aynılık ve süreklilik duygusunu test etmesi ve gözlemesidir.
- **Psiko-sosyal gelişim evreleri:** Erikson, psikanalitik gelişim kuramının temel kavramlarını alarak sekiz evreli bir gelişim kuramı oluşturmuştur. Psikanalitik gelişim kuramlarının odak noktaları, çocukluk yaşantıları ve cinselliktir".(Arnett, 2004, s 13).

Erikson bütün yaşam döngüsünü “insanın sekiz çağı”na bölmüştür. Bu sekiz çağı, yaşam boyu süren çeşitli ego kaygılarının doğru ulaştığı sekiz kritik döneme karşılık gelmektedir. Ancak kuramın ilk dört evresi, büyük ölçüde Freud’un çocukluk evrelerinin genişletilmiş biçimidir ve daha çok çocuk dönemiyle ilgilenmektedir. Bu yüzden burada sadece beliren yetişkinlikle ilgili olan beşinci ve altıncı evreden söz edilmektedir. Evreler şu şekildedir:

1. **Temel güvene karşı temel güvensizlik:** Doğumdan 1 yaşına kadar olan süreçtir.
2. **Özerkliğe karşı utanç ve kuşku:** 1 yaş ile 3 yaş arasını kapsamaktadır.
3. **Girişkenliğe karşı suçluluk duygusu:** 3 ile 6 yaş arasında olan süreçtir.
4. **Çalışkanlığa karşı aşağılık duygusu:** 6-11 yaş arasını kapsamaktadır.
5. Bu dönem ergenlik yılları ile bağlantılıdır. Erikson’a göre birey, çocukluk yaşlarında yaşadığı travmaları olumlu şekilde atlatırsa ergenlik çağına girdiğinde “özgüven, bağımsızlık, sorunlarla başa çıkmak” gibi özellikler onun kişiliğinde kendini gösterir. Ters durumda ise birey ergenlikten önceki dönemde yaşadığı travmaları atlatamazsa “güven ve huzurdan yoksunluk (güvensizlik dönemi), utanma ve şüphe (bağımsızlık karşıtlığı), suçluluk hissi (özgüven yoksunluğu), yeteneksizlik (tersi durum)” gibi kimlik oluşumunun dağılmasına ve bozulmasına neden olan sorunlarla karşı karşıya kalır. Ergenlik dönemine girmesi ile beraber toplumsal yaşantı içerisinde bireyde, onun ihtiyaçlarından biri olan “kendi varlığını kanıtlama ihtiyacı” oluşmaktadır. Bu durum eğitim sürecini tamamlama, sabit bir iş bulma ve evlenme ile son bulmaktadır. Bu durumda birey, kimlik arama dönemine girmekte ve birçok yönden kendi kimliğini bulmaktadır. Diğer evrelerden farklı olarak bu dönemde kimlik sorunları artış göstermektedir. Bu evrede birey bir yandan kimliği ve çocukluk dönemindeki görünümü arasındaki devamlılığı ve dengeyi sağlama çabasıyla diğer yandan da toplumun bireyden beklentileri bulunur ki bu durumda birey, karmaşık bir değişim hali ile karşı karşıya kalmaktadır. Birey, söz konusu koşullarda kendini yeniden üretme ve kimliğini tanıma yolu ile toplumda kendine yer bulmaya çalışır ve toplumun bir üyesi olma çabasını gösterir. Ergenler, önceki evrelerinde sahip oldukları yetenek ve roller arasında bir bağlantı kurmak için günlük hayatlarında karşılaştıkları büyük örnekler ve olaylar hakkında sürekli bir

düşünme hali içinde olurlar. Bu durumda birey, kendini kimlik sorunu ile karşı karşıya bulur. Sorunlarını olumlu bir şekilde atlatabilen birey, belirli bir kimliğe sahip olurken tersi durumda ise kimlik sorunu yaşar. Bir başka deyişle özellikle ergenlik veya yetişkinlik yıllarında birey, günlük yaşantısında sürekli olarak kimlik sorunu ile karşılaşır bu, onun aslında başka bir kimlik türüne sahip olduğunu ve kendi kimliği dışında davranış sergilediğini göstermektedir (Onur, 2000; Steinberg, 2017; Miller, 2017).

Ayrıca kimlik bunalımı, askıya alma (*psychosocial moratorium*), kimlik kargaşası (*identity diffusion*) ya da olumsuz/ters kimlik (*negative identity*) ile de sonuçlanabilir. Birinci tür olan *askıya alma* süreci, Erikson'un (1968) kuramında yetişkinliğe geçmeden önce sağlıklı kimlik gelişimi için çok önemli bir yere sahiptir. Askıya alma olarak adlandırılan bu süre, gencin yetişkin sorumluluklarını almaya geçişte bir tür hazırlanma, çeşitli seçenekleri deneme "farklı ideolojileri, sosyal rolleri, meslekle ilgili olanakları ve kişisel ilişkileri deneyimler" ve zaman kazanma dönemidir. Ona göre askıya alma henüz sorumluluk almaya hazır olmayan kişiye tanınan ve toplum tarafından kişiye sunulan bir erteleme dönemidir. Ergen seçenekleri deneyimleme sürecinde toplum tarafından engellemelerle karşılaşır kimlik kargaşası yaşayabilir. *Kimlik karmaşası*, genç insanın çeşitli roller ve yaşantılar arasında bütünleştirme yapamaması, egoya aktarılan yoğun bilgileri örgütleyememesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ergenlikte kimlik bunalımının olumsuz doğru yönelmesinin bir başka sonucu da *ters kimlik*dir. Ters kimlikte ergenler, toplumun ondan beklediği rollere karşı gelerek aşırı uçtaki rolleri ve davranışları benimser. Erikson (1968; 1984), kimlik gelişimini olumlu ve kabul gören bir ortamda tamamlayamayan ergenlerin hiçbir şey olmaktansa kötü ya da toplumun kabulüne aykırı bir seçeneği tercih edeceğini belirtmektedir (Akt, Atak, 2011).

6. Yakınlığa karşı yalıtılmışlık (genç yetişkinlik): Birey, kimlik karışıklığı problemini çözdükten sonra yakın bir ilişki kurmayı başarabilmektedir. Ayrıca bireyin bir başkasının özel "tek" oluşunu ve insanlığını değerlendirerek onunla kaynaşabilmesi için önce kendisinin tam olduğu konusunda belirli bir görüş sahibi olması gerekmektedir. Bu evreden önce kurulan romantik ilişkilerde birey, kendisinin ne olduğunu tanıma çabası içindeyken bu evrede kurulan yakın ilişkiyle birlikte yüzeysel ilişkilerden

kurtulabilmektedir. Erikson'a göre, "cinsel yakınlık anlatmak istediğim yakınlığın sadece bir parçasıdır" (Miller, 2017).

7. Üretkenliğe karşı durgunluk: Orta ve geç yetişkinlik.

8. Bütünlüğe karşı umutsuzluk: Yaşlılık.

Erikson'un gelişim kuramında, beliren yetişkin özelliklerini içinde barındıran özel bir dönem bulunmaz. O daha çok ergenlik, gençlik dönemi ve ergenlik döneminde psiko-sosyal yoksunluk üzerine durmuştur. Çocuk gelişimi ve bunun ergenlik veya yetişkinlik dönemi ile ilişkisi bakımından Erikson, kültürel ve toplumsal açıdan diğer kuramcılardan farklı bir kuram ortaya koymakta ve söz konusu iki evre üzerine durmaktadır. Yani sadece bireyin geçmişi ve bugünü ile değil, bireye etkisi bakımından toplumun da dünü ve bugünü ile ilgilenmektedir. Marcia'ya (1967) göre Erikson'un kimlik hakkındaki çalışması, diğer çalışmalarına göre daha uygulamalıdır. Marcia, Erikson'un kimlik oluşumu görüşünü iki ana başlıkta toplamaktadır: Keşfetmek ve bireysel (içsel) gelişim. Birincisi, bireyin günlük hayatında geleceğini belirleyen durumlar ve konular hakkında vereceği kararlarla ilgilidir, bunu da kendisi ve çevresi hakkında bilgiler edinerek gerçekleştirir. İkincisi de bireyin seçenekler arasında yapacağı seçim ile ilgilidir yani hangi değer, hedef ve inancın kendi düşünceleriyle uyacağı konusunda kararını verir. Arnett'e (2000) göre günümüzde kimlik, ergenlik çağına ortaya çıkar ama durağanlaşmaz. Kimlik kazanmak ve bunun sabitleşmesi, daha çok bireyin beliren yetişkin döneminin özelliklerini kanıtlamasıyla gerçekleşir çünkü birey geleceğini belirleyen kararları ergenlik yaşlarından sonra uygulamaya sokabilir, bu kararların da bireyin gelecekteki yaşamı üzerine doğrudan etkisi vardır. Söz konusu kararlar, ergenlik yaşlarında verilirse birey, o yaşlarda kimlik bakımından birçok sosyal ve psikolojik sorun ile karşılaşır. Bu yüzden verilecek kararların ergenlik yaşlarında uygulanması yerine üzerine düşünülmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir (Cote, 2006).

2.5.1.2. Marcia'nın Kimlik Statüleri Yaklaşımı

Bu durum, birey kimliğinin ergenlik evresindeki gelişimini belirtir. Marcia, kimlik statüleri 1966-1976 yılları arasında "ideoloji (değerler ve inançlar), meslek ve kişiler arasındaki ilişkiler" alanlarında geliştirir, bunu da kimlik keşfetme yönleri üzerine durarak yapar. İdeoloji ve kişiler arasındaki ilişki, ergen bireyin aradığı seçim ve kararlar çerçevesindeki kimlik gelişimi ile ilintilidir. Ergen bireyin ideolojisi "din inancı, meslek

seçimi, siyasi seçimler, yaşam felsefesi” alanlarıyla ilgilidir. Kişiler arasındaki ilişki de “arkadaşlık, sevgi ilişkisi (flört), cinsellik, boş zamanlar” gibi alanları kapsamaktadır.

Marcia, Erikson’un Kimlik Gelişimi Kuramı (özellikle de beşinci madde) hakkında yaptığı araştırmalarda bu kuramı geliştirmiştir. Marcia, Erikson’un kuramının temel ilkelerini kabul etmektedir. Kuramı daha iyi anlamak için de kişilik özellikleri ve psikolojik gelişim konusunda sabit bir temel oluşturmaktadır. Bunu da araştırmaları ve incelemelerinin bir sonucu olan dört farklı kimlik statüsü önerisi sunarak yapmaktadır. Böylece Marcia (1993), psiko-sosyal kuram çerçevesinde birey kimliğini tanıtmaya ve donanımını artırma konusunda büyük katkı sunmaktadır (Akt; Ergin, 2015).

Marcia’nın görüşüne göre kimlik gelişiminin ergenlik evresinde zirveye çıkmasına neden olan birçok etken bulunmaktadır. Ergen bireyde çok hızlı bir süre içerisinde gelişen fiziki, cinsel, yetenek ve ahlaki yönler en temel etkindir. Bir başka etken de toplumun bireyin rolünü üstlenmesi ve yetişkin olması konusunda birçok beklenti içinde olmasıdır. Bu da birçok deneyim, test ve devamlılık çerçevesinde meydana gelmektedir. Bir başka deyişle bireyin bir kimliğe sahip olduğunu ispatlaması için sadece kendi içinde kimlik sahibi olduğunu hissetmesi yetmez, bu özellikleri kendinde barındırdığını ve toplumun kimlik için ilke olarak belirlediği sorumlulukları kaldırabileceğini toplum nezdinde de birçok ilkesel ve ahlaki işlemle ispat etmesi beklenmektedir (Yousuf, 2017).

Marcia (1989, 1994), belirtilen iki yaşam alanında bireylerin keşif (seçeneklerin araştırılması) ve içsel yatırım (bağlanma) süreçlerini göz önüne alarak dört kimlik statüsü belirlemiştir. Marcia’nın kimlik statüleri, seçeneklerin araştırılması ve bağlanma boyutlarına göre *Tablo 1*’de gösterilmiştir.

Tablo 1.

Marcia’nın kimlik statüleri ve boyutları

Boyut	Başarılı	Kararsız	İpotekli	Dağınık
Seçeneklerin Araştırılması	Var	Var	Yok	Var/yok
Bağlanma	Var	Yok	Var	Yok

(Kaynak: Marcia, 1993, s.11).

Marcia, kimlik kazanımıyla ilgili bunalım ve adanmışlık olmak üzere iki kavram önermiştir. Kimlik gelişimiyle ilgili olarak ilk zamanlar bunalım kavramını benimserken daha sonra seçeneklerin araştırılması kavramını kullanmıştır. Seçeneklerin araştırılması, ergenlik döneminde bireyin kendisi için olası iş, inanç ve düşünceleri sorgulaması ya da seçenekler arasında seçim yapma ve bu seçim doğrultusunda davranışlar ortaya koymasını ifade etmektedir. Kişinin ideolojik ve mesleki yaşam alanlarında kimlik tanımları yaptığı ve kimlik duygusunun bireyin bu alanlardaki davranışlarıyla gözlenebileceği sayılıması Marcia'nın görüşlerinin temelini oluşturmaktadır (Atak, 2011). Marcia, yapılandırılmış görüşmeler tekniği ile “iş, din, ideoloji” alanlarındaki kriz ve kararlılık hakkındaki görüşmedeki sorulara verilen yanıtları temel alarak dört kimlik statüsü belirlemiştir. Bu dört kimlik statüsünün özellikleri aşağıda açıklanmıştır:

Başarılı Kimlik: Marcia'ya göre (1966) birey; kimliğini tanıma, belirleme ve var olan kimlik sorunlarına çözüm bulmadan sorumludur. Bu statüye varan birey, kendi için sabit bir kimlik yaratmıştır yani sorunlu dönemlerini atlattıktan ve deneyim elde ettikten sonra belirleyici kararlarını vermiş demektir. Başarılı kimlik, bireyin içsel gelişimine dayanarak keşfetme akımının devam etmesi anlamına gelmektedir. Bu durumda bireyin içgüdüsel enerjisinin yaşamında yapacağı seçimler ile doğrudan ilgisi vardır. Ona göre başarılı kimlik, bireyin kimlik arama girişiminin son evresidir. Aynı zamanda birçok durumda en gelişmiş kimlik türüdür çünkü doğrudan dengeli düşünme, etkili karar verme ve kişiler arasındaki derin ilişkiler gibi ilkeler üzerine etkisi vardır (Steinberg, 2017). Bu tür kimliğe sahip olan bireylerin en belirgin özelliği, kendine saygı oranlarının yüksek olmasıdır. Bu bireyler, dışarıdan gelecek baskılarla verdikleri mücadelede diğer bireylere göre daha dayanıklı olurlar. Ayrıca karşılaştıkları zor durumlarda da diğer bireylere göre daha yüksek oranda özgüvenli olurlar ve daha fazla kendi içlerine dönük oldukları da gözlemlenmiştir (Marcia, 1966; 1993).

Kararsız (moratoryum) Kimlik: Marcia'ya göre askıya alınmış kimlik, başarılı kimlik için bir ön koşuldur. Kişi, askıya alınmış kimlik statüsündeyken dünya, ergene sabit, kontrol edilebilir ve hoş bir yer olarak görünmez. Onun moratoryum olarak adlandırdığı statüdeki ergenler, kimlik krizinin tam ortasındadırlar ve kriz devam ederken bu ergenler önemli kararlar vermeyi ertelerler. Bu zaman içerisinde çok sayıda seçeneği keşfederler. Bu statüde yer alan bireyler, etkin olarak olası seçenekleri araştırır ancak belirgin içsel yatırımlarda bulunmazlar (Marcia, 1989, 1994). Moratoryum statüsündeki bireyler; başarılı ve ipotekli kimlik statüsünde olanlardan daha kaygılı, kuşkucu,

ilişkilerinde uçarı ve yakın ilişki için gerekli bağlanmadan kaçınma gibi özelliklere sahip bireylerdir (Kroger, 2004).

İpotekli Kimlik: Kapalı düşüncelere sahip ve dayatıcının yetkisi ile doğruca bağlantılı olan bir kimlik türüdür. Bu tür kimliğe sahip olan kişiler baskıcı bir şekilde bireysel değerlerini önemserler. Aynı zamanda yüksek oranda aile ve toplum değerlerine bağlıdırlar, aileleri onları yönlendirir ve onların yerine kararlar alır. Marcia'ya (1994) göre bu tür kimliğe sahip ergen bireyler, hiçbir kimlik sorununa önem vermeden farklı inanç ve mesleklere bağlı kalırlar, bu bağlılıklar da kendi seçim veya araştırmalarının bir sonucu olmadığı için kendilerini kanıtlama ihtiyacı duymazlar. Bu durum, genel olarak ebeveynlerin yöneltmesi ve seçimleri ile ilgilidir. Cinsiyet farkı olmaksızın bu kimliğe sahip kişiler, sergileyecekleri davranışlarda başkalarının onayına ihtiyaç duyarlar ve onların düşüncelerine göre hareket ederler ayrıca bunların küçü bir kısmı da bireysel bağımsızlık statüsüne kavuşur. Bununla beraber kimlik özellikleri bakımından bu kişilerde çelişki, deneyim ve deneme oranı azdır çünkü beyinlerinin farklı özelliklerini kullanma oranları düşüktür. Öyle ki ahlaki düşünce bakımından geleneksel öncesi düzeyde veya geleneksel düşünme düzeyindedirler. Çevrelerinde bulunan kişiler ile iletişimleri bakımından ise yumuşak ve ağır bir ilişkileri vardır ayrıca kendilerini pek güvende hissetmezler ve sürekli şüpheli bir tutuma sahiptirler (Marcia, 1993).

Kargaşalı (dağınık) Kimlik: Bu bireyler meslek seçimi, dini inanç ve politik görüş konularında içsel bir yatırım yapmazlar. Yani çeşitli seçimleri incelemişler fakat belirli yönelim yapamamışlardır ve henüz bir kimlik bunalımı yoktur. Bu kimlik statüsündeki bireylerin, kişilerarası ilişkileri soğuk ve mesafelidir ve bu kişiler sosyal destek almakta zorlanırlar. Dağınık kimlik durumundaki bireyler, en yüksek düzeyde psikolojik ve kişilerarası ilişki sorunları göstermektedir. Aynı zamanda toplumsal açıdan en fazla geri çekilme oranı bu kimliklerde ortaya çıkar ve bu bireyler akranlarına en alt düzeyde yakınlık gösterenlerdir (Kroger, 2011; Steinberg, 2017). Yapılan araştırmalarda dağınık kimliğe sahip bireylerin öz saygı ve özerklik düzeyinin düşük olduğu, moratoryum ve başarılı kimlikli bireylere göre çok daha az karmaşık bilişsel yöntemleri kullandıkları, ahlaki akıl yürütmeye gelenek öncesi ya da geleneksel düzeyde oldukları görülmüştür. Kişilerarası ilişkilerde soğuk ve uzaktırlar, başkaları tarafından sürekli etiketlenir ve dışlanırlar (Akt. Atak, 2011).

Marcia, farklı bir yöntem ile kimlik türlerinin gelişimi hakkındaki araştırmalarını ilerletmiştir. Ona göre ergen birey, kimlik türlerinden birinde kendini bulabilir ve ona

sahip olabilir. Kimlik türleri bakımından düşük statüde bulunan birey, yüksek bir statüye geçebilir, aynı şekilde yüksek bir statüde olan birey de düşük bir statüye inebilir. Kimlik kazanmak gelişimin son evresi değildir çünkü gelişim çerçevesinde bir türden başka bir türe aktarım farklı seviyelerde gerçekleşmektedir. Bu konuda Marcia, kimlik ve psikolojik iyi olma arasında bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Dört kimlik türünde de psikolojik bakımdan iyi olma hali, var olan durumlara göre düşük statünün yüksek statüye dönüşmesi için önemli bir nedendir. Yani ergen bireyin içinde yaşadığı çerçeve (aile ve çevre), onun ileride sahip olacağı kimliğin temelini atma konusunda büyük role sahiptir (Miller, 2017).

Beliren yetişkin özellikleri ile başarılı kimlik sahibi bir bireyin özellikleri eşleştirildiğinde benzerlikler olduğu görülmektedir. Özellikle ideoloji (değerler ve inançlar) ve kişiler arasındaki ilişki açısından büyük benzerlikler bulunmaktadır. Kişiler arasındaki ilişki bakımından beliren yetişkinlerin sabit bir sevgi ilişkisi kurma yeteneği vardır, bu ilişki geçici olmamakla birlikte çoğu vakalarda evlilikle sonuçlanır. Bu durum başarılı kimlik sahibi bireyde de görülür. Öte yandan yaşam felsefesi konusunda (din inancı ve ahlaki değerleri kapsar) açık bir görüşe sahip olmak başarılı kimlik sahibi olan bireylerin özelliklerinden biridir, bu durum beliren yetişkinin yaşam görüşü ile aynıdır. İki durumda da “Ben kimim?” sorusunun yanıtı bakış açısına bağlıdır. Birincisinde yanıt, bireyin günlük yaşantısında uygulamak istediği dini ve siyasi görüşleri hakkında verdiği kararlarla, ikincisinde ise yapmayı amaçladığı işlemlerde görüşünü uygulamasıyla ilgilidir.

2.5.1.3. Beş Boyutlu Kimlik Biçimlenmesi Modeli

Luyckx ve arkadaşları (2005), ilk olarak kimlik statülerini dört boyut (içsel yatırımda bulunma, içsel yatırımla özdeşleşme, seçeneklerin derinlemesine araştırılması, seçeneklerin genişlemesine araştırılması) olarak belirlerken daha sonraki çalışmalarında (Luyckx ve ark., 2008) boyut sayısını beşe (içsel yatırımda bulunma, içsel yatırımla özdeşleşme, seçeneklerin derinlemesine araştırılması, seçeneklerin genişlemesine araştırılması, seçeneklerin saplantılı araştırılması) çıkarmışlardır. Modelde bireyler içsel yatırımı çeşitli seçenekleri genişlemesine keşfetmek yolu ile (ailelerinden veya hayatlarındaki önemli kişilerden alıntı yapmak yolu ile) ve seçeneklerden bir ya da daha fazlasına bağlanarak yaparlar. Bireyler daha sonra içsel yatırımlarını onlar hakkında daha dikkatli düşünerek veya başkalarıyla konuşarak değerlendirirler.

Bu modelde Marcia'nın kimlik statülerini belirlemek için kullandığı seçeneklerin araştırılması üç (seçeneklerin genişlemesine araştırılması, seçeneklerin derinlemesine araştırılması ve seçeneklerin saplantılı araştırılması); içsel yatırım süreci ise (içsel yatırım yapma ve içsel yatırım ile özdeşleşme) iki olmak üzere toplam beş alt boyuta ayrılmıştır (Luyckx, K., Schwartz, S. J., Goossens, L., Soenens, B, 2008).

1. İçsel yatırımda bulunma, kimlik ile ilgili konular hakkında karar verme derecesini göstermektedir.
2. İçsel yatırım ile özdeşleşme, kişinin içsel yatırımlarını değerlendirdikten sonra içsel yatırımları ile özdeşleşme ve içsel yatırımlarının kendilerine uygun olup olmadığı konusundaki duygularının derecesini göstermektedir.
3. Seçeneklerin genişlemesine araştırılması, kişinin sahip olduğu içsel yatırımların kendisine ne kadar uyduğunu değerlendirmesi için onları derinlemesine değerlendirme derecesini göstermektedir.
4. Seçeneklerin derinlemesine araştırılması, bireylerin içsel yatırımlarının kendilerine uygun olup olmadığını derinlemesine araştırmasıdır.
5. Seçeneklerin saplantılı araştırılması, kişilerin güçlü içsel yatırımlara ulaşmasını zorlaştıran araştırma sürecine saplanma derecesini göstermektedir (Pehlivan, 2017, s 20).

Luyckx ve arkadaşları (2008), beş kimlik boyutunu kullanarak başarılı, ipotekli, askıya alınmış, dağınık, kaygısız/tasasız dağınık ve farklılaşmamış olmak üzere toplam altı kimlik statüsü önermişlerdir. Luyckx ve arkadaşlarının kimlik statüleri modeli *Tablo 2*'de gösterilmiştir.

Tablo 2.

Luyckx ve arkadaşlarının kimlik statüleri modeli

Kimlik Statüleri						
Boyut	Başarılı	İpotekli	Askiya alınmış	Kaygısız Dağınık	Dağınık	Farklılaşmamış
İçsel yatırım yapma	Yüksek	Yüksek	Ortalamadan Düşük	Düşük	Düşük	Ortalamadan Düşük
İçsel Yatırımla Özdeşleşme Seçeneklerinin Genişlemesine Araştırılması	Yüksek	Yüksek	Ortalamadan Düşük	Düşük	Düşük	Ortalamadan Düşük
Seçeneklerin Derinlemesine Araştırılması	Yüksek	Düşük	Yüksek	Ortalamadan Düşük	Ortalamadan Düşük	Ortalamadan Düşük
Seçeneklerin Saplantılı Araştırılması	Yüksek	Düşük	Ortalamadan üstünde	Ortalamadan Düşük	Ortalamadan Düşük	Ortalamadan Düşük
	Düşük	Düşük	Yüksek	Ortalamadan Düşük	Yüksek	Ortalamadan Düşük

(Kaynak: Luyckx ve ark., 2008, s.64).

Bu görüşler ele alındığında yetişkin, bireysel kimliğini şekillendirme ve oluşturma çabasıdır. Kişinin bireysel kimliğini oluşturduğu zaman kendi görüşleri iş, aşk ve dünya görüşü ile ilgili dini tecrube ve dinden aldığı etkileri, kendi fikirleri ile olup olmadığını belirlemeye çalışmaktadır. Dolayısıyla yetişkin döneminde bu değişiklikler, bireyin kendilerini farklı bir ortamda olduğunu hissettirmektedir. Erikson'un evreleri, insanın çocukluk döneminde eğitim ortamı güven ya da güvensiz olduğu zaman kişinin nasıl bir kimliğe sahip olduğunu belirlerken Marcia'nın kimlik statüleri ve Luyckx'un kimlik boyutları açısından da insanın deneme ve hassas konularda karar verme becerileri ile ilgili insanın hangi bir kimliğe sahip olduğunu belirlemeye çalıştığı söylenebilir.

2.5.2. Dini Kimlik Gelişimi

Çocukluktan yaşamın son yıllarına kadar kimliğin oluşmasındaki temel etmenlerden biri de din ve inanç konusudur. Bu nedenle din de kimliğin oluşmasındaki diğer etkenler gibi olumlu ya da olumsuz roller üstlenir. Beliren yetişkinlik dönemi, kimlikle ilgili kalıcı kararların verildiği bir dönem olması nedeniyle dini kimliğin gelişiminde de önemli bir rol oynayabilir.

Bireyin yaşamı boyunca üç ana faktör (iş seçimi, yaşam görüşü, eğitimi tamamlama) kimliğin oluşmasını sağlamaktadır. Bu nedenle bireyin içinde yaşadığı kültür bağlamında özellikle iş, aşk ve dünya görüşünde dinin nasıl bir etkisi olduğu

sorusu, sorulması gereken asıl sorudur. Bir başka deyişle söz konusu üç sürecin tamamlanmasına dini boyutta etki eden nedenlerin neler olduğunu belirlenmesi önemlidir. Ailenin dünya görüşü ve dini eğitimi ele alış biçimi, eğitim kurumlarının ve dini kuruluşların çocukluk üzerinde yapacakları etki ve medya gibi toplumsal araçların etkileri genel olarak beliren yetişkin döneminde ortaya çıkar. Dini kimlik gelişimi ile ilgili çok sayıda kuram çeşitli açıklamalar getirmişlerdir. Bunlardan gelişimsel olarak en önemlileri Freud, Allport, Jung ve Erikson'un din ve dini gelişimle ilgili görüşleridir. Bir sonraki bölümde bu görüşler açıklanacaktır.

2.5.2.1. Freud'un Din ve Psikanaliz Üzerine Görüşleri

Freud'un din ve dinin rolü hakkındaki görüşleri üç kitapta (*Totem ve Tabu*, *Musa ve Tektanrıcılık*, *Bir Yanılsamanın Geleceği*) toplanmıştır. Freud, *Totem ve Tabu* (1913) kitabında tarih öncesindeki dinlere yönelerek ilkel toplumların uyguladığı dinler ve kutsallıklara yönelik psikanalizler yapar ve burada psikanaliz kavramlarını kullanır. *Bir Yanılsamanın Geleceği* kitabında da dinin çağdaş dönemdeki durumu ve geleceği konusuna değinir. Ayrıca eski dinlerdeki ayinlere değinirken dini ideoloji ve inançların da üzerinde durur. Freud, din hakkındaki son çalışma dönemlerinde 1934-1939 yılları arasında yazdığı birtakım makalesinde Yahudilik (kendisinin ve ailesinin dini) hakkında görüşlerini ortaya koyar. Burada Musa'nın düşüncesi ve Yahudilerin yerleşmesindeki rolü üzerine durur. Daha sonra bu yazılar "*Musa ve Tektanrıcılık*" adlı kitapta yayımlanır (Pals, 2007).

Freud'un din hakkındaki ilk çalışmasının "saplantılı davranışlar ve dini ritüeller" adındaki makalenin yayımlanmasıyla başladığı söylenebilir. Freud, bu yazısında dini etkinliklerde bulunan kişilerin davranışları ile Nevroz hastalığı olan kişiler arasındaki davranışlarda birçok benzerlik olduğunu belirtir. Örneğin iki taraf da eylemlerini ritüel olarak yapmaya özen gösterir. İkisi de ritüelin kurallarına uymadıklarında kendilerini günaha girmiş hisseder. İki durumda da ayin yapanlar, bazı temel güdülerin kısıtlanmasına katılım sağlar. Örneğin psikonevrozda genel olarak cinsellik kısıtlanması bulunur. Din de bireysel güdünün kısıtlanması ve kontrol altına alınmasını ister ve bencilliği yasaklar. Bu yüzden o da cinsellik kısıtlanması gibi psikonevroza neden olur. Freud'a göre insanda uygulanan geniş boyutlardaki din, daha çok evrensel bir Nevroz'a benzer (Pals, 2007; Acar, 2015).

Freud’a göre dini inançlar birer hurafedir, toplum için uygun olmayan ve insanı mutlu eden boş inançlardır. Ona göre bütün bunlar insanın toplumda bir kuruntu edinmesi için vardır ve bunların günahkârlık hissinden veya korkulardan kurtulmak için birer gereklilik olduğuna inanır. Freud’a göre bu durumun çözümü için en iyi yöntem psikanalizdir. Freud, psikanalizin kişilik teorisi çerçevesinde dini anlama konusundaki fonksiyonu ile ilgili şöyle demektir:

“Psikanaliz, bize baba kompleksi ile Tanrı inancı arasındaki yakın bağlantıyı öğretti. Bize Tanrı’nın yüceltilmiş babadan başka bir şey olmadığını ve birçok gencin babalarının otoritesinden kurtulur kurtulmaz dinî inançlarını kaybettiklerini gösterdi. Onun sayesinde din ihtiyacının köklerinin çocuklukta yaşanan komplekslere (Oedipus ve Elektra) dayandığını öğrendik. Artık psikanaliz sayesinde anlıyoruz ki, Tanrı ve doğa ana imajları, çocuklukta tecrübe edilen baba ve anne imgelerinin yüceltilerek tekrar canlandırılmasından başka bir şey değildir.” (Grapps, 2004, 176).

2.5.2.2. Jung: Din ve Bireyleşme

Jung’un dine bakışı insan ile Tanrı arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Din hakkındaki eserleri üç kitapta toplanabilir: *Eyüp’e Yanıt*, *Psikoloji ve Din*, *Modern İnsan Ruh Arayışı İçinde*. Jung sahip olduğu dini deneyimlere mitoloji, efsaneler ve kutsal kitaplar üzerine yaptığı büyük dini araştırmaların sonucunda ulaşmıştır. Ayrıca ortaya koyduğu dini kuramı daha fazla geliştirmek için (dürüstlüğü ve tarafsızlığını göstermek için) Doğulu ve Batılı birçok kaynak ve kuramdan faydalanmıştır (Hökelikli, 2005).

Jung, diğer psikoloji uzmanları gibi dini doğru veya yanlış tarafı ile ele almamıştır, o profesyonel açıdan dini içsel bir olgu olarak ele almaktadır. Bunu yaparken de dinin insanın günlük yaşantısı üzerindeki rolünü göz önünde bulundurmaktadır. Jung, 1913 yılında öğrencisi ve yardımcısı olduğu Freud ile anlaşmazlık yaşar, bu anlaşmazlığın asıl nedeni ikisinin de dine olan farklı bakış açılarıdır. Jung, Freud’un aksine Tanrı tasvirini çocuğun zihninde baba olarak (Bunun da kaynağı Oidipus kompleksidir.) tanıtmaz ve üzerine inceleme yapmaz ayrıca o dini insanda bir hastalık olarak görmez ve ona göre insan bu yüzden psikolojik hastalığa yakalanmaz. Jung, baba resminin çocuk zihninde tam gelişmediğini ve bunun gelişime ihtiyacı olduğunu belirtir. Ona göre insanın din ve Tanrıya bağlı olması psikolojik hastalıktan kurtulmak için önemli bir nedendir. Bireyde din olmadığı zaman taklitçi ve sorumsuz bir şekilde dine ve Tanrıya karşı durur. Bu durum günlük bir davranış haline gelir ve kendinde hiçbir derinlik barındırmaz. Jung’a göre insanın, Tanrıyı veya dini kabul etme ya da reddetme hakkı yoktur çünkü bu iradeye

sahip değildir ve sabit bir şekli vardır. Ayrıca Jung, Tanrı ve dini bilinçsiz bir şekilde bulmanın kabul gören bir durum olmadığını savunur çünkü toplumsal bilinçsizlik zaten insanda Tanrı tasvirini yerleştirir ve bir şekilde Tanrı tasvirini kabul etmek insanın kaderi haline gelir. Jung’a göre modern çağda din insanın anlam araması için bir nedendir ve onu yabancılaşmadan korur ayrıca bir huzur kaynağı olarak da dine yaklaşılabılır (Palmer, 1998; Karaca, 2007).

Jung, insandaki bilinçsizliğin iki bölümden oluştuğunu belirtir; birincisi kişisel bilinçsizliktir. Bu da bireyin bastırıldığı ve unuttuğu tüm olay ve deneyimlerdir ama bu kişilerin yeniden bilinçlenme kabiliyetleri vardır. İkincisi de toplumsal bilinçsizliktir (kolektif bilinçaltı); insanın bilinçaltına nesilden nesile aktarılan efsane ve mitolojik karakterlerden oluşur. Jung’a göre dinin kaynağı toplumsal bilinçsizliktir, bunun da davranışlar ve tavırlar üzerinde etkili bir rolü bulunur. Dinin boyutları, toplumsal bilinçsizlik çerçevesinde oluşur, psikolojik bir kalıp alır ve insana bir olay olarak görünür. İnsanın özel dininde bulunan sorunlar, onun zihninde veya toplum bilincinde bulunan ve ona aktarılan sorunla aynıdır. Bir başka deyişle birey kendi özel dinini seçmez, bilinçsiz bir şekilde bu din ona kalır ve o bunu tekrarlar çünkü ilkel veya modern dinsel ve mezhepsel inançlar, ritüeller ve efsaneler çocuğun arzularından kaynaklanmaz, bunların kaynağı birey gerçeğinin üstünde yer alır (Ayten ve Köse, 2018; Yousuf, 2018).

Bireyleşme içsel bir gezintidir. Jung, bireyleşme kavramını ortaya çıkararak din hakkında yaptığı incelemeler çerçevesinde dinin derinine inip insanın din temelinin sorgulama sorununu ispatlamayı ve buna yanıt bulmayı amaçlamıştır. Jung’a göre örnek birey, bilincini güçlendirmeyi ve toplum bilinçsizliğinin nüfuzu ve gücüne karşı durmayı amaçlarken dindarlık kavramını bu tür bir bireyleşme için kullanmaktadır. Birey, dinin özü ve ruhu çerçevesinde yapacağı içsel gezintide iki tür arketip ile karşılaşır. Birincisi, dini göstergeler arketipidir; ikincisi de söz konusu dinin özelliklerini arama arketipidir. Bu derin gezinti, bireyin kendisinin tam olma hissine kavuşmasını sağlamakta ve bunun bir sonucu olarak kişide bireysellik hissini bulma durumu oluşmaktadır (Palmer, 1998).

Jung’un söz ettiği bilinç ve bilinçsizlik arasında kendi bireyselliğini arayan kişi, tam olma (yüksek) durumuna erişir ve kendi tasvirinde (sembolünde) Tanrının tasvirini bulur. Birey tam olma durumuna eriştiği zaman Tanrı tasvirine ulaşma durumuna da varmış olur çünkü Jung’a göre Tanrı arketipini, birey arketipinden ayırmak olanaksızdır. Bu yüzden ona göre bireysel düşünce akımı dini bir akımdır.

2.5.2.3. Gordon Allport: Dini Duygunun Olgunlaşması

Gordon Allport'un kuramı, psikoloji alanında genel olarak bireysellik psikolojisi olarak tanınmaktadır fakat bu kuram, kişisel özellik incelemeleri yaptığı kadar dini konular hakkında da incelemeler yapmıştır. Allport, günlük yaşantısında kendini bir din koruyucusu olarak tanıtmıştır ve dini de birey hayatında olumlu bir etken olarak göstermiştir. Din hakkındaki genel görüşlerini *Birey ve Bireyin Dini* adlı klasik kitabında toplamıştır. Kitapta dikkati çektiği özel noktada insanların, dini nasıl farklı şekillerde kullandıklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca bireyin kendi iradesi ve bilinci ile kendine özel bir dini anlayış oluşturmamasından söz etmektedir (Hökelikli, 2005).

Allport, kitabında dindarlık için bir model oluşturmakta ve bu modelin adını “dini hissin olgunlaşması” olarak belirlemektedir. Bu amaçla bireyin çocukluk, ergenlik ve olgunluk evrelerinde dini kendi derinliğinde idrak etmesi ve hissetmesinden söz etmektedir. Allport’a göre dindarlık hissi, anlamlı bir şekilde birey olma alanlarının tamamı ile bağlantılıdır. Bireyin hissettiği ve karşılaştığı dini olaylar ve getiriler, bireyin derinliğinde ve temelinde ona anlam kazandırmaktadır. Allport, yaptığı araştırmalar ışığında bazı sonuçlara ulaşmaktadır; bireydeki dindarlık hissi, çocukluk ve yetişkinlik yaşları arasında inişli çıkışlı bir duruma girmektedir; öyle ki yaşamının hiçbir evresinde bireyin dini hissetmesi bu dönem kadar çelişki ve anlaşmazlığa girmemiştir. Dini hissetme döneminin başlarında birey, farklı temel ve saltların olduğunu idrak etmeye başlamaktadır. Allport’a göre dini kuruluşlardan alınan bilgi ve eğitim düşük seviyede olmasına rağmen birey kendi içerisinde içsel ve gizli bir dini yeteneğe sahiptir. Ayrıca içsel hislerine bir değer kazandırmaya hazır durumdadır (Allport, 2016).

Çocuğun ailesi ve çevresinde bulunan eğitim ve kültüre özen gösterilmesi, çocuğun öğrenmesinde önemli rol oynamaktadır. Çocuk, ilk başlarda dini ve dini merasimleri büyük oranda anlayamaz ve somutlaştıramazken daha sonraki dönemlerde bunu öğrenebileceği hissi onda belirir. Çevresinde bulunan yakınları tarafından yapılanların, onun iyiliği ve öğrenmesi için yapıldığını düşünür. Bu durumda çocuk, söz konusu dini faaliyetleri onu sevdiklerine yakınlaştırmak, önemsemek, güven vermek veya onu desteklemek için bir araç olarak görür (Allport, 2016).

Allport’a göre ergenlik evresine girene kadar din hissinde ciddi değişiklikler meydana gelmez. Ergen birey, bir yandan eskiden sahip olduğu huy ve adetleri bırakmak, bir yandan da yeni deneyimler elde etmek için çaba göstermek bakımından özellikle de

kendi din şeklini değiştirme konusunda zor bir durum ile karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca bu dönemden sonra birey, artık ebeveynlerinin onun yerine düşünmesine ve dini inançlarını ona dayatmasına izin vermez. Bireyi söz konusu evreye taşıyan bu durum, birçok koşulda kabul edilmez, sadece yabancılaşma evresi olarak anılır. Bu görüşe bağlı olarak kızlardaki yabancılaşma, erkeklere oranla daha erken ortaya çıkmaktadır. Yabancılaşmanın birçok sonucu bulunmaktadır, çoğu zaman genç ebeveynlerin çocuklarında farklı durumlar görülmektedir. Bazen kişi din değişimine gider, bazen de din inançlarını reddeder (Hökelikli, 2005).

Allport'a göre din hissinin olgunlaşması için en uygun dönem, ergenlikten sonraki dönem olan yetişkinlik evresinin başlangıcıdır. Yetişkin birey, bir yandan şüphe ve çelişkidenden sıkılmıştır ve yeniden düşünce dünyasına dalarak içindeki din içgüdülerini güçlendirmek için çabalamaktadır, diğer yandan da kendinde bulunan din hissinin etik sorumluluklar bakımından değerlendirilerek dini bir kalıba sahip bireysel etik değerlerini korumaktadır. Etik sorumluluğun ikinci boyutu ise bireyin, huzursuzluk ve acı duyma durumunu doğrudan adaletsizlik ve kötülük ile bağdaştırmasını sağlamasıdır. Çevresinde var olan sorunlara (adaletsizlik ve kötülük) din çerçevesinde bir çözüm bulmaya çalışır, böylece bireydeki sorumluluk (dini-etik) hissi yüksek bir seviyeye ulaşır (Allport, 2016).

Din hissinin olgunlaşması konusundan bağımsız olarak Allport'un din hakkındaki diğer görüş ve eserleri dinsel şiddet ile ilgilidir. Bu ilişkiyi de dindarlık türleri arasında eşleştirme ve inceleme ile kurmaktadır. İki farklı ve zıt dindar kişi grubu ve türünü (dışsal dindar ve içsel dindar) ayırmaktadır. Allport'a göre dışsal dindarlık, dışarıdan gelen dini etki ve tepkilere göre din ve din boyutlarına karşı davranış sergileyen ve bunu kendi içsel amaçları için kullanan türdür. Bir başka deyişle din ilkelerinin yüzeysel tarafı ile ilgilenip onu kendi menfaatleri için kullanır. İkinci tür olan içsel dindarlık ise temelde amaç ve hedef olarak dışsal dindarlığın karşıtıdır. Bu türde birey, yaşamındaki içsel amaçlarını dinde bulur, dini ilkelere ve ritüellere içten bağlıdır. Yani dışsal hiçbir dini tedirginlik olmadan kendi din yaşamını sürdürmektedir. Allport'a göre davranışlarında din şiddeti barındıran bireylerde din hissi olgunlaşmamıştır. Birey, bu tür şiddetten uzak kalmak için bahsi geçen iki tür arasında yapacağı ayrım konusunda dikkatli olmalıdır (Allport, 2016).

2.5.2.4. Erikson ve Din

Erikson'un, gelişim ve çevresel rol etkenlerini dine bağlamasına karşın hiçbir kaynak onun dini desteklediğini veya ona karşı çıktığını (olumlu veya olumsuz görüş)

göstermemektedir. Erikson, *Young Man Luther* (1958) ve *Gandhi's Truth* (1969) adlı kitaplarında söz konusu kişiler hakkında psikolojik açıdan (psiko-biyografi) inceleme yapmaktadır. Erikson, bu kitaplarda dinler hakkındaki birçok görüşünü ortaya koymaktadır. Birinci görüşünde şu ifadeleri kullanır: ‘‘*Martin Luther hakkında yaptığım çözümlemede, ona bir hasta veya vaka gibi yaklaşmadım, kimlik hakkındaki bazı özellikleri ortaya çıkarmak adına onu bir obje (kişilik) olarak kullandım*’’ (Akt. Karaca, 2007. 197). Erikson’a göre Luther’in döneminde var olan siyasi ve kültürel durum, onun zor bir kimlik sorunu döneminden geçmesine neden olmuştur. Erikson’u bu kitabı yazmaya iten en önemli etken, Luther’in günlük hayatında uyguladığı ve savunduğu ideolojisi ve felsefesi değildir. O, Luther’i kimliğini sabitlemeyi sürdürmek zorunda bırakan etkenler üzerine durmuştur çünkü eğer din, kimlik bulma yolunda ideolojik bir kaynaksa bireyler, gençlik yıllarında kimliklerini bulmak için bu ideolojiye ihtiyaç duyar (Karaca, 2007).

Erikson, bir diğer psiko-biyografi inceleme olan *Gandhi's Truth*’ta, ergenlik evresindeki kimliğin temeli olarak belirlediği ruhsal güvenliğin çocukluk yaşlarındaki rolünü çözümlemektedir. Bu bağlamda Mahatma Gandi’nin babasıyla olan olumlu ilişkisi (güven) üzerinde durmaktadır. Ona göre bu ilişki, onun uyguladığı dinin ve ruhsal ilişkinin mayası olmuştur (Köse ve Ayten, 2018).

Erikson’un din hakkındaki görüşlerine yer verilen bazı kaynaklarda, dinin rolü ile çocuğun huzurlu aile ortamının birbiriyle bağlantılı olduğu belirtilmektedir. Ona göre çocuğa verilecek güvenli ortam ve gözetim oranı, ebeveyn ve çocuk arasında olan doğal ilişkinin oranı kadar etkili değildir. Yani doğal ilişki, çocuğun kendini huzurlu ve güvenli bir ortamda hissetmesinden, bağımsız ve özgürce hareket etmesinden daha önemlidir (Karaca, 2007; Hökelikli, 2005; Ayten ve Köse, 2018).

Çocuk ve ebeveyn arasındaki karşılıklı güven, çocuğa gelecekte sağlam bir kişilik kazandırmanın kapılarını açmaktadır. Bu süreç çocukta üç yönün (tam bir birey olma hissi, hazır birey olma, güven hissetme) gelişimini etkilemektedir. Erikson, çocukta var olan güvenli ve huzurlu hissetme durumunda din hissini köklerinin olduğunu savunmaktadır. Ona göre herhangi bir dindeki özellikler, çocukta 0-1 yaşlarından sonra bulunan huzur ile bağlantılıdır ayrıca dini davranışlar ve çocuğun huzurlu ortama bağlı sergilediği tavırlar arasında bazı ortak özellikler görülmektedir. Erikson’un görüşüne göre dünyadaki tüm dinlerde bir yaratıcının varlığına inanmak, yalvarmak, secde etmek ve

iyiliğe inanmak gibi ortak özellikler bulunduğu gibi anne ve çocuk arasındaki ilişkide de aynı şekilde bu özellikler bulunmaktadır (Köylü, 2017).

Erikson, her kültürün kendi içinde birtakım karmaşık özellik ve değere sahip olduğunu belirtirken var olan her bir değerinde de dinin rol oynadığını ve onun bir parçası olduğunu savunmaktadır. Bu durumda kutsallıkların ve ritüellerin doğrudan kültürde yer alan değerler ile bağlantısı olmaktadır. Yani direkt olarak bireyin toplum içerisindeki gelişim ve kişilik oluşumuna etki etmektedir. Bu yüzden birey ergenlik evresine giriş yaptığı zaman din, onun dünya görüşü ve kimliği çerçevesinde düşüncelerinin ana bölümünü oluşturmaktadır. Bu süreçte bireyin kimliğini bulması ve daha sonra karşılaşacağı sorunlar ile başa çıkabilmesi için dini kuruluşların önemli rolü bulunmaktadır. Erikson'a göre birey, çocukluk yaşlarında söz konusu dini inancı sağlıklı bir şekilde kavratsa gelişme yaşlarında çocukta kendini tam bir birey hissetme duygusu oluşmaktadır ve daha sonraki evrelerde çok az oranda ölüm kaygısı ile karşılaşmaktadır (Karaca, 2007).

2.5.3. Dini İnanışların Çocukluk ve Ergenlikteki Gelişimi

2.5.3.1. Çocukluk Dönemi

Gelişimle ilgili yapılan araştırmaların çoğunda dini inanç ihtiyacının doğmadan önce insan tabiatında bulunduğu belirtilmektedir (Day, 2010; King, Carr ve Boiter, 2011; Warren, Lerner ve Phelps, 2011). Yani insan, hayatı anladığı ilk andan itibaren bir inancıyla bağlı kalmaya eğilimlidir. Ancak inancın nasıl gelişeceği veya değişeceği, bireyin yaşadığı çevre ve terbiye çerçevesiyle ilintilidir (Akt. Karaca, 2007).

Bireydeki dini inanca dair yetenek veya ihtiyacın gelişmesi ya da zayıflamasında etken olan faktörler oldukça fazladır. “Bilgi, grup arkadaşlar, anne ve babaya bağlılık” gibi faktörler inancın gelişmesine neden olmaktadır. Çocukta o yaşlarda etrafındaki tüm şeylere yönelik arzularını doyurma isteği bulunmaktadır. “Yakarmak, dua etmek, secde etmek, dini kutsallıklar” gibi eylemler çocuğun din hakkındaki ilgi noktalarıdır. Bunlar da direkt olarak çevresindeki bireylerle alakalıdır (Santrok, 2017).

Elkind'in Piaget'ten esinlendiği kuramına göre, çocuklarda iki yaşından itibaren dini semboller meydana gelmektedir. Böylece beyinlerinde büyük bir birey tasarlar ve onun hareketlerini tekrarlarlar. Çocuklar, bu evrede en küçük tehlikeye karşı içsel olarak

büyüklerle sığınır ve onları kucaklayarak güvenli bir ortam hissine kapılır. Burada çevredeki bireylerin çocuk üzerine etkisi gelecek için bir temel oluşturur. Çocuğun çevresindeki kendinden büyük bireylere bağlı olması ileriki evrelerde zihninde tek bir tapılan haline gelir. Bu da büyüklerin taptıkları teklikten kaynaklanır ve çocuk üzerinde etkisi görülür. Yani bireyde çocukluk yaşından itibaren çevresindeki olayları bilme isteği gelişir. Bu his de, bir kişinin varlığını hissetme inancıyla pekişir. Çocuk merak ettiği ve sorduğu şeylere karşı olumlu bir cevap elde ederse dini inanca olan ihtiyacı beyninde olumlu bir şekilde yerleşir. Ters durumda ise çocuk özellikle de yaşamının sonraki evrelerinde kuşkuya düşer (Hökelikli, 1996).

Bir ailede yaşayan çocuk, “sevgi, yakın oldukları için insanların birbirleri üzerindeki etkisi, davranışların tekrarlanması, tanıma” gibi özellikleri birbiri ile bağlantılı hale getirmektedir. Bu yüzden aile üyelerinin uyduğu dini değerler, direkt olarak çocuğa geçmektedir. Burada önemli olan, çocukların diğerleri gibi dini inançları kendi dil ve düşüncelerine göre tasarlamaları ve anlamalarıdır. Çocuğun biyoloji, bilişsel ve sosyal bakımdan en aktif yaşları 6-11/12 arasındaki dönem olarak belirtilmektedir. 11-12 yaşlarında çocuklarda soyut düşünme yavaş yavaş gelişmektedir. Bunun yanında bilinçsizce yaptığı hareket ve taklitler de bilinçli olarak yapılan hareketlere doğru eğilmektedir (Ulu ve Osmanoğlu, 2012; Hökelikli, 1996).

Ergenlik döneminin en etkili ve temel faktörlerden biri arkadaş grubudur. Bu grubun farklı şekillerde bireyin dini arka planı üzerinde etkisi bulunmaktadır. Örneğin giyim kuşam, davranış, bireyin uyguladığı dini inançlar ve diğer arkadaşlarıyla ilişkisi (dini inancına ne kadar uygun olup olmadıkları açısından) gibi. Bunun yanında birey, bu yaşta daha çok herşeyi öğrenmek ister, bilgi almaya çalışır ve kimi durumlarda arkadaş grubunun etkisi bireyin davranışlarına ters düşer. Örneğin taklit eden bir dini düşünceye sahip arkadaş, dini küçük boyutlara (haram ve helal) indirgeyerek diğerleri üzerine olumsuz bir etki uyandırır (Santrock, 2017).

Birey, bu yaşlarda arkadaşı yoluyla onun dini inancına yönelmektedir (King, 2003). Bireye yakın olan arkadaşın bilincinde din ne kadar gelişirse bu bilinç, bireye o kadar geçmektedir. Birçok durumda arkadaşın etkisi ebeveynlerinin etkisi kadar güçlü sayılabilir. Bu da bireyin arkadaşlarının ebeveynlerinden ayrı olarak dini sorumlulukları yerine getirmelerinden kaynaklanmaktadır. Geleneksel Müslüman toplumlarda bir ölçüye kadar din şiddeti (sözde ve uygulamada) görülmektedir. Buna göre de birey bu yaşlarda daha içsel tepkilerle davranış sergilemektedir. Bu durumda bireyin bilinciçaltına

erkenden dini şiddet tohumları yerleşebilir. Bu şiddet, çevresinde gördüğü ve onun din ilkeleriyle uyuşmayan küçük bir anlaşmazlıkta ortaya çıkabilir. Bu yüzden sorumluluk almak ve çocuğun davranışlarını takip etmek, onu eğitenlerin (anne baba, öğretmen) yapacakları en önemli bir iş sayılabilir.

2.5.3.2. Ergenlik Dönemi

Din bilincinin uyanışı; bireyin ergenliğe girişi, soyut düşüncesinin gelişimi ve bilinçdışı davranışlarının bilinçli davranışlara dönüşmesinden sonra kişilik hissinin gelişmesiyle başlamaktadır. Bireyin çocukluk yaşlarında yaşadığı deneyimler, onun kimliğini hissetme durumunda rol oynayan faktördür. Bu durumda çevresindeki nesnelere bağlı olma hissi artık daha gerçekçi bir şekilde hissedilir.

Birey söz konusu durumda iki kutuplu bir hisse kapılır; kendini ne bir yetişkin olarak görebilir ne de bir çocuk gibi davranıp kendini öyle görebilir. Bireyin bu yaşlarda karşı karşıya olduğu hâl, yaşamındaki tüm yönleri etkiler. Birey bu yaşlarda din ile ilgili düşüncelerinde şüphecidir, bu da bireyin kendi dini hakkında durağan bir görüşü olmasına engeldir. Çünkü çocukluk yaşlarında farkında olmadan din deneyimleri yaşamıştır ve bu durumda daha çok öykünme gözetilir. Bu yüzden bilinçli ve gerçekçi bir şekilde dine baktığında çelişkiye düşer, dinin karşısında durur ve bu da bazı durumlara (çevredeki olayları anlamlandıramamak, yutkunmak, korkutarak ve günaha girdiğini hissettirerek dini bireyin içine yerleştirmek) yansır. Öyle ki yaşının bu evresinde dini bilinçaltına his, sosyal ve beceri boyutları ile yerleştirir. Anılan şüphe ve çelişki hali bireyde belirli bir tarafa bağlı olma hissi oluşturur. Bir başka deyişle birey, kendisinde bulunan özelliklere uygun bir ilke olması gerektiğini hisseder. Bu yüzden çoğu durumda bireyin çevresindeki varlıklarla alakalı soruları ve şüpheleri hakkında ona verdiği hazır cevaplarla din, bu boşluğu doldurur. Dine bağlı olma hali de çoğu durumda iki tür kişilik ortaya çıkarır. Birinci kişi şüphecidir ve duraksar, vereceği kararları var olan gerçeklik ile değerlendirir ve daha sonra kararını verir. Bu kişilerde birey merkezli his üstündür ve birey, ayrımları kendisi yapar. Diğer kişide ise çevresinin vereceği tepkinin gücü kayıtsız şartsız alacağı sonuca direkt etki eder. Bu da çoğunlukla dini vaazlar, konuşmalar ve kuralların etkisi altında olup bireyin sadece olayın bir tarafını görmesine neden olur (Santrock, 2017; Erdoğan, 2014; Çelik, 2004).

Dini bunalım ve şüpheler; 14-18 arasındaki evreye bireyin tekrardan dini inancını sorgulaması evresi denilebilir. Birey bu yaşa gelmeden önce çevresinin (anne baba, aile

üyeleri, arkadaşlar ve okul ortamı) şu anki dini inancı üzerine etkin rolü vardır. Burada anne ve babanın rolü üzerinde durulmalıdır. Ebeveynlerin inançlı olması, en çok zamanı aile arasında geçiren bireyin arkadaşını seçmesinde etkin rol oynamaktadır. Bunun dışında bireyin sahip olacağı dini tutumda (olumlu-olumsuz) belirleyicidir (Çelin, 2007; Ulu ve Osmanoğlu, 2012).

Dini tutumların belirginleşmesi; bu yaşlarda bireyin becerilerinin daha fazla gelişim göstermesi ile birlikte sorumluluk hissetme duygusu da artmaktadır. Çocukluk yaşlarında ideal bir çözüm bulamadığı ya da anlayamayıp umutsuz duruma düştüğü deneyimlerini eleştirebilir ve sorumluluk duygusu ile bunları ele alabilir. Bireyde yaşamın diğer alanlarıyla ilgili duygusal sorumluluklar oluştuğu gibi bu durum dini sorumluluğa da yansır. Din ile ilgili düştüğü şüpheler daha belirli bir yön alır (Santrock, 2017).

Bu evrede ergenlerdeki dini inanç azalır. Oluşan şüphenin de kaynağı, olayları ve inançları olduğu gibi kabul etmemeleridir. Şüphenin oluşması evresine girildiğinde bireyde duraksama oluşur ve düşünüp değerlendirdikten sonra çevresindeki olayların uygun olup olmadığı konusunda karar verir.

Bu evrede bireyde oluşan şüpheler, “din değişimi, ailenin ve toplumun dini değerlerini reddetme” gibi olayları meydana getirebilir. Bireyin dine yönelik beklentileri, bu dönemde yaptığı davranışların en önemli nedenidir. Bir taraftan sorduğu sorulara aradığı cevapları bulamayışı, bir taraftan da dindar kişilerin iki kutuplu tavırları ve dinin sadece zayıf kişiler için bir sığınak olması düşüncesi bireyin takındığı tavrın nedenlerini oluşturur. Dini nüfuzun bir yandan birçok kişinin günlük hayatında işlerini halletmelerinde bir araç olması, diğer yandan da bir grup kişiyi zayıflatıp onu boyunduruğuna alması bireyde şüphe oluşmasındaki en önemli faktördür. Bu durum da bireyi din değiştirmeye veya kaynağı insanlık olan başka bir din seçmeye itmektedir (Steinberg, 2007).

Bireyin kendine yönelmesine, eski deneyimlerini gözden geçirmesine ve bunları değerlendirmesine neden olan asıl faktör, bireyin kendi kimliğini aramasıdır. Bu yüzden bu evrede çoğu zaman bir olayda birey, ebeveyn ve ailenin diğer üyelerinin karşısında durur. Özellikle kendi otoritesini sağlamaya çalışan veya genç bireyin dini inancına etki etme ve kendi din sistemlerine çekmeyi amaçlayan ebeveynlerde söz konusu durum oluşur. Bu durumda dini tutumun önemi vardır. Ebeveyn veya bireyi eğiten kişiler dini

“gerçeklik, bilim, mantık ve akıl” gibi olgularla kavrar ve bunu bireyin düşüncelerine böyle aktarmak isterlerse bu, bireyde olumlu bir tutum yaratır. Tersı durumunda her tür dini düşünceye karşı durur ve kendi din kimliği karşısında olumsuz bir tavır sergiler (Kirmanj, 2017).

Ergen birey, kimlik krizinden kurtulmak adına dinde aradığı cevaplara ulaşırsa hem din gelişimi çerçevesinde sağlıklı bir dönemden geçer hem de güçlü bir din kimliği yapısı kurabilir. Burada şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır: Birey sahip olduğu dini altyapı çerçevesinde bu krizden kurtulamazsa dinin bu işi yapma kapasitesi ve gücü olur mu? Bazı durumlarda birey, tam tersi bir hale düşer yani eğer dinden uzaklaşır ve dini zeminden uzak bir kimliğe sahip olursa birçok psikolojik ve sosyal sorunla karşılaşabilir.

Bu bağlam doğrultusunda ailenin dini eğitimi, dini kurumlar ve medyadan söz etmek olanaklı olabilir. Sonraki bölümlerde bu etmenler üzerinde durulacaktır.

2.6. Dini Kimlik Gelişimini Etkileyen Etmenler

Geçmişten günümüze kadar dini gelişimi açıklamaya çalışan teoriler, dini gelişimin ayrı bir gelişim alanı olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda bireyin dini inançlarını etkileyen faktörler olarak ailenin dini eğitimi, dini kuruluşlar ve medya alanlarına odaklanmaktadırlar. Bu doğrultuda yetişkin bireyin aileden aldığı dini eğitim, dini kurumlar ve medyanın etkisi açıklanmaya çalışılacaktır.

2.6.1. Ailenin Dini Eğitimi

Aile eğitiminin etki ve kalıntıları büyük orandadır. Bir veya iki yön ele alınarak durum çözüme kavuşmaz, açık bir şekilde bireyin üç yönü (psikoloji, sosyal, bilişsel) üzerinde bu büyük etki görölmektedir. Ebeveyn ve aile bireylerinin davranışları, doğrudan doğruğu andan itibaren aile içerisinde gözünü dünyaya açan bireye aktarılır. Aynı şekilde ailedeki din anlayışının da farklı etkileri görölmektedir. Doğduğu günden ergenlik yıllarının sonuna kadar ailenin din eğitimi konusunda birey üzerinde etkisi bulunmaktadır ama ergenlik yıllarının sonu ve yetişkinlik döneminin başlangıcından itibaren gördüğü eğitim (özellikle din eğitimi) artık onu tatmin etmez çünkü bu evrede birey, artık kendi özel din yaşantısında yeni bir sayfa açma yeteneğine sahiptir. Öyle ki bu dönemde ona verilen dini görüşleri eleştirebilecek seviyeye ulaşmıştır. Bu durum

“ebeveynlerin bağlı kaldığı ve uyguladığı ritüellerden veya ailenin bağlı kaldığı inançların kaynağından uzaklaşma” olarak kendini göstermektedir (Santrock, 2017).

Aile yapısı, sosyalleştirme işlemi sayesinde çocuğun dini inancı ve bağlılıklarına etki etmektedir. Ebeveynler, bağlı kaldıkları din çerçevesinde çocuklarını sosyalleştirirler. Bu durum, birçok işlem ve süreçte (dini davranışlar, dine bağlılık, dini yönelim, evlilik öncesi cinsel ilişki, evlilik, boşanma) kendini göstermektedir. Konuya bağlı olarak boşanan veya yaşamını tek başına sürdüren bireylerin dini yönleri zayıflarken tersi durumda olanlarda (evli olanlar veya çocuk sahibi olanlarda) dine yönelme artış göstermektedir. Bazı durumlarda anne ve babadan birinin din anlayışı, çocukta daha baskın olmaktadır. Bunun da nedeni, bir tarafın çocuk ile daha samimi ve sevgi dolu bir ilişkisinin olmasıdır (Beit-Hallahmi ve Argyle, 1997; Zuckerman, 2012).

İçinde geleneksel din anlayışı barındıran eğitimler, birçok durumda büyük ölçüde açık olmaktan ve diğerlerini kabul etmekten uzak bir eğitim üretmektedir. Çoğu koşulda olayların iki tarafı görünür, yani bazı özelliklere (iyi-kötü) göre kararlar ve tepkiler verilirken bu iki yönün (iyi-kötü) dışındaki herhangi bir tutum büyük ölçüde reddedilir. Bir başka deyişle geleneksel din eğitimi, kendi dininin ilke ve prensiplerinin üzerinde durduğu kadar diğer dinlerin ilke ve boyutları üzerine durmaz. Bu eğitimin ilk öğrenildiği yer aile olduğuna göre bu durum doğruca diğer üyelere aktarılır. Bu tür eğitimde özellikle çocukluk ve ergenlik evrelerinde nadiren bireyin çocukluk yaşlarında içine yerleştirilen din geleneğine bağlı olmadığı görülür çünkü ergenlik yaşlarının sonuna kadar birey, aynı aile ve eğitim içerisinde yaşar. Fakat yetişkinlik evresinin başlangıcından itibaren bireyin “evden çıkma (üniversite dönemi), evlilik, iş bulma (özellikle yaşadığı yerden uzakta)” gibi yapacağı birçok etkinlik, söz konusu eğitimin etkilerinin azalmasına neden olmaktadır (Akdoğan, 2002; Gümüş, 2013).

Söz konusu din eğitiminin bir yönü de bireydeki cinsel gelişim ile ilişkilidir (Santrock, 2017). Bireyde cinsel gelişim, ergenlik yıllarında artış gösterirken yetişkinlik döneminde bu gelişim zirveye ulaşır. Burada birey iki çelişkili tutum ile karşı karşıya kalır; biri dışsal ve dinseldir, diğeri de biyolojik ve içseldir. Birey kendini bir yandan cinsel arzularını tatmin etme isteğine, diğer yandan da kuralları dışında bu arzuları tatmin etmeyi yasaklayan birçok dini değere karşı bulur. Bu durum bireyi çelişkiye götürürken bunun bir sonucu olarak birey, dini kurallarla mücadele etmeye ve sorgulanmaya karşı olma tutumu sergiler. Bu çerçevede Gold ve Arkadaşları’nın (2010) yaptığı araştırmanın sonucuna göre yüksek dindarlık oranına sahip olan beliren yetişkin bireyin, evlilik öncesi

cinsel ilişkiye girme olasılığı, bu oranın düşük olduğu kişilere göre daha azdır. Konuya bağlı olarak birey ergenlik yaşlarında dine karşı olma ve tavır alma durumlarına girerse bireyde suçluluk ve günaha girme hissi artmakta ve bu, kimliğinin bir parçası olmaktadır ama yetişkinlik dönemine giren birey bu hislere girmeden tavır alabilir, aklının kabul edemediği durumlar karşısında eleştiri yapıp kendi tutumunu ortaya koyabilir. Böylelikle birey, dini kimliğin oluşma döneminin ilk sürecini tamamladığını ve sabit bir kimlik seviyesine ulaştığını hisseder (Hökelikli, 2006).

Araştırma sonuçlara göre bireyin yaşamının tüm evrelerinde farklı şekilde dini inançlara olan bağlılığı artış gösterirken sadece beliren yetişkin evresinde bu bağlılık, duraksama dönemine girmekte veya dinin tersine bir yön almaktadır ve bağımlılık oranı azalmaktadır. Bir başka deyişle bireyin, çocukluğunda bilinç hissi gelişmediği, çocuk yeteneklerini henüz bilmediği ve derin düşünemediği için ailesinin ve çevresinin din eğitiminin etkisi ile dini inancı yüksek düzeydedir (Beit-B.Hallahmi ve Argyle, Michael, 1975.; Kılavuz, 2005).

Ailenin din eğitimi, bireyin din ve eğitim kimliği üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler oluşturabilmektedir. Dayatıcı ve baskıcı eğitimlerde “dinden uzak durma, aile güvenliğini hissetmeme, ezik hissetme, intihar düşünme” gibi yönler görülmektedir. Tersî durumda ise bireye verilecek sağlıklı eğitim sayesinde din etkisi, kendini “ruh sağlığı, açık bir din yönelimi, bilgi edinme, öfke kontrolü, etik değerlere bağlılık” gibi yönlerde göstermektedir (İsmail, 2016). Birey, beraber yaşadığı ailenin bir parçası olduğu sürece aldığı eğitimler de ailesinin bir parçasıdır. Arkadaş grubu ve diğer ortamlar (okul, üniversite, din kuruluşları gibi) doğrudan bireyin din anlayışına etki etmektedir ama bunların rolü ve etkisi daha çok çocukluk ve ergenlik yaşlarında görülmektedir. Bu etkiler, beliren yetişkin evresinde azalmakta ve olgun birey kendini keşfetme dönemine girmektedir ayrıca bireyin kendine vereceği önem açık bir şekilde hissedilmektedir (Gümüş, 2013).

Bireyin, kendisi hakkında düşünmesi ve kendini keşfetmesi onun yaşamın anlamını aramaya başladığını göstermektedir. Bunu da kimliklerinin bağlı olduğu bilinç çerçevesinde beliren yetişkin döneminin beş özelliği ile yapmaktadırlar. Bu arayış, “Beklentilerimi nasıl karşılayabilirim, ben nereye gidiyorum?” gibi sorular ile olurken birey, bunlara yanıtı sahip olduğu dini inanç çerçevesinde bulmaktadır. Sorulara yanıt aramak, bireyin insanî ve toplumsal değerlerinin rolü ve etkileri çerçevesinde başlamaktadır. Birey, etik kurallara değişmez ve mutlak olarak bakmaz, onu bireysel

yaşam deneyimi ve kişiliği çerçevesinde değerlendirir. Bu durumda başkalarına karşı kendindeki etik sorumluluk gelişmektedir. Öyle ki bir yoksul veya hastaya kendinden daha fazla değer verme seviyesine ulaşmaktadır. Yani bu dönemde hem bireylere hem de insanlığa karşı büyük bir sevgi beslemektedir (Elias, 1993).

Beliren yetişkin üzerinde ailenin din anlayışının etkilerinden biri de özellikle sevgi ilişkisinde kendini göstermektedir. Dini bakış açısına sahip beliren yetişkinler, ileride aynı inanca bağlı kişiler ile evlenirler. Öte yandan bu durum, eş seçiminin yanı sıra sürecin nasıl işleyeceği ve yapılacak işlemlerin nasıl olacağını da belirler. Birey, inandığı dinin değer ve normlarının çerçevesi dışına çıkmaz. Bu durum, ileride sahip olacağı çocuğun adı ve giyimi üzerinde de etkili olmaktadır. Aynı din anlayışına sahip kişiler, farklı anlayışa sahip kişilere göre daha uyumlu ve mutludurlar. Ayrıca farklı din düşüncesine sahip kişilerin ayrılma riski, aynı anlayışta olanlara göre daha fazladır. Bu özelliğin, bireyin sahip olduğu dini kimliği ortaya çıkardığı söylenebilir (Nelson, Barry, 2005).

Beliren yetişkin dönemindeki bir diğer dini özellik de dini bağımsızlıktır. Yani çocukluk ve ergenlik döneminden farklı olarak birey, kendine has bir din inancına sahip olmaktadır. Birey, çocukluk ve ergenlik yaşlarında dine bağlı olduysa bile olgunluk evresinde kendi dini bağımsızlığına sahip olmaktadır. Bir başka deyişle çocukluk ve ergenlik evresindeki bağıllık, ebeveynlerin dini inancının bir yansımasıdır ve onlara olan bağıllığından kaynaklanmaktadır. Beliren yetişkin döneminde ise birey, kendi seçim ve düşüncelerine (Bu özelliğin ana kaynağı kişinin bireysel farklılıklarıdır ve etkisi ergenlikten sonra açık bir şekilde görülür.) bağlı olarak dini anlayabilir. Birey, hangi inancın veya ideolojinin ona uygun olduğunu bilerek seçim yapmaktadır. Bu da söz konusu evrede bireyin din inancının ana faktörünü oluşturmaktadır (Kirmanj, 2017).

Aile, toplumun diğer kurumları arasında çocukluk, ergenlik hatta yaşlılık dönemlerinde bireye en çok etki eden ve onda iz bırakan kurumdur. Aile üyelerinin sayısı ne kadar çok olursa bu görev o kadar zorlaşır. Ayrıca ailenin çocukluk döneminde bireye karşı aldığı sorumluluk ve onu kontrol altına alma oranı ilerideki evrelerde azalır. Bu çerçevede birçok kurum, bireyi yetiştirme konusunda kendini sorumlu olarak görür. Örneğin dini kurumlar gibi. Çoğu koşullarda bu kurumlar, kendilerini ailenin yaptığı görevin sahibi olarak görür.

2.6.2. Dini Kurumlar

Her bir aile bireyi, dini kurumların temeli ve kurucusudur (Santrock, 2017). Bireyin dine dair ilke ve prensipleri öğreneceği ilk sığınak ve kurum aile ise ikinci kurum da dini kurumlardır. Bunlar, toplumun diğer kurumlarından farklıdır ve özel bir görevleri vardır. Bu görevin temel noktası, bireyin toplumsal yapısını dindarlaştırmaktır veya birey dinini toplumsallaştırmaktır. Bireylerin günlük yaşamlarında faydalanmaları adına bu görev, toplumun diğer kuruluşlarında bulunan resmî yasa ve ilkelere kadar uzanır.

Dini kurumların bireyin ergenlik döneminden sonra din yönelimini belirlemede doğrudan ilişkisi vardır (Albarwari, 2013). Bireyin sahip olacağı dini kimliğin türü konusunda dini kurumlar bazı durumlarda aile kadar etkindir, bazen de aileden de daha fazla etkili olur; bu da farklı yöntem ve dönemlerle yapılır. Bu etki, çocukluk yaşlarında daha az görülür çünkü birey aileye bağlıdır ama ergenlik döneminin başlamasıyla birlikte doğrudan bireyin din yönelimini belirlemede etkili olmaktadır. Birey, gruplar (arkadaş veya din grupları) yolu ile yavaş yavaş kendi din yöneliminin farkına varmaya başlar ve bu da onun dini kimliğinin bir parçası olur. Dini kurumların yönlendirmesi, bireye iki zıt şekilde yansımakta ve ikisi de bireyin dini kimliğinin bir parçası olmaktadır. Birincisi; ılımlı, hoşgörülü yönelimdir ve açık bir boyuta sahiptir. Diğeri ise şiddetçi, reddeden bir yönelimdir ve kapalı bir boyuta sahiptir. Birinci türde birey, üzerine düşünmeden dini kurumlarda kendisine verilen vaazları kabul etmez yani inandığı dinin kaynaklarını ve ilkelerini tek bir kişi, grup veya kuruma indirgemez; küresel bir bakış açısıyla olaya bakar, din ilkelerini günlük yaşamla uyumlu hale getirir ve işlemlerinde bunu kullanır. İkinci türde ise birey, din yönelimini bir kişi veya gruba indirger ve bu onda kutsal bir ideoloji haline gelir. Kendisi ve çevresinin duyduğu ilkeler dışındakiler kabul edilmezdir. Ayrıca dinin günlük yaşamındaki işleyişi de sınırlıdır, birkaç madde ve ilkeye dayanmaktadır. Çoğu durumda birinci tür, din çerçevesinde özgür düşünme tohumlarını eker, toplumun ve kendisinin kabul ettiği bir din kimliğine sahip olur. İkinci tür ise şiddet tohumları üretir, toplumda kabul görmeyen bir din kimliğine sahiptir ve bu kimlik, bireyin kendi benliğinde sabit değildir (King ve Roeser, 2009).

Brown'a göre (1982), dini gelişimin başlangıç noktası dini kurumlardır. İlk olarak insanlar, yaşadıkları çevredeki dini kurumların etkisiyle, dini yaşama giriş yapmaktadırlar. Bu insanların dini gelişimleri ve dini davranışları, dini kurumlarda sergilenen ve yaşatılan dini inanç ve davranışlarla sınırlıdır. Zamanla bu kurumsal (*institutionalized*) dindarlık, kişinin dini inanç ve pratiklere karşı geliştireceği tutumlara

göre iki farklı yönde gelişebilmektedir. Eğer kişi, günlük yaşamında çevresindeki insanların kendisi hakkındaki görüş ve düşüncelerine önem vermeye başlarsa kendisini içinde yaşadığı çevrenin ayıplamaması veya dışlamaması için çevresindeki insanların benimsediği dini değerleri benimsemekte ve dini hayatını da bu değerlere göre yaşamaya başlamaktadır. Brown'a göre bu, sadece kişisel ihtiyaca cevap veren geleneksel bir dindarlık örneğidir ve bu dindarlar, alanyazınında dış güdümlü dindarlar olarak anılmaktadırlar. Bu dindarların göstereceği tüm dini gelişim tamamıyla kişisel ihtiyaçlar doğrultusunda olacaktır. Eğer kişi, dini kurumlar aracılığı ile tanımış olduğu dini, çevrenin görüş ve eleştirilerine aldırmandan, dini objektif yapısı içinde yaşamaya çabalarsa bu kişi gerçek bir dindar olma yolundadır. Bu tür dindarlar, literatürde iç güdümlü dindarlar olarak anılmaktadırlar. Bu dindarların gösterecekleri dini gelişimin son aşaması ise mistik bir dini yaşam olmaktadır. Yani bu insanlar, dini kendi objektif yapısı içinde yaşayabilmektedirler (Brown, 1982).

Dini düşünceye sahip kurumlarda (örneğin cami gibi) “vaaz, propaganda, seminer” gibi yollarla olayların ahlaki boyutuna ilgi çekilir çünkü din, birçok alanda kendini ahlaki boyutların sahibi olarak görmektedir. Ailenin bağlı kaldığı ahlaki kaynaklar, yüksek oranda dinin propagandasında üzerinde durduğu kaynağa bağlıdır. Yani ailenin, bireylere aktardığı ahlakın arkasında bir din temeli vardır (Gümüş, 2010. Kirmanj, 2017).

Bu duruma ilişkin psikanaliz ışığında ahlakın direkt olarak süper ego ve ebeveynlerin yasakları ile bağlantısı olduğu söylenebilir. Süper egonun ahlak adı altındaki temsilcilerinden biri olarak dini kurumlar, bireyin davranışlarına sınır çizmek için çalışırlar. Süper egonun görevi doğumundan itibaren dış dünyanın bireye ve kimliğine yaptığı etiklerin tamamıdır. Ayrıca önce aile tarafından, daha sonra aşiret, şehir veya millet tarafından belirlenen toplumun tavır, düşünce ve görüşü de görevlerden biridir. Bu durumda kurumlar ve kuruluşlar, dini ilkelerine bağlı olarak söz konusu etkiye katılım sağlar, mesaj ve yönelimlerini bireye aktarırlar. Bunu da bireylere yönelik ahlaki bir ilke belirleyerek yaparlar, kendilerini toplumu düzene sokmayı amaçlayan bir iletinin sahibi olarak görürler. Yani söz konusu kurumlar grubun, ailenin ve bireyin süper egosu üzerinde etkili olup onların kimliğine bir anlam verebilir. Birincisinde dini yönelim ve kimlik grubu belirler. İkincisinde evin yetişkini ve büyüğü üzerinde etkili olur. Üçüncüsünde ise bireyin sahip olmak istediği dini kimliğin temelini atıp onu yönlendirebilir (Akt. Pals, 2007).

Aile ve dini kurumlar içinde “değiş tokuş eğitimi” denen bir eğitim türü bulunabilir. Bu eğitimin temel ilkesi, dini kurumların uyguladığı ilke ve prensiplere geçerlilik ve değer vermekten oluşmasıdır. Bu da aile üyelerinin dini kurumlara yaptığı ziyaretler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Öte yandan aile bireylerinin yönlendirmesi, bu kurumun oluşmasına yardım etmektedir. Bu tür bir durumda aile, dini kuruma toplu bir kimlik verirken buna karşılık kurum da aile bireylerine bireysel bir kimlik verir. Bu çerçevede dini kuruluşun bireye çocukluk ve ergenlik yaşlarında vereceği dini kimliğin, bireyin isteği dışında olduğu üzerinde durulması gereken önemli bir husustur çünkü bu kimlik daha çok ailenin ve dini kurumun istekleri doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Bu yüzden yetişkinlik dönemine giren birey, bu sahte kimliğin farkına varırken mücadele ve itiraz etme durumunda olmaktadır. Bir başka deyişle birey, yüksek ideoloji objektlerinin o yaşlarda kendisi için belirlenen kimliği oluşturan sübjektlerin düzenlediğini anlamaktadır. Bunun sonucunda ise birey kendi ussal ilkeleri ile uygun olan inancı seçmektedir (Qanih, 2017).

Dini kurumların özelliklerinden biri de bireyin duygusal yönleri üzerine etki etmesidir. Bu da bireyin dini görevlerini uygulamaya sokma çerçevesinde yapılmaktadır. Bu özellik, bireyin bu kurumlara yapacağı ziyaretler olarak ortaya çıkmaktadır ve bu da bireyde iki tür duygusal etki olarak sonuçlanmaktadır. İki tür de bireyin sahip olacağı dini kimliğin bir parçası olabilmektedir. Birincisi dayatıcı bir duygudur, bireyin dini kurumlar dışında dini görevlerini uygulamasında yaşayacağı his ile ilgilidir. Bu durumda birey belirli ölçüde günaha girmiştir ve kendini eksik hissetmektedir. Birey, o an içinde ruhunda bir şeyin eksik olduğunu ve o kurumu ziyaret ile beraber bu eksikliğin yok olacağını hisseder. İkincisi ise kendi iç dünyasındaki niyete ve içinden gelen isteklere karşı nasıl davrandığıyla ilgilidir. Birincideki durum, daha çok gösteriş ve diğerlerini memnun etmenin bir parçasıdır, ikinci durumda ise önemli olan bireyin içtenliğidir ve amacı da kendini memnun etmektir (Onay, 2004).

Yapılan araştırmalara göre (Boswell, Kahana, Anderson, 2006; Ayaz, 2015), bireyin dini kurumlara yapacağı ziyaret birçok yöne etki etmektedir. Örneğin dinlerin yapılması için bu kurumlara yapacakları ziyaret ile toplumsal ilişkinin (arkadaş grubu şeklinde, özellikle de ergenlik yıllarında) güçlenmesi. Sonuç olarak bu ilişki geniş bir şekil alarak aile çerçevesine yayılır. Dini kurumların, bireyin kendine saygı seviyesinin yükselmesinde de rolü bulunur. Günlük yaşamında birey, hem kendine hem de diğerlerine karşı saygı duyar (Burada dini kurumların bu boyutun üzerinde durması ve bunu ahlaki

değerlere bağlaması önemlidir.). Çoğu koşullarda kendine saygı hususu diğerlerinin bireye karşı olumlu bir düşünceye sahip olmasını sağlar ve bu durum bireyin günlük yaşantısında özel işlerinin çoğunun hallolmasına olanak verir. Bunun da kaynağı dindar kişilerin görüşüdür. Onlara göre birey, dini mekânlara bağlı ise demek ki o özel bir din ahlakına sahiptir ve yapmayı amaçladığı işin gerçekleşmesine layık biridir.

Çoğu durumda dini kurumların bireye yönelttiği iletiler, uygulama taraflarını kaybetmişlerdir. Bireylerin dini bilgi alacağı yollar başka bir form almıştır. Birey, mecaz dünyasına geçen bu bilgilerin tamamına ağlar (internet veya medya) yolu ile ulaşabilir ve din edebiyatında neler olup bittiğini öğrenebilir. Bu yol ile kendi din temeli ve çerçevesini güçlendirebilir ve bilgileri paylaşabilir. Yani birey, kendisinin belirlediği dini kimlik sayesinde söz konusu bilgileri kendi sınırlarının çok daha uzağına taşıyabilir.

2.6.3. Medya

Medya ağlarının etkilerinin genişlemesi ve bu etkilerin sınırları aşmasından dolayı tek bir bölümde medyanın tüm yapısına üzerinde durulamaz. Aynı zamanda medyanın iyi ve kötü yönlerinden söz etmenin araştırmanın konusu dışında kaldığı da belirtilmelidir. Medyanın, bireyin dini inancı üzerindeki etkisinden söz etmek gerekmektedir. Bu görüş çerçevesinde bu araştırmadaki asıl ilgi noktası, medyanın bireyin ergenlik yaşlarından sonra onun kimliğinin bir parçası olacak dini görüşü üzerindeki etki ve rolüdür.

Din ve medya ilişkisi veya medya ağlarının birey kimliği üzerindeki etkisi birçok yönden araştırılmıştır ve farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. En belirgin etki ise bireyin bağımlı olmasıdır (Hülür, Bekiroğlu ve Banu, 2016.; İnan, 2013; Çelikkaya, 2010; Arslan, 2016). Bu ağların hızından dolayı onun etkilerine yetişmek imkânsız bir iş haline gelmiştir. Dinin uygulanması ve mesajlarının iletilmesi için özellikle de günümüz küreselleşmesinde birden fazla aracın bulunduğu açıktır. Birey, medya ve ağları yolu ile hem bireysel hem de grup şeklinde farklı bir kimlik dokuyup benimseyebilir.

Medya ağlarının yayılması ve genişlemesi ile toplum farklı ve benzeşmeyen tabakalara dağılır. Bu durum, hem bireyin dini hem de din grupları için olanaklar sağlar. Birey ve grup, bu ağlar yolu ile kendi dini inancını uygulayabilir ve bu inançlara bağlı programlar yapabilir ayrıca yine bu ağlar yolu ile din çerçevesini güçlendirip destekçilerini arttırabilir. Birey, sahip olduğu dini kimliği bu ağlar yolu ile diğer birey ve grupların dini kimliği ile karşılaştırabilir, diğerlerinin düşüncelerini takip edip araştırarak

kendisinde bulunan eksikliklere odaklanır ve sonuç olarak kendisindeki güçlü ve zayıf yönleri ortaya çıkarabilir. Öte yandan zaman ve mekânları birbirlerine bağlayan medya, bu sayede bireylere din düşünceleri teatisinde bulunma, özgür ve bağımsız şekilde dinlerine kılavuzluk etme imkânını sağlar. Bu ağların en önemli getirisi ise teknolojik araçların olmadığı dönemde tartışılıp fikir alışverişi yapılmayan konular hakkında bireylerin artık bu imkâna sahip olmasıdır (Haberli, 2014).

Vershoor-Kirss'e göre (2012), teknoloji ve medyanın gelişimi iki farklı boyut ve şekilde dini uygulama ve değerleri etkilemiştir. Bu konuya yönelik iki görüş ortaya atılmaktadır. Birincisi olumlu bir görüştür ve Vershoor-Kirss'e göre teknolojinin gelişimi dini uygulamaları güçlendirir. İkinci görüşü ise olumsuzdur ve ona göre teknoloji bunu zayıflatır. Birinci görüş, din ve bilimin birbirine uymadığını belirtir. Yani dini inanç bilim ile birbirini tutmaz ama din ve teknoloji her zaman zıt değildir çünkü teknoloji, din gruplarının oluşmasında ve genişlemesinde rol oynarken dini uygulamaları güçlendirir. İkinci görüşe göre ise teknoloji, toplumsal ilişkiler çerçevesinde dini uygulamaları zayıflatır. Örneğin dini bir yapıya sahip birey dini uygulamaları gerçekleştirmeye daha sıcak bakar ve ona göre bu uygulamaları ağlar üzerinden yapmak soğuk ve ruhsuzdur.

Bireyin özelliklerinden biri "başkalarına ihtiyaç olmak"tır (Miller, 2017). Ayrıca birey, kendi konumunu kanıtlamak ve kendini güçlü hissetmek için çoğu zaman belirli bir grup veya topluluğa bağlı kalmaktadır. Bu görüş ışığında ağlar yolu ile dini grupların genişlemesi, bireyi dini konulara yönlendirmek için belirgin bir araçtır. Böylelikle bireye günlük yaşantısında sahip olduğu dini kimlikten farklı bir kimlik verirler. Çoğu kaynakta, medyanın etki ve kalıntılarının az oranda bireyin çocukluk yaştaki dini yapısına etki ettiği belirtilir. Çocukluk döneminde birey, söz konusu ağlarda kendine dış dünyadan farklı bir mecaz dünyası kurar, dini konularla ilgilenmek yerine daha çok eğlence ve elektronik oyunla ilgilenir ve ona önem vermektedir. Bu durum, günlük yaşantısındaki birçok alanda kendini göstermektedir. Fakat yaşının ergenlik ve sonrasındaki evreye ilerlemesi ile birey, çocukluktan farklı olarak medya ağlarında daha çok dini konularla ilgilenir ve bu durum da bireyde bu dönemde dine karşı şüphe ve dine bağlılık düşüncelerinin gelişimine bağlıdır. Kirmanja'a göre (2015), bu bağlılık iki farklı boyutta bireyin dini kimliğini etkilemektedir. Birincisini birey kendi içinde yaratmakta, ikincisi ise dini gruplara bağlı olma yolu ile ortaya çıkmaktadır. Birincisi geniş bir dini kimliktir ancak bu bireyin sınırları çerçevesindedir yani kaynağı bireyin dine içsel bağlılığıdır. Diğeri de geniştir

ama kendi sınırları dışında dini kimliği üzerine baskı yapılır, yani tüm dini oluşum ve yönelimler diğer grup ve tarafların yönlendirmesidir (Zuckerman, 2009).

Sosyal ağlar, bir ölçüde gerçek sosyal yaşamın bir yansımasıdır. Dini ilgilendiren kısmı ise bireylerin dini etkinlikleri günlük sosyal yaşamlarında nasıl uygulamalı yapıyorlarsa aynı şekilde medya ağları ve internette de bunları yapmalarıdır. Örneğin etkinlikleri yapan bireyler bunu soğuk bir şekilde yapmazlar, tersine bu işlemi süsleyerek ve güzelleştirerek yaparlar. Böylelikle dini çerçevede işleme farklı bir mecaz katarlar. Taklitçi din eğitimlerinde bu durumun bir ölçüde ters olduğu not edilmiştir. Dindar birey (dini önder veya din yetkilisi) etkinliklerde teknoloji ve medya aletleri yolu ile dinine özel tüm mesaj ve işlemleri çevresine aktarır ama bu ağı kullanan kişilere ve bu aletlerin kullanımına karşı olumsuz bir görüşü vardır. Bir başka deyişle birey iki kutuplu bir din kimliğine sahiptir. Bir yandan bu ağların popüler olmasını ahlaki ve dini değerlerin zayıflamasının nedeni olarak görür ayrıca bunların aile yapısını ve insanlar arasındaki ilişkiyi bozmada rol oynadığını belirtir. Diğer yandan da dolaylı şekilde hissetmeyerek kendisini bu ağların sarsıcı etkisi altında görür (Postman, 2004).

Postman (2004), “*Televizyon: Öldüren Eğlence*” kitabında televizyondaki dini içerikli programlar hakkında iki sonuç çıkarmaktadır. Sonuçlardan ilki, televizyonda dinin başka her şey gibi oldukça basit biçimde ve hiçbir utanıp sıkılma belirtisi gösterilemeden bir eğlence olarak sunulduğudur. Bu programlarda dinin tarihsel, derinlikli ve kutsal özellikleri silinmiştir; ne gelenek ne teoloji ne ruhsal bir aşkınlık mevcuttur. Bu programlarda başlıca rol vaizindir. İkinci sonuç ise televizyondaki dini programların zayıflıklarından çok televizyonun eksiklikleri olduğudur. Bu durum, dini bir şeyi ontolojisine tamamen yabancı bir araçla iletme sıkıntısıdır. Postman bunu “Çeviride kaybolan ne?” sorusuna verdiği, “Kaybedilen, eğitimin kayda değer olan bütün nitelikleridir,” cevabıyla açıklamaya çalışmaktadır.

Medya yolu ile dini inanç ve uygulamalara aracılık eden bireyler, gösterişçi bir dindarlık kimliğine sahiptirler yani bu ağlar yolu ile kendilerine sahte bir dini kimlik yaratırlar veya bir gösterişçi dindarlığı benimserler. Bu da bireyin ne kadar dini gösteriş yaptığı veya dini ne kadar pazarladığı ile ilgilidir. Yani ne derecede diğerlerinin ilgisini çektiği ve ikna ettiği ile bağlantılıdır. Bu da diğerlerinin kabul etme oranına bağlıdır. Bu durumda sadece birey değil, yandaşları ve onu takip edenler de bireyin sahip olmak istediği kimliğin genişlemesi ve geçerliliğinin artmasında rol oynamaktadır. Bu yüzden

çoğu koşullarda bu tür bir dindarlığa sahip kişiler, sosyal ağlar dışında kendileri için belirledikleri kimliği ortaya çıkarmaz ve buna aracılık edemezler (Okumuş, 2002).

Araştırma sonuçlara bakacak olursak Hoover (2012), yeni medyanın dini kurumlar ve otoriteler üzerinde dört temel etkisinin bulunduğunu ileri sürmektedir. Birincisi, “dinler kendi sembolleri üzerindeki kontrollerini kaybetmektedir. Dini işaretlerin, sembollerin ve dillerin anlamlarını artık medya ve onun magazin kültürü belirlemektedir.” İkincisi, dinle medya arasındaki yarışta bazı dinler kazanacak bazı dinler ise kaybedecektir. Bugün kurumların var olmaları ve kamusal alanda etkin olmaları için medyada var olmaları zorunludur. Bu duruma bazı dinler ve dini gelenekler diğerlerinden daha fazla uyum sağlamaktadır. Üçüncüsü, bu eğilimler dini otoriteyi giderek daha fazla “göreceleştirmektedir.” Medya, dini semboller ve değerlerin üretimi ve dağıtımında kendisini daha fazla gösterdikçe ve medyanın damga vurduğu dini arz piyasası geliştikçe mevcut dini otoritelerin önemi azalmakta ve tarihsel olarak rakipsiz olan bu kurumların yanında çok sayıda başka sesler de dini piyasada ortaya çıkmaktadır. Dördüncüsü, geleneksel dinler bugün biçim, doktrin, gelenek ve tarihle pek bağlantısı bulunmayan bir din piyasasıyla birlikte yaşamak zorundadır (Hoover ve Ark, 2012. Akt. Hülür, A.; Bakiroğlu, H. 2016).

Verschoor-Kirss (2012)’de, dindar bireylerin ve dini örgütlerin Facebook’u iki biçimde kullandıkları görülmektedir. Birincisi kimlik bildirici eylemlerdir. Bu eylemler, bir kişinin ağdaki diğer kişilerin dindar bireyler olduklarını bilmesini sağlar, bireyi grubun üyesi olarak tanımlamaktan başka amaçları yoktur. Bir kişinin kendisini dindar biri olarak bildirmesinin en kolay yolu benimsedikleri dini inancı “profil”lerinde veya ana sayfalarında belirtmeleridir. İkincisi, kimlik bildirici eylemlerden farklı olarak başkalarını bir gruba girmeye ikna etmeyi amaçlayan ikna edici eylemlerdir. İkna edici eylemler dini topluluğu genişletmeyi amaçlar. Genellikle birkaç cümleden oluşan durum güncellemeleri ve kurulan gruplara başkalarının davet edilmesini kapsayan eylemler bu türdendir.

Casey (2001), İnternet ve din arasındaki ilişkiyi şu soruyla açığa kavuşturmayı amaçlamaktadır. “Dini kimlikler, tapınma pratikleri ve dini topluluk duygumuz açısından İnternetin sonuçları nelerdir?”, İnternetin, mekânsal ve zamansal sınırların ötesine geçtiğini, tümüyle yeni bir etkileşimli ilişkiler sistemine girmemizi sağladığını, bu anlamda “siber mekânın, dini yaşamın toplumsal temelini genişlettiğini” ve “dini kimliklerin bulunduğu yerin önemini azalttığını” ileri sürmektedir.

2.7. İlgili Çalışmalar

2.7.1. Beliren Yetişkinlik Dönemi ile İlgili Çalışmalar

Beliren yetişkinlik, gelişim psikolojisinde kısa bir tarihe sahip bir kavramdır. Buna karşın bu kısa zamanda beliren yetişkinlik konusunda çok ciddi araştırmalar ortaya konmuştur. Bu konuda ilk yapılan çalışmalar, genellikle bu dönemin var olup olmadığı yönündedir. Sonraki araştırmalar ise daha çok yetişkinlik ölçütleri ve beliren yetişkinleri ergenlerden ve yetişkinlerden ayıran temel özelliklerini ortaya koymak amacı üzerinde yoğunlaşmıştır. Yapılan tüm çalışmalar bu dönemin farklı bir gelişim dönemi olduğunu ispatlar niteliktedir. Böylelikle, beliren yetişkinlik gelişim psikolojisinde yerini almıştır.

Atak (2005), yürüttüğü çalışmada Türkiye’de bireylerin beliren yetişkinlik dönemi yaşayıp yaşamadığına ilişkin olarak, temel yetişkinlik ölçütleri ve yetişkinlik ölçütlerini farklı değişkenlere göre değişip değişmediğini araştırmıştır. Araştırmada beliren yetişkinliğin 19-26 yaşlar arasında yaşandığını bulmuştur. Araştırmada 15-34 yaşlar arasındabir yükseköğrenim kurumunda okuyan ve bir işte tam zamanlı çalışan toplam 673 katılımcıya çalışmıştır. Araştırmanın sonuçlara göre yetişkinliğin kendilerine sunduğu keşif, araştırma, değişkenlik, kendine odaklanma ve pek çok alanda özgürlük gibi özelliklerinden en çok 20-22 yaş arasında olanların yararlandığı görülmüştür. Beliren yetişkinliği erkeklerin ve kadınların aynı yaş dönemi arasında yaşadıkları, erkeklerde bu dönemin son iki yılda, kadınlarda ise 26 yaşından sonra sona ermeye başladığı bulunmuştur. Araştırmanın bir başka sonucunda, 19-26 yaş arasındaki bireylerin %62’sinin bazı yönlerden yetişkin ve bazı yönlerden de yetişkinliğe girmemiş gibi hissettikleri bulunmuştur. Aynı zamanda cinsiyetler arasında fark olduğunu, yani kadınların eğitim yaşantısına erkeklerden daha çok devam ettiği ve bu dönemin sunduğu tüm özelliklerden erkeklerden daha çok yararlandığını bulmuştur. Gruplar arasındaki farklara bakıldığında çocuk sahibi olan, evli olan ve tam zamanlı bir işte çalışan bireylerin, beliren yetişkinliğin keşif, değişkenlik, kendine odaklanma ve sonsuz olanaklar gibi özelliklerini diğer katılımcılara göre daha az yaşadıkları ortaya konmuştur. Araştırmanın bir başka sonucu ise yetişkinlik ölçütlerin cinsiyet ve çalışma durumu farklılıklarına bakıldığında erkeklerin kadınlara göre ve çalışan katılımcıların çalışmayanlara göre kendilerini daha çok yetişkin gibi hissettikleri bulunmuştur.

Parmaksız (2008), yaptığı bir çalışmada üniversite öğrencilerinin %58’inin kendilerini arada kalmış hissettiklerini ortaya koymaktadır. Bu araştırmanın sonuçlarına

göre, en çok 18-24 yaş arasındaki bireyler içinde bulundukları yaşam dönemini keşif, arada kalmışlık, değişkenlik, kendine odaklanma ve sonsuz olanaklar dönemi olarak değerlendirmiştir. Bu veriler doğrultusunda Türkiye’de beliren yetişkinlik dönemini saptanmıştır. Ancak bu araştırmanın sonuçlara göre çocuk sahibi olan, evli olan ve tam zamanlı bir işte çalışan bireylerin beliren yetişkinlik dönemini yaşama olasılığının daha az olduğu ortaya koymuştur.

Zubaroğlu (2008), Avrupalı Amerikalı ve Türk beliren yetişkinleri üzerinde öz yeterlilik, psikolojik otonomi, aile sorumlulukları, kendilerini nasıl bir şekilde tanımladıkları ve önem verdikleri yetişkinlik kriterleri alanlarda bir karşılaştırma araştırması yapılmıştır. Araştırmanın sonuçlara göre, Türkler, Avrupalı Amerikalılara göre karşılıklı bağımlılık ve aile kapasiteleri ile ilişkili yetişkinlik kriterlerine daha fazla önem atfetmiştir. Ancak bununla beraber bağımsızlık alt ölçeğinde de Türklerin daha yüksek puanlar aldığını görülmektedir. Normlara uyma, rol geçişleri ve biyolojik geçişler alt ölçeklerinde ise kültürler arasında bir fark olmadığını ortaya koymuştur.

Doğan (2011), yaptığı bir çalışmada beliren yetişkinlik döneminin varlığına incelenmiştir. Araştırmada katılımcıların %54’ünün kendilerini bazı yönlerden yetişkin hissettiklerini ve bazı yönlerden ise yetişkin olmamış gibi hissettiklerini bildirmiştir. Türkiye’de yetişkinlik için gerekli görülen kriterlere ilişkin yapılan araştırmada ise üniversite öğrencilerinin en çok “Davranışlarının doğurduğu sonuçların sorumluluğunu üstlenmek”; “Erkek için, ev işlerini yürütebilmek”; “Erkek için, çocuklarının bakımını sağlayabilmek” ve “Anne-babadan ve başkalarından bağımsız olarak kendi görüş ve değerlerini oluşturmak” kriterlerini yetişkinlik için gerekli gördükleri bildirilmiştir.

Doğan ve Cebioğlu (2011), yaptıkları çalışmada Türkiye’de beliren yetişkinlik döneminin kültüre özgü bir biçimde yaşandığını öne sürmüştür. Çalışmada kimlik arayışı açısından değerlendirildiğinde Türkiye’deki bireylerin ekonomik ve kültürel yapının etkisi nedeniyle daha kısıtlı kaynaklar çerçevesinde yaşandığı bulunmuştur. Benzer biçimde Türkiye’deki beliren yetişkinlerin eğitim ve iş değişikliği yapma olasılıkları da eğitim sistemi ve yüksek işsizlik oranları nedeniyle azdır. Ancak üniversite döneminde ebeveyn kontrolünün azalması bireylerin kendine odaklanmasına katkı sağlamaktadır. Görüldüğü üzere beliren yetişkinlik döneminin temel özellikleri ele alındığında farklı biçimlerde yaşanmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2010) nun yaptığı bir karşılaştırma çalışmada, bireylerin kendilerini ne kadar mutlu hissettikleri yaş gruplarına göre, 18-24 yaş grubundaki bireylerin %74'ünün kendilerini çok mutlu veya mutlu hissettikleri; bu oranın diğer yaş gruplarından yüksek olduğu bildirilmiştir. Benzer bir diğer karşılaştırma araştırmada (TÜİK, 2010), bireyler yaş gruplarına göre umut düzeyleri açısından araştırılmıştır. Araştırmanın verilere göre, 18-24 yaş grubundaki bireylerin toplam %76'sının kendilerini çok umutlu veya umutlu hissettikleri bildirilmiştir. Bu oran, diğer yaşlarda hissedilen umut düzeyinin üzerindedir. Kişilere göre 5 yıl sonrası için durum değerlendirilmesi verilerine göre ise yine 18-24 yaş arasındaki grup avantajlı konumdadır. Bu bireylerin %76'sı 5 yıl içerisinde kişisel durumlarının gelişeceğine, en az aynı seviyede kalacağına inandığı ortaya konulmuştur (TÜİK, 2010).

Yüzbaşı (2012), beliren yetişkinlik kriterleri ve yetişkinlik statüleri çalışmasında, İzmir ve Isparta'da yaşayan bireyler arasından bir çalışma yapılmıştır. Çalışmaya 644 üniversite öğrencisi, 195 yarı zamanlı çalışan üniversite öğrencisi ve 100 tam zamanlı çalışan birey olmak üzere toplam 939 katılımcı ile yürütülmüştür. Yetişkin katılımcıların sorusuna verilen cevaplara göre katılımcıların %56.5'inin kendilerini "bazı yönlerden yetişkinmiş gibi hissederken, bazı yönlerden yetişkin olmamış gibi hissettikleri" görülmüştür. Yetişkinliğe erişmiş olduğunu düşünen katılımcıların oranı %41.4, yetişkinliğe erişmiş olmadığını düşünen katılımcıların oranı %2.1'dir. Bu araştırmanın sonuçlar oranı Türkiye'de daha önce yapılmış çalışmalara paraleldir. Atak (2005) yürüttüğü çalışmasında bu oran %62, bulduğunu, Doğan (2011) %54 bulduğunu, Parmaksız (2008) %58 bulduğunu ortaya koymuştur. Yetişkinlik kriterleri ile ilgili sonuçlara göre; katılımcıların yetişkinlik için gerekli gördüğü kriterlerin başında "Bağımsızlık" alt ölçeğinde yer alan "Davranışlarının doğurduğu sonuçların sorumluluğunu üstlenmek" (%97.2) ve "Anne-babadan ve başkalarından bağımsız olarak kendi görüş ve değerlerini oluşturmak" (%95.7) kriterlerinin geldiği görülmektedir.

Ergin (2015), yetişkinlik döneminde kimlik statüleri ve başa çıkma stratejileri ile ilgili yaptığı araştırmada, Ankara ilinde yükseköğrenime devam eden Ankara ve Bursa illerinde, farklı sektörlerde tam zamanlı çalışan 18-25 yaş arasındaki toplam 313 öğrenci ile çalışmıştır. Öğrencilerin çalışanlara göre, kadınların erkeklere göre ve ailesinden ayrı yaşayanların ailesi ile birlikte yaşayanlara göre beliren yetişkinlik dönemi özelliklerini daha fazla taşıdıkları görülmüştür. Araştırmanın bir başka sonucu ise, kimlik statüleri ile ilgili olarak; ipotekli kimlik açısından çalışan ve öğrenci bireyler açısından anlamlı fark

olduğu, çalışan bireylerin öğrencilere göre ipotekli kimlik puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra erkeklerin kadınlara göre ipotekli ve kararsız kimlik puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Son olarak da ailesi ile birlikte yaşayan bireylerin ipotekli kimlik puanlarının ailesinden ayrı yaşayanlara göre, ailesinden ayrı yaşayan bireylerin başarılı kimlik puanlarının da ailesi ile birlikte yaşayanlara göre daha yüksek olduğu ve aradaki farkın anlamlı olduğunu görülmüştür.

2.7.1.2. Dini Kimlik Gelişimi ile İlgili Çalışmalar

Arnett ve Jensen (2002), Orta Batı Amerika’da 21-28 yaşlar arasındaki 140 beliren yetişkin arasında, nicel ve nitel metotları kullanmak üzere, dini inanç ve uygulamaları araştırmışlardır. Dine verdikleri önem, dini törenlere katılım ve dini inançlarının içeriğinde büyük farklılıklar farketmiştir. Araştırmanın sonucunda, beliren yetişkinlerin inançlarının ileri derecede bireyselleşmiş olduğunu, dini kurumlar ve farklı dinler hakkında kuşkucu oldukları, mezhepsel bağlılığın bir anlamı olmadığını, çocukluk dönemindeki dini eğitim ve sosyalleşme ve dini katılım veya beliren yetişkinlikteki inançlar arasında zayıf bir ilişki olduğunu, beliren yetişkinlerin kendi inançlarını pek çok kaynaktan sentezleyerek oluşturdukları ve neye inanmak istiyorlarsa ona inandıkları bulunmuştur. Araştırmacılar tarafından, bu dönemdeki “neye inanmak istiyorsa ona inanmak” özelliğinin, beliren yetişkinliğin odak noktası olduğu vurgulanmış ve her beliren yetişkinin “tek kişilik bir cemaat” olduğunu vurgulanmıştır. Araştırmacılar tarafından inançların farklılığı, çeşitli dini gelenekler ve popüler kültür de dahil olmak üzere diğer kaynaklardan eşsiz kombinasyonlarla oluşturulmuş olması olarak açıklanmaktadır.

Bone, Gillen, Lefkowitz ve Shearer (2003), 220 üniversite öğrencisi ile yaptıkları araştırmada beliren yetişkinler döneminde cinsel tutumla, cinsel davranış, dindarlık arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Katılımcılar, Latin Amerikalı, Asya kökenli Amerikalı gibi farklı kültürlerden ve heteroseksüel, eşcinsel ve biseksüel gibi farklı cinsel yönelimleri olan bireylerden seçilmişlerdir. Araştırmanın en temel bulgusu, dindarlık ve cinselliğin beliren yetişkinlik dönemi boyunca değiştiği ve tüm yaşam boyunca birbirleriyle ilişkili olduğu bulunmuştur. Dine yüksek bağlılık duygusunun cinselliği azalttığını gözlenmiştir. Araştırma, yaş bakımından diğerlerinden daha büyük gençler, dini yaptırımlara ve günlük hayatta dine daha az önem verdiklerini bulunmuştur. Beliren yetişkinlerin cinsellikle ilgili davranışları ile dini yaptırımlar arasında herhangi bir ilişki

ulunamamış ve dini uygulamaların cinsellik ile ilgili davranışları, dini algılardan daha fazla etkilediğini bulunmuştur (Akt. Arnett, 2001).

Bone, Lefkowitz ve Shearer (2003), 205 beliren yetişkin ile (% 61 kız, ortalama yaş 20.5) aynı cinsiyetteki çok yakın arkadaşlar ile cinsellikle ilgili konuşmalarının sıklığı ve niteliğiyle ilgili bir çalışma yapmışlardır. Araştırmada bu konuşmaların kapsamı, demografik özelliklere göre nasıl farklılaştığı, cinsel davranışlarla olan ilişkisi araştırılmıştır. Bu konuşmaların daha az dindar olanlar, esnek bir cinsel tutuma sahip olanlar, cinsellikten uzak duranlar ve kızlar arasında yaygın olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda bu konuşmaların oldukça çok yapıldığı bulunmuştur ve bu konuşmalar arkadaşlarla, ana babalardan daha çok yapılmaktadır. Ayrıca, etkin bir cinsel yaşamı olanların, başkalarından daha normal konuşabildikleri ve en çok flört hakkında konuştukları bulunmuştur. Tüm cinsellikle ilgili iletişim etkenleri arasında, “nitelik” cinsel tutumlar için en önemli belirleyici olarak saptanmıştır. Cinsiyet ve dindarlık gibi konuların cinsellikle ilgili konuşmaların sıklık ve niteliğini belirlemede çok önemli olduğunu ve aynı zamanda, cinsellikle ilgili iletişim, seksüel davranışlar ve tutumlar arasında önemli ilişkiler olduğu saptanmıştır (Akt. Arnett, 2001).

Acar, Yıldırım ve Ergene (1996), yaptıkları çalışmada, bireylerin dindarlık düzeylerinin yaş, cinsiyet, medeni durum sosyo ekonomik statü, başvuru alanı ve yardım kaynakları açısından incelenmişlerdir. Araştırma sonucunda dindarlık düzeyleri farklı grupların cinsiyete göre dağılımları incelendiğinde; çok dindarların % 69'unu, yani büyük bir çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu görülecektir. Dinle hiç ilgili olmadığını söyleyenlerin % 69'u da erkeklerden oluşmuştur. Çok dindar veya dinle ilgisi olmayanlar da daha çok erkeklerdir. Kadın ve erkek gruplar dindarlık düzeyleri bakımından, kadınlar arasında kendini "çok dindar" olarak ifade edenlerin oranı % 3 iken, bu oran erkekler için % 5 olarak görülmektedir. Din ile az ilgili olduğunu söyleyen kadınların oranı (% 51) erkeklere kıyasla (% 43) daha yüksek bulunmuştur. Yine kadınlar arasında din ile hiç ilgili olmadığını belirtenlerin oranı % 9, erkekler arasında ise % 16 olarak bulunmuştur. Erkeklerin kadınlara kıyasla, dindarlık düzeyi bakımından daha uç noktalarda yer aldıkları; buna karşın, kadınların daha çok dinle az ilgili veya dindar özelliklere sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Baynal (2015), 300 yetişkinler ile dindarlık ve ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi cinsiyet, medenî durum, eğitim durumu, sosyo ekonomik durum ve yaş gibi demografik özellikler dikkate alınarak bir araştırma yapmıştı. Araştırmanın sonuçlara göre,

katılımcıların; medenî durum, yaş ve öğrenim özellikleri, dindarlık eğilimleri bakımından anlamlı farklılaşmaya yol açarken, ekonomik durumları ve cinsiyet, dindarlık düzeyleri açısından istatistiksel olarak manidar bir fark doğurmamıştır. Araştırmadan elde edilen bir başka sonuç ise, yetişkinlerde dindarlık düzeyleri ile umutsuzluk ve kaygı arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı, ancak dindarlık ile özsaygı arasında anlamlı negatif yönde bir ilişkinin ortaya çıktığını bulunmuştur.

İkis (2013), orta yaş krizi ve ve din ilişkisi adıyla yaptığı araştırmanın sonuçlara göre; Sağlık durumu ve sosyo-ekonomik durumun kötüleşmesi orta yaşlı bireyin yaşadığı bunalımı artırmaktadır. Aynı zamanda eğitim düzeyinin yükselmesi orta yaşlı bireyin yaşayacağı bunalımı azaltmaktadır. Cinsiyete göre hem yaşam görüşü hem de dinî yönelimde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma oluşmamaktadır. Artan yaşla birlikte yaş grupları arasında hem yaşam görüşü hem de dinî yönelimde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma oluşmamaktadır. Katılımcıların yaşam görüşleri ile dinî tutumları arasında pozitif, tek yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu bulunmuştur.

Çınar (2017), yaş ve dindarlık ilişkisi yaş aralığı 19-40 arasında değişen 300 kişilik bir örneklem grubunda uygulanan empirik bir araştırmada, ‘yas ölçeği’ ve ‘içsel dini motivasyon ölçeği’ kullanılmıştır. Çalışmada yas ile dindarlık, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, yerleşim birimi, kaybedilen kişinin yaşı, kaybedilen kişiyle ilişki, yakınlık derecesi, yas tutan bireyin duyguları dışı vurma düzeyi şeklindeki bağımsız değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlara göre, yas ile dindarlık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizine ilişkin bilgiler açıklanmaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada beliren yetişkinlerde dini kimlik gelişimini inceleyen nicel bir araştırmadır. Çalışmada bu amaç doğrultusunda ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır.

İlişkisel tarama yöntemi değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek ve olası sonuçları tahmin etmek için kullanılır. İki veya daha fazla değişken arasındaki ilişki düzeyi istatistiksel testler kullanılarak ölçülmeye çalışılır. İlişkinin düzeyini belirlemek için korelasyon testi kullanılır. Korelasyon iki veya daha fazla değişkenin (ayrı ayrı) birlikte tutarlı bir değişim gösterip göstermediğini ortaya koymak olarak tanımlanabilir (Büyüköztürk, 2011).

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmada çalışma grubunu 2019 yılında Ankara ilinde Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinde lisans öğrenim gören 1. ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma grubunda kadın 215'i (%52.4) ve erkek 195'i (%47.6) olmak üzere toplam 410 katılımcı yer almaktadır.

Çalışma grubu rassal örnekleme yöntemi ile belirlenmiş ve uygulama yapılırken gönüllülük ilkesi esas alınmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması ($\bar{x}$ =20.98) olarak hesaplanmıştır.

3.3. Verilerin Toplanması

Veriler Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinde 2018-2019 Bahar yarıyılında toplanmıştır. İlgili dersin öğretim üyesinden izin alınarak ders saatleri içerisinde uygulanmıştır. Veriler toplanırken gönüllülük ilkesi esas alınmış, katılımcılara

öncelikle araştırmanın amacına yönelik bilgilendirme yapılmış ve ondan sonra araştırmaya katılmak isteyenlere ölçekler uygulanmıştır. Aynı zamanda gerekli durumlarda katılımcılara açıklamalar da yapılmıştır.

3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla 3 farklı form kullanılmıştır. Katılımcılara ilk olarak Kişisel Bilgi Formu verilmiştir. Daha sonra yetişkinlik döneminin özellikleri ölçmek için Reiffman, Arnett ve Colwell (2003) tarafından geliştirilen Beliren Yetişkinliğin Boyutları Envanteri- (Inventory of Dimensions of Emerging Adulthood), dini kimlik için Bell (2009) tarafından geliştirilmiş olan Bell Dini Kimlik Ölçeği (Bell Measure For Religious Identity) kullanılmıştır. Aşağıda bu ölçeklere ilişkin ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

3.4.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini belirlemek için araştırmacı tarafından bir demografik bilgi formu hazırlanmıştır. Bu formda katılımcının yaş, cinsiyet, öğrencinin sınıf düzeyi, medeni durum, anne-babanın eğitim durumu, ailenin aylık geliri, anne-babanın medeni durumu, yaşam yeri, öğrencilerin aylık aldığı harçlık gibi bilgiler yer almaktadır.

3.4.2. Beliren Yetişkinliğin Boyutları Envanteri (Inventory of Dimensions of Emerging Adulthood)

Reiffman, Arnett ve Colwell (2003) tarafından geliştirilen Beliren Yetişkinliğin Boyutları Envanteri bireyin beliren yetişkinlik döneminde olup olmadığı bilgisini veren bir ölçektir. Atak ve Çok (2008) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ve çeşitli ülkelerde de uyarlama çalışmaları (Arias ve Hernandez, 2007.; Facio ve Micocci, 2003) yapılan envanter dört dereceli likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin 296 katılımcı ile geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmış olan Türkçe formunda, Kaiser-Meyer Olkin (KMO) değeri .84 olarak bulunmuş ve temel bileşenler analizi sonunda ölçeğin 3 faktörlü bir yapıda olduğu ve açıkladığı toplam varyansın 44.81 olduğu bulunmuştur.

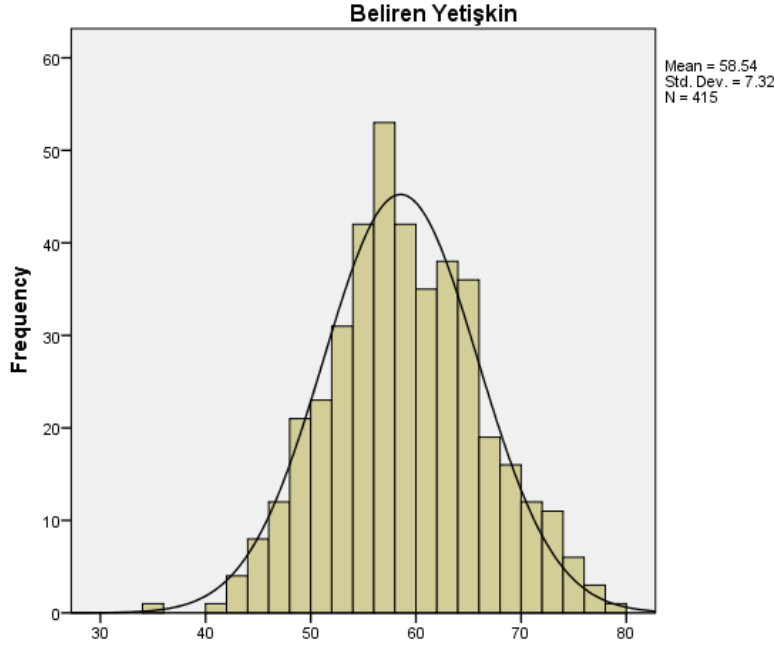
Ölçekte, birinci faktör beliren yetişkinlik döneminin karasızlık, değişkenlik ve olumsuzluk gibi özelliklerine ilişkin maddeleri içerdiği için (Yaşamın içinde bulunduğum

bu dönemi kafa karışıklığı zamanıdır) “Olumsuzluk/Kararsızlık” olarak adlandırılmıştır. İkinci faktör beliren yetişkinlik döneminin kim olduğunu bulma ve kendini bir geçiş döneminde hissetme gibi temel özelliklerine ilişkin maddeleri içerdiğinden dolayı (Yaşamın içinde bulunduğum bu dönemi kimlik keşfi zamanıdır) “Kimlik keşfi/Arada hissetme” olarak adlandırılmıştır. Üçüncü faktör ise, beliren yetişkinlik döneminde bireyin kendine ve kendi yaşamına odaklanma gibi özelliklerine ilişkin maddeleri içerdiği için (Yaşamın içinde bulunduğum bu dönemi kendine odaklanma zamanıdır) “Olanakları deneme/Kendine odaklanma” olarak adlandırılmıştır. Ölçekte tersten kodlanması gereken madde bulunmamaktadır ve ölçekten alınan en düşük puan 20, en yüksek puan ise 80’dir.

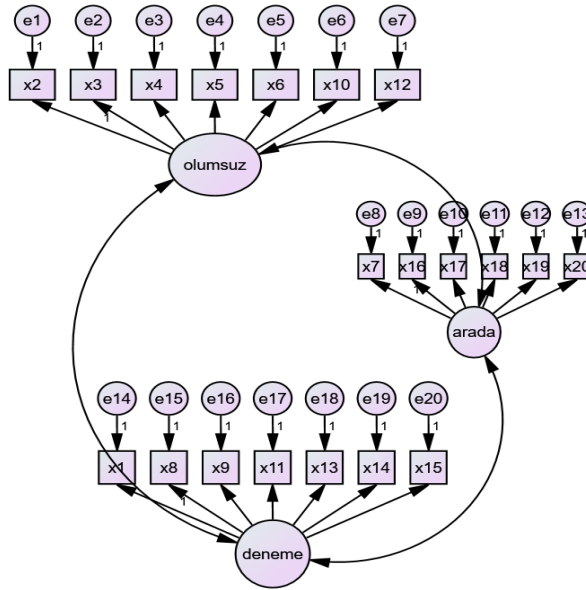
Yapılan geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasında ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .69 olarak bulunmuştur. Ölçeğin 3 hafta ara ile 46 katılımcının uygulamasından hesaplanan test tekrar test güvenilirlik katsayısı birinci faktör için .78, ikinci faktör için .76, üçüncü faktör için .82 ve ölçeğin tamamı için .81 olarak bulunmuştur. Sonuçlar, ölçeğin Türk kültüründe de geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu göstermiştir (Atak ve Çok, 2008).

Beliren Yetişkinliğin Envanterine bu çalışma kapsamında yeniden geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinde eğitime devam eden toplam 250 öğrenciye uygulanmıştır. Faktor yapısının doğrulanıp doğrulanmayacağını ortaya koymak için öğrencilerden elde edilen yanıtlar doğrultusunda doğrulayıcı faktor analizi uygulanmıştır. DFA veri analizleri 20 madde ve 3 alt boyutta modellere ilişkin veri uyumunu sağlandığı tespit edilmiştir (RMSEA=.062; GFI=.867; CMIN/DF=1,958). Elde edilen sonuçlar doğrultusunda beliren yetişkinlik boyutları ölçeğinin Türk kültüründe üç faktörlü yapısının geçerli olduğu söylenebilir. DFA’dan elde edilen üç boyutlu modele ilişkin histogram grafiği *Şekil 1*’de ve Path Diyagramı *Şekil 2*’de görülmektedir.

Araştırmada Beliren Yetişkinliğin Boyutları Ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek amacıyla aynı katılımcıların ölçek maddelerine vermiş oldukları yanıtlar üzerinden Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı hesaplanmış (Cronbach’s $\alpha=0.78$) ve katılımcıların beliren yetişkinlik boyutları ölçeğine vermiş oldukları cevapların güvenilir olduğunu saptanmıştır.



Şekil 1. Beliren Yetişkinliğin Boyutları Envanteri Histogram Grafiği



Şekil 2. Beliren Yetişkinliğin Boyutları Envanterine İlişkin DFA'dan Elde Edilen Path Diyagramı ve Maddeler Arası Korelasyon Değerleri

Şekil 2'de, lumsuzluk/kararsızlık boyutun faktör yükleri 904 ile 1.097 arasında, kimlik keşfi/arada hissetme boyutun faktör yükleri .88 ile 1.35 arasında, olanakları deneme/kendine odaklanma .852 ile 1.108 arasında değişmektedir.

3.4.3. Dini Kimlik Gelişimi Ölçeği (Bell Measure for Religious Identity)

Araştırma kapsamında 1. ve 4. sınıf öğrenciler ile dini kimlik gelişimi tespit etmek amacıyla Bell (2009) tarafından geliştirilen “Dini Kimlik Ölçeği” kullanılmıştır. Bell, Marcia’nın “Kimlik Statüleri Modeli”nden yararlanarak 4 boyutlu ve 28 maddeli bir ölçek geliştirilmiştir.

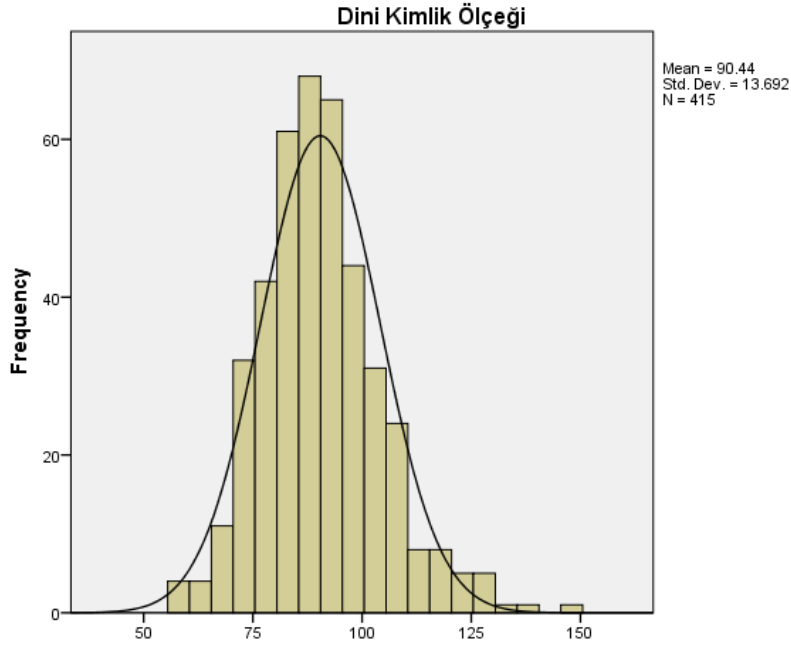
Ölçekte yer alan boyutları Marcia’nın kimlik statülerini temel almaktadır. Ölçek; Başarılı dini kimlik (bütünleşmiş dini kimlik) 7 madde, Moratoryom dini kimlik 7 madde, İpotekli dini kimlik 7 madde, Dağınık dini kimlik 7 madde olmak üzere toplam 28 madde ve 4 boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte 6 dereceli Likert tipi seçenekler üzerinden en uçta yer alan “kesinlikle katılmıyorum” 6 puan, diğer uçta yer alan “kesinlikle katılmıyorum” 1 puan olarak hesaplanmaktadır.

Dini kimlik gelişimi ölçeğinin Türkçeye uyarlanması

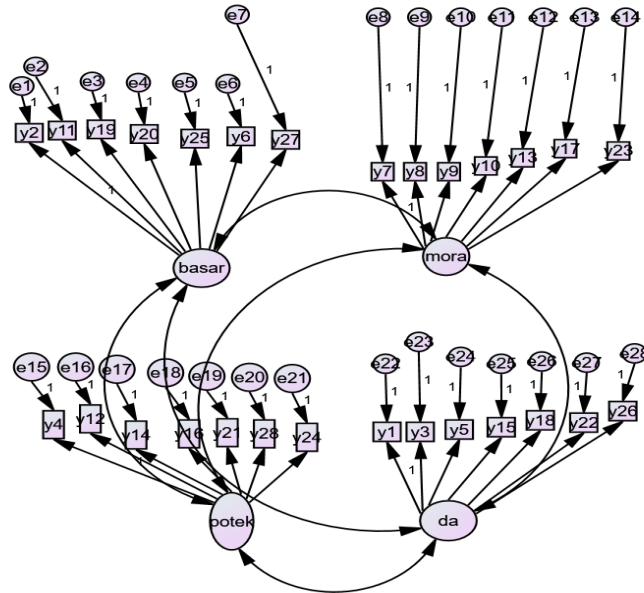
Ölçeğin daha önce Türkçeye uyarlaması yapılmadığından öncelikli olarak Türk kültürüne uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla uyarlama çalışması yapılmıştır. İlk olarak ölçeği geliştiren araştırmacıdan gerekli izinler alınarak, orjinal hali İngilizceden hedef dil olan Türkçeye çeviri süreci başlatılmıştır. Bu amaçla ölçek yabancı dil becerisine sahip olan öğrenme ve eğitim psikolojisi alanında üç uzman tarafından Türkçeye çevirilmiştir. Çevirilmiş olan ölçeğin “Türkçe” biçimi başka bir grup uzman akademisyen tarafından İngilizceye geri çevirisi gerçekleştirilmiştir. Her iki dile çevrilen ölçeğin maddeleri orjinal ölçek maddeleri ile karşılaştırılmıştır ve dil tutarlılığı kontrol edilmiştir. Kullanılan ifadelerin Türk dilinin yapısına uygunluğunu tespit etmek için Türkçe dil uzmanları tarafından değerlendirilmiştir. Uzmanlardan gelen görüşler değerlendirilerek gerekli düzeltmeler yapılmıştır ve Dini Kimlik Gelişimi Ölçeğinin Türk kültürüne uygun olduğu saptanmıştır.

Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinde eğitimi devam etmekte olan toplam 250 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Faktor yapısının doğrulanıp doğrulanmayacağını ortaya koymak için öğrencilerden elde edilen yanıtlar doğrultusunda doğrulayıcı faktor analizi uygulanmıştır. DFA veri analizleri 28 madde ve 4 alt boyutta modellere ilişkin veri uyumunu sağlandığı tespit edilmiştir (RMSEA=.086; GFI=.678; CMIN/DF=2.855). Elde edilen sonuçlar doğrultusunda dini kimlik gelişimi boyutları ölçeğinin Türk kültüründe dört faktörlü

yapısının geçerli olduğu bulunmuştur. DFA'dan elde edilen dört boyutlu modele ilişkin histogram grafiği Şekil 3'te ve Path Diyagramı Şekli 4'te görülmektedir.



Şekil 3. Dini Kimlik Gelişimin Ölçeğin Histogram Grafiği



Şekil 4. Dini Kimlik Gelişiminin DFA'dan Elde Edilen Path Diyagramı ve Maddeler Arası Korelasyon Değerleri

Şekil 4’te, başarı boyutunun faktör yükleri 1.57 ile .75 arasında, moratoryom boyutun faktör yükleri 1.00 ile .78 arasında, ipotekli boyutun faktör yükleri 1.40 ile .62 arasında, dağınık boyutun faktör yükleri 1.25 ile .54 arasında değişmektedir.

Ölçeğin güvenirliğini belirlemek amacıyla katılımcıların ölçek maddelerine verdikleri yanıtlar üzerinden sonucunda Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı hesaplanmış (Cronbach’s $\alpha=0.69$) ve katılımcıların dini kimlik gelişimin boyutları ölçeğine vermiş oldukları cevapların güvenilir olduğunu saptanmıştır.

Araştırmanın problemleri doğrultusunda katılımcılardan elde edilen yanıtlar doğrultusunda Dini Kimlik Gelişimi puanların normallik varsayımını karşılayıp karşılamadığı incelenmiştir. Bu doğrultuda çarpıklık ve basıklık katsayısı incelemesi gerçekleştirilmiş ve araştırma kapsamında verilerinin normal dağıldığı belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3.

Katılımcıların ölçek maddelerine vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda hesaplanan Çarpıklık ve Basıklık katsayıları

Dini kimlik gelişimi	Çarpıklık		Basıklık	
	İstatistik	Standart hata	İstatistik	Standart hata
	.617	.120	.939	.239

Tablo 3’ incelendiğinde dini kimlik gelişimin tüm maddeleri çarpıklık ve basıklık katsayıları -1.00 ile +1.00 arasında değişiklik gösterdiği görülmektedir.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin öncelikle betimsel istatistikleri (frekans ve yüzde, ortalama, standart sapma) uygulanmıştır. Daha sonra araştırmanın problemleri doğrultusunda veriler çözümlenmiştir. Araştırmadan elde edilen verilerin istatistiksel çözümlenmeleri SPSS 21.00 paket programı kullanılarak yapılmıştır.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen bulgular ve yorumları açıklanmıştır.

Bu bölümde araştırmanın bulguları amaçlar doğrultusunda ele alınarak üç başlıkta açıklanmaya çalışmaktadır. Birinci bölümde beliren yetişkinlik özelliklerin toplam puanı ile dini kimlik alt boyutlarının ilişkisi bakılmıştır. İkinci bölümde beliren yetişkinlik boyutları sınıf ve cinsiyet düzeyine göre karşılaştırılmış. Üçüncü bölümde ise dini kimlik boyutları yine sınıf ve cinsiyet düzeyine göre karşılaştırılmıştır. Aşağıda her biri tek tek ele alınmaktadır.

4.1. Beliren Yetişkinlik Özellikleri ile Dini Kimlik Alt Boyutları Arasındaki İlişki

Beliren yetişkinlik özelliklerin toplam puanı ile dini kimlik alt boyutlarının ilişkisini belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır (Tablo 4).

Tablo 4.

Beliren yetişkinlik özelliklerin toplam puanı ile dini kimlik alt boyutları arasındaki ilişki

		N	r	P
<i>Beliren Yetişkinlik</i>	<i>Başarılı dini kimlik</i>	410	.060	.223
	<i>Moratoryum dini kimlik</i>	410	.104*	.036
	<i>İpotekli dini kimlik</i>	410	-.277**	.000
	<i>Dağınık dini kimlik</i>	410	-.137**	.005

*p<.05 ** p< .01

Tablo 4'e bakıldığında beliren yetişkinlik özelliklerin toplam puanı ile dini kimlik gelişiminin alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı belirlemek amacıyla yapılan Pearson korelasyon analizi sonucunda beliren yetişkinlik özelliklerinin başarılı dini kimlik ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($r=.060$, $p<.05$). Beliren yetişkinlik ile moratoryum dini kimlik arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu

($r=.104$, $p<.05$) bulunurken, beliren yetişkinlik özelliklerinin ipotekli dini kimlik ($r=-.277$, $p<.01$) ve dağınık dini kimlik ($r=-.137$, $p<.01$) ile arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki görülmüştür.

Bu bulgu değerlendirildiğinde beliren yetişkinlik döneminin özellikleri ile moratoryum dini kimlik gelişimi puanları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Alanyazın incelendiğinde bu bulguyu destekleyen çalışmalar oldukça sınırlıdır. ABD’de yapılan araştırmaların sonuçlarına göre (Stoppo ve Lefkowitz, 2010.; Day, 2010.; Carr ve Bolter, 2011) üniversitedeki beliren yetişkinlerin ilk döneminde dini törenlere daha az katıldıkları belirlenmiştir.

Genel olarak beliren yetişkinlik dönemindeki bireyler etkin olarak dine bağlı seçenekleri araştırır ve bunlara uygun belirgin içsel yatırımlarda bulunurlar. Aynı zamanda alternatif dini rolleri de denemeye yatkındırlar ve bu dini rolleri kendilerine göre şekillendirip özgün bir dini kimlik oluşumuna yaklaşabilirler.

Bu yaştaki beliren yetişkinler zaman içerisinde dine bağlı olarak çok sayıda seçenekleri keşfederler ve dini bir çerçeveden çevredeki olayları gözlemler, inceler ve bunların sonucunda belirgin içsel yatırımlarda bulunur. Ergenlik döneminde din ile ilgili önemli kararları ertelemeyi düşünen bir birey, beliren yetişkinlik döneminde bu önemli kararlar üzerinde daha çok yoğunlaşıp onlara eleştirel yaklaşıp kendine bir dini kimlik oluşturma aşamasında daha emin adımlar atabilir.

Araştırma sonucunda beliren yetişkinlik ile ipotekli dini kimlik ve dağınık dini kimlik arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Beliren yetişkinlerin özellikle dönemin başlarında hala kendini sorgulamaya ve dini kimliğinin farkında olup olmadığıyla ilgilendikleri görülmektedir. Birey bu dönemde ailesinin iste ve beklentilerinden çok kendi düşüncelerini oluşturmaya ve buna göre hareket etmeye başlamaktadır. Kendi geleceğiyle ilgili kararları alabilmesi veya belli bir kimliğe sahip olma çabası aileden gelen yaptırımların ve beklentilerle uyumsuz olarak etki etmektedir.

Lerner ve Phelps (2011)’nın çalışmasının sonucunda 14-20 yaşları arasında dindarlıktaki değişimin, 20-24 yaşları arasındakinden daha fazla olduğu bulunmuştur. Ayrıca dini törenlere katılmak da ergenlerde beliren yetişkinlere göre daha az ortaya çıkmıştır. Gelişimsel açıdan bakıldığında, beliren yetişkinler bilişsel gelişimde ilerlemelerden dolayı kendilerine gerçek dini inançlarının ne olduğu konusunda daha gerçekçi ve derinlemesine sorgulayabilirler. Dünya Değerler Araştırmasının (World

Values Survey) bugularına göre, 18-24 yaş bireyler kendi dini inanışlarıyla büyük çatışmalarla karşı karşıya kalmaktadır ve bu oran az gelişmiş ülkelerde yaşayan beliren yetişkinlerinde gelişmiş ülkelere göre daha fazla görülmektedir (Santrock, 2012).

Bu bulgudan yola çıkarak birey bu döneme girdiğinde kendi düşünceleri ile dini inancı arasında kopukluklar yaşayabilir. Mensup olduğu dini inanışı sorgulayan bireylerde dini kimlik oluşumu daha uzun sürebilir. Başka bir deyişle birey beliren yetişkinlik dönemine girdiğinde çevresine olan bakışı ve düşünceleri değişebileceğinden, dinin inancın da bu değişimden bağımsız kalmayacağından, bireydeki bu sorgulama, çevresini kendine göre yorumlama ve anlamlandırma çabasından dini kimlik oluşumunun da etkilenebileceği söylenebilir.

4.2. Sınıf Düzeyine göre Beliren Yetişkinlik Boyutlarının Toplam Puanı ve Farklılıkları

Beliren yetişkinlik boyutlarının toplam puanı sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek amacıyla t-testi uygulanmıştır (Tablo 5).

Tablo 5.

Sınıf düzeyine göre beliren yetişkinlik boyutlarının t-test sonuçları

		N	$\bar{X}$	SS	t	P
Sınıf Düzeyi	1. Sınıf	218	58.18	6.868	-1.057	.291
	4. Sınıf	197	58.94	7.789		

$p > .05$

Tablo 5'e bakıldığında beliren yetişkinlik dönemi boyutlarının sınıf düzeylerine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız örneklem için t-testi sonucunda 1. ve 4. sınıf öğrenciler arasındaki puanların anlamlı düzeyde fark göstermediği bulunmuştur ($t_{413} = -1.057/-1.051$, $p > .05$). Buna göre sınıf düzeyinin beliren yetişkinlik özellikleri açısından bir fark yaratmadığını, aynı zamanda 1. sınıf öğrencilerinin beliren yetişkinlik ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları ile 4. sınıf öğrencilerinin puan ortalamalarının yakın olduğunu söylenebilir.

Beliren yetişkinlik alt boyutları puanlarının sınıf düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğinin test edilmesi amacı ile de iki faktörlü ANOVA yapılmıştır (Tablo 6).

Tablo 6.

Beliren yetişkinlik alt boyutlarının sınıf düzeyine göre ortalamaları ve farklılıkları

BelirenYetişkinlik Boyutları	1.sınıf		4.sınıf		F	P
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S		
<i>Olumsuzluk/Kararsızlık</i>	17.98	4.24	18.12	4.18	.217	.642
<i>Kimlik Keşfi/Arada Hissetme</i>	19.38	3.10	18.96	3.44	.037	.847
<i>Deneme/Kendine Odaklanma</i>	20.72	3.32	21.41	4.40	3.75	.054
p>.05						

Tablo 6'ya bakıldığında katılımcıların beliren yetişkinlik alt boyutlarından aldıkları puanların sınıf düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular görülmektedir. Buna göre beliren yetişkinliğin olumsuzluk/kararsızlık ($F_{(1-410)}=.217$, $p>.05$), kimlik keşfi/arada hissetme ($F_{(1-410)}=.037$, $p>.05$), deneme/kendine odaklanma ($F_{(1-410)}=3.750$, $p>.05$) boyutlarında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Bu bulgulara göre beliren yetişkin döneminde var olan özelliklerin her birinin dönem içindeki yaştan bağımsız olarak her bireye uygulanabileceği söylenebilir. Bir başka deyişle, üniversite öğrencileri üniversiteye başladıkları dönemde beliren yetişkin dönemine girmektedirler ve dördüncü sınıfta aynı özellikleri devam ettirirler. Yapılan araştırmalar (Atak, 2005; Yüzbaşı, 2012) bireylerin 18 yaşının başından itibaren söz konusu evreye giriş yaptığı görüşünü doğrulamaktadır.

Bireyler üniversite birinci sınıfta dördüncü sınıfa oranla bireysel ve toplumsal olarak daha az deneyime sahiptirler, ancak yine de araştırmanın sonucuna göre iki sınıf düzeyinde de beliren yetişkinliğin özellikleri bakımından benzerlikler görülmektedir. Bunun temel nedenlerinden birinin de zaman içerisinde döneme ilişkin özelliklerin giderek daha belirgin olması ve bireyin bu özellikleri kendi üzerinde sorgulamaya devam etmesidir.

1. ve 4. sınıflar arasında yaş farkı olmamasına ilişkin bir başka neden de beliren yetişkinlerin koşul ve olanaklara bakış açısıyla açıklanabilir. Eğitimini tamamlama, uygun bir iş bulma ve evlenme süreçleri, bireylerin kendi dünya görüşünde üniversiteye başlangıcında uygulamalı olarak gelişen plan ve hayallerine bağlıdır, ayrıca bu durum üniversite bittikten sonra bile devam eder. Tüm bunlar bireyin beliren yetişkin

dönemindeki kimliğiyle doğrudan bağlantılıdır ve değişim yapılması için de uzun bir zaman süreci gereklidir.

Gelişim psikolojisi alanyazınına bakıldığında bireylerin ergenlik döneminden sonra yavaş yavaş bu evrenin özelliklerinden vazgeçerek, yeni bir evreye ayak bastıkları görülür. Arnett'e göre; kültür, örf, adet ve bu özelliklerin nasıl ele alınacağı bu dönemde değişir. Ayrıca yaş ve cinsiyet bakımından araştırma sonuçları farklı görüşler ortaya koymaktadır. Örneğin Arnett'in (1998) beliren yetişkinliğe geçişte kültürel bağlamın etkisini ele aldığı çalışmasında beliren yetişkinliğin ortaya çıkış ve devamında yaş farkının az oranda hissedildiğini göstermektedir.

Reifman, Arnett ve Colwell (2007), çeşitli yaş gruplarıyla yürüttükleri bir dizi araştırmadır. 18-23, 24-29, 30-39, 40-49 ve 50 yaş üzerinde olan bireyler ile beliren yetişkinlik döneminin özellikleri üzerine çalışılmışlar ve bireylerin farklı yaşlarda beliren yetişkinlik döneminin temel özelliklerini ne derece yaşadıklarını ortaya koymuştur. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, kimlik keşfi, sonsuz olanaklar, istikrarsızlık ve kendine odaklı olma boyutları en çok 18-23 yaş arasında görülmekte ve yaş ilerledikçe bu özelliklerin görülme sıklığı azalmaktadır. Aynı grubun bir başka araştırmasında ise üniversite öğrencilerinin veya mezunlarının, kendilerinden daha küçük yaştaki bireylere göre daha fazla kimlik keşfi yaptıkları, daha fazla olanaklara sahip olduklarını düşündükleri, daha istikrarsız oldukları ve kendilerini daha fazla arada kalmış hissettikleri ortaya konulmuştur (Reifman, Arnett ve Colwell, 2007).

4.3. Cinsiyete göre Beliren Yetişkinlik Boyutlarının Toplam Puanı ve Farklılıkları

Beliren yetişkinlik boyutlarının toplam puanı cinsiyet düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek amacıyla t-testi uygulanmıştır (Tablo 7).

Tablo 7.

Cinsiyete göre beliren yetişkinlik boyutlarının t-test sonuçları

		N	$\bar{X}$	SS	T	P
Cinsiyet	Kadın	218	58.92	7.187	1.092	.276
	Erkek	197	58.13	7.462		

p>05

Beliren yetişkinlik döneminin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan bağımsız örneklem için t-testi sonucunda kadın ve erkek

öğrencilerin arasındaki puanların anlamlı düzeyde fark göstermediği bulunmuştur ($t_{413}=1.092/1.090$, $p>.05$).

Beliren yetişkinlik alt boyutları puanlarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğinin test edilmesi amacı ile de iki faktörlü ANOVA yapılmıştır (Tablo 8).

Tablo 8.

Beliren yetişkinlik alt boyutlarının cinsiyete göre ortalamaları ve farklılıkları

Beliren Yetişkinlik Boyutları	Kadın		Erkek		F	P
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S		
<i>Olumsuzluk/Kararsızlık</i>	18.19	4.23	18.46	4.89	.409	.523
<i>Kimlik Keşfi/Arada Hissetme</i>	19.13	3.15	19.43	3.12	.123	.726
<i>Deneme/Kendine Odaklanma</i>	21.03	3.33	21.61	3.12	.610	.432
p>.05						

Tablo 8’de beliren yetişkinlik alt boyutları puanlarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yürütülen ANOVA sonuçları incelendiğinde beliren yetişkinliğin kimlik keşfi/arada hissetme ($F_{(1-410)}=.409$, $p>.05$), deneme/kendine odaklanma ($F_{(1-410)}=.123$, $p>.05$), olumsuzluk/kararsızlık ($F_{(1-410)}=.610$, $p>.05$) boyutlarında kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Katılan kadın ve erkek öğrencilerin aritmetik ortalaması birbirine benzemektedir. Alanyazın incelendiğinde beliren yetişkinlik dönemi ile ilgili yapılan araştırmalarda daha az cinsiyet farkı üzerine durulduğu dikkati çekmektedir. Çalışmalar daha çok beliren yetişkinlik özelliklerini belirleme, kimlik statülerini karşılaştırma, ergenlik ve beliren yetişkinlik özellikleri arasındaki farklılıklar ve beliren yetişkinlerin hayat görüşleri gibi konular üzerindedir.

Buna karşın, yetişkinlik kriterlerinin cinsiyete göre farklılaştığını bildiren çalışmalar oldukça sınırlıdır. Yapılan bir araştırmada erkeklerin biyolojik geçişlere kadınlardan daha fazla önem verdiği görülürken, kadınların rol geçişlerine erkeklerden daha fazla önem atfettiği bulunmuştur (Cheah, Trinder ve Gokavi, 2010). Bir diğer çalışmada ise Çin’de yaşayan kadınların erkeklerden daha fazla normlara uyum alt ölçeğine önem verdikleri görülmüştür (Badger, Nelson ve Barry, 2006). Ancak Türk toplumu açısından değerlendirilecek olursak, kadınların “aile kapasiteleri” ve “normlara uyma” alt ölçeklerini erkeklerden daha fazla önemsemesi beklendik bir durumdur.

Nitekim sosyalleşme sürecinde kadınlar çocukluklarından itibaren sosyal kurallara daha fazla uyması beklenen ve ileride aileyi koruyacak olan bireyler olarak yetiştirilmektedir. Bununla birlikte rol geçişleri her iki cinsiyet için de çok büyük bir önem taşımazken, bağımsızlık ve karşılıklı bağımlılık değerleri toplumun kültürel değerlerine paralel bir biçimde kadınlar ve erkekler için önemli kriterler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer yandan Ergin (2015)'in beliren yetişkinlerde kimlik statülerini incelediği araştırmasında, beliren yetişkinliğin boyutlarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği ele alınmış ve kimlik keşfi/arada hissetme ile deneme/kendine odaklanma boyutlarının kadın ve erkeklerde farklılaştığı ancak olumsuzluk/kararsızlık boyutu ile ilgili bir farklılık olmadığı görülmüştür.

4.4. Sınıf Düzeyine göre Dini Kimlik Boyutlarının Farklılıkları

Dini kimlik alt boyutları puanlarının sınıf düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğinin test edilmesi amacı ile de iki faktörlü ANOVA yapılmıştır (Tablo 9).

Tablo 9.

Dini kimlik alt boyutlarının sınıf düzeyine göre ortalamaları ve farklılıkları

Dini Kimlik Boyutları	1.sınıf		4.sınıf		F	P
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S		
<i>Başarılı dini kimlik</i>	28.57	5.12	28.42	5.33	.010	.922
<i>Moratoryum dini kimlik</i>	20.76	7.54	21.99	7.42	.385	.535
<i>İpotekli dini kimlik</i>	23.44	7.22	21.76	7.30	3.94	.048
<i>Dağınık dini kimlik</i>	19.41	6.26	20.20	6.89	1.52	.217
p<.05						

Tablo 9'da bakıldığında 1. ve 4. sınıf öğrenciler arasında dini kimlik boyutları arasından ipotekli dini kimlik boyutunda sınıf düzeyine göre anlamlı fark olduğunu görülmektedir ($F_{(1-410)} = 3.948$, $p < .05$). Ortalamalar incelendiğinde 1. sınıf öğrencilerin 4. sınıflara göre daha fazla ipotekli dini kimlik özelliği gösterdikleri görülmektedir ($\bar{X}_{1.sınıf} = 23.44$; $\bar{X}_{4.sınıf} = 21.78$). Başarılı dini kimlik ($F_{(1-410)} = .010$, $p > .05$), moratoryom dini

kimlik ($F_{(1-410)}=.385, p>.05$) ve dağımık dini kimlik ($F_{(1-410)}=1.528, p>.05$) boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Buna göre 1. sınıftaki katılımcılarda ipotekli dini kimliğin daha fazla ortaya çıkmasının nedeni, henüz 1. sınıfta daha az derin bilgi ve deneyime sahip olmaları ve aileden gelen değerlerin daha yoğun biçimde hala hissediliyor olması olabilir. Buna göre de, beliren yetişkinler ergenlik evresinden belirli bir yaşa kadar sürekli bir şekilde dini inançlarını sorgulamaktadırlar ve ancak bu yolla birçok farklı görüşü denemektedirler (Kılavuz, 2005).

Bireyler ergenlik evrelerinde dini bilinç bakımından birçok değişiklik (dini sorgulama, ailenin dininden vazgeçme) karşılaşırlar, ama beliren yetişkin evresine girdiklerinde bu özellikler azalır ve daha sabit bir şekil alır. Bu sonuca göre, bireyler üniversite döneminde birinci ve dördüncü sınıflar arasında bağımsız bir din görüşüne, diğerlerinin dinini kabul etme ve dini değerleri günlük yaşamın gerçeğine uydurma potansiyeline sahip olmaktadır.

Çoğu durumda öğrenci 1. ve 4. sınıfta farklı bilgiler, farklı arkadaş grubu, yeni olgu ve olaylar, farklı kültür, örf ve adetlere aşina olur, bu durum bireyin düşünce ve davranışlarında değişiklik meydana getirir. Din konusunda ise, yetişkinlik döneminde değişim daha yavaştır. Arnett ve Jensen (2002), Orta Batı Amerika’da 21-28 yaşlarındaki her iki cinsiyette 140 beliren yetişkinle nicel ve nitel metotlar kullanarak, dini inanç ve uygulamaları incelemişlerdir. Çalışma sonucunda dine verdikleri önem, dini törenlere katılım ve dini inançlarının içeriğinde bazı farklılıklar bulunmuştur. Sonuçta, beliren yetişkinlerin inançlarının ileri derecede bireyselleşmiş olduğu, dini kurumlar ve dinler hakkında kuşkucu oldukları, mezhepsel bağlılığın bir anlamı olmadığı, çocukluktaki dini eğitim ve toplumsallaşma ve dini katılım veya beliren yetişkinlikteki inançlar arasında zayıf bir ilişki olduğu, beliren yetişkinlerin kendi inançlarını pek çok kaynaktan sentezleyerek oluşturdukları ve neye inanmak istiyorlarsa ona inandıkları bulunmuştur.

Buna göre, bireyin dini kimliğinin tam olarak oturmasında aşina olduğu farklı arkadaş grupları, ailenin örf ve adetleri önemli derecede etkilidir. 1. Sınıftan 4. Sınıfa kadar gördüğü, duyduğu ve hatta deneyimlediği farklı dine ait olaylar onun dini kimliğinin oluşmasında önemli bir etkiye sahip olabilir.

4.5. Cinsiyete göre Dini Kimlik Boyutlarının Farklılıkları

Dini kimlik alt boyutları puanlarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğinin test edilmesi amacı ile de iki faktörlü ANOVA yapılmıştır (Tablo 10).

Tablo 10.

Dini kimlik alt boyutlarının cinsiyete göre ortalamaları ve farklılıkları

Dini Kimlik Boyutları	Kadın		Erkek		F	P
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S		
<i>Başarılı dini kimlik</i>	27.99	5.78	28.25	6.22	.446	.505
<i>Moratoryum dini kimlik</i>	21.37	7.93	21.09	8.10	.037	.848
<i>İpotekli dini kimlik</i>	21.43	7.22	20.08	7.30	5.80	.016
<i>Dağınık dini kimlik</i>	18.13	5.72	19.52	6.30	4.35	.037
p<.05						

Tablo 10’da dini kimlik boyutlardan ipotekli dini kimlik ($F_{(1-410)}=5.807$, $p<.05$) ile dağınık dini kimlik ($F_{(1-410)}=4.357$, $p<.05$) puanlarının cinsiyete göre anlamlı fark gösterdiği görülmektedir. Ortalamalara bakıldığında kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla ipotekli dini kimlik yaşadığı ($\bar{X}_{kadın}=21.43$; $\bar{X}_{erkek}=20.08$) ve erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre daha fazla dağınık dini kimlik özelliğe yaşadığı ($\bar{X}_{kadın}=19.41$; $\bar{X}_{erkek}=20.20$) görülmektedir. Başarılı dini kimlik ($F_{(1-410)}=.446$, $p>.05$), moratoryom dini kimlik ($F_{(1-410)}=.037$, $p>.05$) boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Araştırma sonucuna göre, kadınlar erkeklere göre daha fazla ipotekli dini kimlik özelliği göstermektedir. Bu durum gibi kadınların daha fazla yönlendirmesi ve kendi seçimleri ile ilgili daha fazla baskı yapıyor olmalarından kaynaklanabilir. Marcia’ya göre ipotekli kimliğe sahip kişiler sergileyecekleri davranışlarda başkalarının onayına ihtiyaç duyarlar ve onların düşüncelerine göre hareket ederler. Bununla beraber kimlik özellikleri bakımından bu kişiler çelişki, deneyim ve deneme oranı daha az sayıdadır. Erkeklerin kızlara göre daha fazla dağınık dini kimlik özelliğe yaşadığını görülmektedir. Buna göre bu bireyler dini inanç konularında içsel bir yatırım yapmazlar. Diğer bir deyişle çeşitli seçimleri incelemişler ancak belirli yönelim yapamamışlardır. Genel olarak erkekler

kadınlara göre daha fazla dini merasimlere katılım sağlar, dini ilkeleri günlük yaşamın gerçeklerine göre ayarlar ve daha özgür bir şekilde dini inançlarını ifade edebilirler. Bunun yanında günlük yaşamda erkekler kadınlara göre daha az dini engel ve baskılarla karşılaşmaktadırlar.

Alanyazın incelendiğinde kadınlardaki dini düşünce düzeyinin erkeklere oranla daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Bu özelliklerin ana nedenleri de, kadınların ailenin dış işlerine karışmaması, dini merasim ve ritüellere katılmaması, daha çok evde vakit geçirmesi, çocuk bakması ve bunların sorumluluklarını taşımasıdır. Bu sorumluluklar çocuğu toplumsallaştırır. Bu bağlamda kadın, çocuğu eğitmekte, dini ilke ve ölçütlere göre yetiştirmekte, ahlaki ilke ve ölçütler konusunda hassaslaştırmak ve bunu kadının özellikleriyle bağdaştırmaktadır.

Alanyazında, dini kimliğin gelişim ve yerleşmesi birinci derecede bireyin eğitimi ve toplumsallaşmasına bağlıdır. Bu çerçevede önce anababalar, daha sonra arkadaş gruplarından söz edilmektedir. Erkek birey arkadaş grubu içerisinde dini ilke ve ölçülere bağlı olmayı ve uygulamayı daha çok geliştirmektedir (King, 2011).

Arnett, Ramos ve Jensen (2001), yaptıkları çalışmada 20-29 yaşlardaki 140 beliren yetişkinin ideolojik görüşlerini özerklik, toplum ve dini inançlar boyutlarında incelemiştir. Görüşmede, “yaşamınızın sonunda geriye baktığınızda ne söyleyebileceksiniz? Sizce diğer kuşaklara aktarılması gereken değer ve inançlar nelerdir?” soruları sorulmuştur. Her iki sorunun yanıtlarında da gençler özerklik ve toplum arasında ters bir ilişki olduğunu düşünmektedirler. Gençler arasında, özerk olmak toplumun beklentilerine uymaktan ve toplumun beklentilerine uymak ise (toplum etiği), dinin emirlerinden (tanrısal etik) daha önemli bulunmuştur. İdeolojik görüşlerde cinsiyetler arasında farklılık bulunmamıştır.

Türkiye’de gerçekleştirilen araştırma sonuçları cinsiyet verileri açısından homojen olmayan farklı sonuçlar ortaya koymuştur. (Köktaş, 1993; Karaca, 2000; Onay, 2004 ve Mehmedoğlu, 2004) tarafından yapılan çalışmalarda inanç ile ibadetleri yerine getirme oranların erkeklerde kadınlara göre; Kınter (2008) tarafından yapılan araştırmada ise kız öğrencilerinde erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Karaca’nın araştırmasında hanım katılımcıların yüksek öğrenim mezunu veya halen yüksek öğrenim öğrencisi olmaları, sonuçları etkilemiş olabilir. Bayyigit’in (2001) araştırmasında ise üniversiteli öğrencilerin cinsiyet farklılıkları arasında anlamlı bir ilişki

bulunmuştur. Buna göre, rasyonel inanç ve inançsızlıkta erkeklerin oranı kızlardan; irrasyonel, ilgisiz ve kararsız problemlili tutumda ise kızların oranı erkeklerden daha yüksektir. Uysal (2006) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, kadın ve erkek dindarlıkları arasında inançlar bakımından anlamlı farklılıklar çıkmazken, dindarlığın ibadet, bilgi ve tecrübe boyutuna ilişkin tutum ve davranışlar bakımından iki grup arasında anlamlı farklılık gözlenmiş, kadın dinî tutum ve davranışlarının erkeklere göre daha daha az yoğun ve daha az güçlü olduğu ortaya çıkmıştır.



BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bu araştırmanın temel amacı 1. ve 4. sınıf öğrencilerinde beliren yetişkinlik dönemin özellikleri ve dini kimlik gelişimin boyutları arasında ilişki olup olmadığını incelemektir. Araştırmanın bulgularına göre beliren yetişkinlik özelliklerinin başarılı dini kimlik ile anlamlı bir ilişki olduğu, moratoryum dini kimlik arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Beliren yetişkinlik ile ipotekli dini kimlik ve dağınık dini kimlik arasında ise negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Bu bulgu öğrencilerin her ne kadar beliren yetişkinlik dönemin özelliklerini gösterecek de dini bir kimliğe henüz sahip olmadıkları biçimde yorumlanabilir. Başka bir ifadeyle, öğrencinin üniversiteye girdiği ilk yılından son yılına kadar olan sürecinde dine bağlı duygu ve düşünceleriyle ilgilenmekten çok, beliren yetişkinlik özellikleriyle ilgilenip onar üzerinde daha çok düşünür ve dini konulardan daha çok sorgular.

Araştırmada ayrıca, beliren yetişkinlerde sınıf düzeyi ve cinsiyet açısından ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Çalışmanın bulgularına bakıldığında beliren yetişkinlik döneminin özellikleri ile ilgili olarak 1. ve 4. sınıflar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Bu durum her ne kadar 1. sınıflar gelişimsel olarak henüz dönemin başında olsalar da, her iki sınıf düzeyi de Arnett'in tanımladığı yaş aralığında yer almakta ve bu nedenle de beliren yetişkinlik özelliklerini göstermektedirler. Benzer biçimde cinsiyetler arasında da anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir. Beliren yetişkinlik boyutlarında (olumsuzluk/kararsızlık, kimlik keşfi/arada hissetme, deneme/kendine odaklanma) cinsiyet ve sınıf düzeyine göre farklılık bulunmamıştır. Bu bulguya göre her iki cinsiyette ve sınıf düzeyindeki öğrencilerin beliren yetişkinlik özelliklerini benzer şekilde yaşadıkları söylenebilir.

Gelişimsel bağlamda bireylerin içinde bulundukları ortamın onların gelişimlerinde etkili olduğunu göz önüne alırsak, üniversite çevresi de kişisel gelişim ve

eğlence olanaklarının erişilebilir olduğu, bağımsızlık ve özgürlük duygusunun yaşandığı bir çevre olarak beliren yetişkinlerin gelişimleri üzerinde etkili olabilir.

Sosyal bilimlerde okuyan öğrenciler üniversitenin ve beliren yetişkinlik döneminin kendilerine sunduğu olanaklardan daha çok yararlanıyor görünmektedirler. Bu alanda okuyan öğrencilerin beliren yetişkinlik döneminin keşfetme, deneme, araştırma ve olanakları değerlendirme gibi özelliklerinden yararlanmaya daha eğilimli oldukları söylenebilir.

Araştırmada, dini kimlik boyutlarında cinsiyet ve sınıf düzeyine göre anlamlı bir fark bulunmuştur. Kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla ipotekli dini kimlik, erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre daha fazla dağınmık dini kimlik özelliğe yaşadığını bulunmuştur. Bu sonuç doğrultusunda kadın öğrencilerin daha fazla toplumun dini değerlerine bağlı olduğunu, aynı zamanda ailenin dini yönlendirmesine maruz kaldıkları söylenebilir. Ayrıca 1. sınıf öğrencileri 4. sınıflara göre daha fazla ipotekli dini kimlik özellikleri göstermektedir. Bu durum 1. sınıf öğrencilerinin dini davranışlarının daha fazla toplumsal çevreden ve aileden etkilendiğini ve henüz çok fazla sorgulamanın yapılmadan kendi dini kimliği olarak kabul ettiklerini göstermektedir.

Sonuç olarak bu çalışmanın bulguları beliren yetişkinlerin dini kimliklerinde cinsiyet ve sınıf düzeyine göre farklılaşmanın olduğunu göstermektedir.

5.2. Öneriler

Burada yeni yapılacak olan araştırmalara yönelik olarak bazı öneriler yer almaktadır

Bu araştırmada 1. ve 4. sınıf öğrencilerinde beliren yetişkinlik dönemi ve dini kimlik gelişimi arasında ilişki olup olmadığını incelenmiştir. Daha sonra yapılacak araştırmalarda beliren yetişkinlik döneminde farklı kimlik boyutlarını (cinsel kimlik, etnik kimlik, mesleki kimlik, vb) ele alan çalışmalar da yapılabilir.

Aynı zamanda beliren yetişkinlerin kimlik statülerinin ayrıntılı olarak incelenmesi önemli olabilir. Özellikle geleneksel kültürlerde dini kimliğin başta aile olmak üzere toplumsal belirleyiciler ile şekillendiği düşünülürse, dini kimliğin oluşmasında etki eden etmenlerin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırmada dini kimlik konusu sadece Türk beliren yetişkinlerle ele alınmıştır. Farklı kültürlerdeki bireylerle yapılacak çalışmaların dini kimlik açısından karşılaştırma yapılması ve varsa sosyokültürel değişkenlerin belirlenmesi önemlidir. Diğer yandan sadece öğrencilerin değil, farklı sosyo demografik özellikler gösteren bireyler de çalışma kapsamına alınabilir.

Çalışmada nicel yöntem kullanılarak beliren yetişkinlerde dini kimlik gelişimi, sınıf düzeyi ve cinsiyet değişkenlerine göre ele alınmıştır. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda daha ayrıntılı ve farklı alanlarda bulguları elde etmek için hem nitel hem nicel yöntemlerden faydalanılabilir. Öyleyse araştırmacı tarafından nitel olarak geniş yorumsal bilgileri kazanmakla beraber, nicel olarak ise soyut olarak araştırma biçimini zengin bir hale getirmeye çalışmaktadır.

KAYNAKLAR

- A. Reifman, J.J. Arnett, and M.J. Colwell, The IDEA: Inventory of the dimensions of emerging adulthood. Paper presented at the 111th Annual Convention of the American Psychological Association, Toronto, Canada. 2003, 4-6 August.
- Acar, N., Yıldırım, İ., Ergene, T. (1996). Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12: 45-56.
- Acar, N., Yıldırım, İ., Ergene, T. (1996). Bireylerin dindarlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 12, 45-56.
- Akdoğan, A. (2002). *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Akman, Y. (2007). Identity Status of Turkish University Students in Relation to Their Evaluation of Family Problems. *Social Behavior and Personality, An International Journal* 35 (1), 79-88.
- Aktu, Y. (2016). Levinson'un Kuramında İlk Yetişkinlik Döneminin Yaşam Yapısı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 8 (2), 162-177 doi: 10.18863/pgy.12690.
- Aktu, Y. (2015). *Levinson'un Kuramı Açısından İlk Yetişkinlik Dönemindeki Bireylerin Yaşam Yapılarının İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Osmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat
- Albarwary, R. H. (2015) *Mantıklı ve Mantıklı Olmayan Dini Eğilimler*. Bayrut: Dar alsakafa.
- Allport, G. (2016). *Birey ve Dini*. Ankara: Elis Yayınları.
- Arnett, J. J., Ramos, D., Jensen, A. (2001). Ideological Views in Emerging Adulthood: Balancing Autonomy and Community. *Journal of Adult Development*, 8 (2). 69-79.
- Arnett, J.J. (1994). Young People's Conceptions of the Transition to Adulthood. *Youth and Society Journal*, 29 (1), 3-23.
- Arnett, J.J. (1998). Learning to Stand Alone: The Contemporary American Transition to Adulthood in Cultural and Historical Context. *Human Development Journal* 41 (5-6) 295-315.
- Arnett, J.J. (2000). Emerging Adulthood. A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties. *American Psychologist*, 55 (5), 469-480.
- Arnett, J.J. (2003). Conceptions of the Transition to Adulthood Among Emerging Adults in American Ethnic Groups. *New Directions for Child and Adolescent Development (Exploring Cultural Conceptions of the Transition to Adulthood)*. 100, 63-75.
- Arnett, J.J. (2004). *Emerging Adulthood*. New Jersey: Prentice-Hall.

- Arnett, J.J. (2004). *Emerging Adulthood: The Winding Road From the Late Teens Through the Twenties*. Madison Avenue, New York: Oxford University Press.
- Arnett, J.J. (2007). Emerging adulthood: What is it and what is it good for?. *Child Development Perspectives*. 1 (2), 68-73.
- Arnett, J.J. (2007). The Long and Leisurely Route: Coming of Age in Europe Today. *Current History*, 106 (697), 130-136.
- Arnett, J.J., Jensen, L.A. (2002). A congregation of one: Individualized religious beliefs among emerging adults. *Journal of Adolescent Research*, 17, 451-467.
- Arnett, J.J., Tanner, L. (2009). *The Emergence of Emerging Adulthood: The New Life Stage Between Adolescence and Young Adulthood*. A. Furlong (Ed.) Handbook of Youth and Young Adulthood. New York: Routledge.
- Arslan, M. (2016). Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine. *Birey ve Toplum dergisi*. 6 (11), 5-25.
- Atak, A., Erten Tatlı, C., Çokamay, G., Büyükpabuşcu, H., Çok, F. (2016). Yetişkinliğe Geçiş: Türkiye’de Demografik Ölçütler Bağlamında Kuramsal Bir Gözden Geçirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 8(3):204-227.
- Atak, H. & Çok, F. (2008). The Turkish version of inventory of the dimensions of emerging adulthood (The IDEA), *International Journal of Human and Social Sciences*. 2 (3), 281-287.
- Atak, H. (2005). *Beliren Yetişkinlik: Yeni Bir Yaşam Döneminin Türkiye’de İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara .
- Atak, H., çok, F. (2010). İnsan Yaşamında Yeni Bir Dönem: Beliren Yetişkinlik. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17 (1), 39-50.
- Atak, H., Çok, F. (2013). Kimlik Gelişiminde Yeni Bir Boyut: Seçeneklerin Saplantılı Araştırılması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 5 (40), 232-244.
- Ayaz, O. (2015). *Sosyal Medyanın Ergenlerin Dini Sosyalleşmesine Etkileri: Sakarya/Akyazı Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldırım Bayezid Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Aygün, A. (2000). *Kişilik Psikolojisi ve Dindarlık* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Badger, S., Nelson, L. J. ve Barry, C. M. (2006). *Perceptions of the Transition to Adulthood Among Chinese and American Emerging Adults*. *International Journal of Behavioral Development*, 30 (1), 84-93.
- Baş, N. (2013). *Ergenlerin bağlanma Stilleri ve Kimlik Statüleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Baynal, F. (2015). Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkinin Çeşitli Değişkenlere İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmalar Dergisi*. 4 (1), 206-231.
- Baynal, F. (2015). Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 206-231.

- Beit-Hallahmi., Argyle, M. (1997). *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*, Routledge. New York: Routledge publisher.
- Bekiroğlu, A., Hülür, H., Banu, A. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Facebook Kullanımı ve Dijital Şizofrini Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 14, 146-175.
- Bell, D. (2009). *Religious Identity: Conceptualization and Measurement of the Religious Self*. Unpublished paper presented at APA Div. 36 Mid-Conference.
- Boswell, G., Kahana, E., Anderson, P. (2006). Spirituality and healthy Life tyle Behaviors: Stress Counter-Balancing Effects on the Well-being of Older Adults. *Journal of Religion and Health*. 45 (4), 587-602
- Brown, L.B. (1962). A Study of Religious Belief. *British Journal of Psychology*. 53 (3), 259-272.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., Demiral, F. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (24 baskı). Ankara: Pegem Akademi yayınları.
- Casey, C. (2001). Online Religion and Finding Faith on the Web: An Examination of Beliefnet.org. *Proceedings of the Media Ecology Association*. 2, 32-40.
- Chwartz, S., Cote, J., Arnett, J.J. (2005). Identity and Agency in Emerging Adulthood: Two Developmental Routes in the Individualization Process. *Youth & Society*. 37 (2), 201-229
- Cote, J.E. (2006). Emerging Adulthood as an Institutionalized Amoratorium: Risk and Benefits to Identity Formation. In Arnett, J.J., Tanner, J.L (Eds), *Emerging Adults in America: Coming of Age in the 21st century*. 85-116. <http://dx.doi.org/10.1037/11381-004>
- Çayır, C. (2014). Ergenlerin Dini İnanç, Şüphe ve Dini Tutumları Üzerine Bir Araştırma. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 59-88.
- Çelik, C. (2004). Türk Halk Dindarlığında Değişim ve Süreklilik. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4 (1), 213-239.
- Çelikkaya, M. (2010). *Seküler Bir Kutsal Oluşturma Aracı Olarak Medya ve Din İlişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çınar, M. (2017). Yaş Psikolojisi: Yaş ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Empirik Bir Araştırma. *Turkish Studies* 12 (2), 57-74.
- Cheah, C. S. L., Trinder, K. M. ve Gokavi, T. N. (2010). *Urban/rural and Gender Differences Among Canadian Emerging Adults*. *International Journal of Behavioral Development*, 34(4), 339-344.
- Doğan, A. (2011). *Turkish Emerging Adults: perceptions of Adulthood*. Sözel bildiri, European Congress of Psychology, Temmuz, İstanbul.
- Doğan, A., Cebioğlu, S. (2011). Beliren Yetişkinlik: Ergenlikten Yetişkinliğe Uzanan Bir Dönem. *Türk Psikoloji Yazıları*. 14 (28), 11-23.
- Elias, J. (1993). *The Foundation and Praticice of Adult Religious Education*. USA: Krieger publisher.

- Erbahar, A. (2014). *The Relationship Between Perseived Parenting Practices and Subjective well-being of Emerging Female Adults in Turkey* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erdoğan, H. (2014). Ergenlik Döneminin Dini ve Toplumsal Gelişimi. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14 (1), 153-165.
- Ergin, E. (2015). *Beliren Yetişkinlik Döneminde Kimlik Statüleri ve Başa Çıkma Stratifileri İlişkisinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erikson, E. (1968). *İdentity: Youth and Crisis*. New York: Norton.
- Eryılmaz, A., Ercan, L. (2011). Beliren Yetişkinlikte Romantik Yakınlığı Başlatma ve Algılanan Kontrol. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31 (2), 359-380.
- Galambos, N. L, Martinez, L. M. (2007). Poised for Adulthood in Latin America: A Pleasure for the Privileged. *Child Development Perspectives*, 1(2), 109-114.
- Grapps, R.W. (2004). *Psikanaliz ve Din* (Çev: Ayten, A). *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 171-190
- Gursü, O. (2011). *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindalık İlişkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Gümüş, A. (2013). Yetişkinlerin Din Eğitimine Bakışları ve Din Eğitimi İhtiyaçları. *İlke İlim Kültür Eğitim Derneği*, 4.4. ISBN 978-605-86375-4-2
- Haberli, M. (2014). *Tarihsel, Kuramsal ve Pratik Boyutlarıyla İnternet ve Din*. İstanbul: Açılım Kitapevi.
- Hökeliçli, H. (2005). *Din Psikolojisi* (2 baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vak. Yayınları.
- Hökeliçli, H. (2006). *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*. Ankara: Dem Yayınları.
- Hülür, A., Bekiroğlu, H. (2016). Çevrimçi Din: Dini İçerikli Bir Facebook Sayfasının Göstergebilimsel Analizi. *SBARD*. 14 (27), 145-164.
- İkis, M. (2013). *Orta Yaş Krizi ve Din İlişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri .
- İnan, M. (2013). Lise Öğrencilerinin Medya-Din İlişkisi Algıları. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1 (1), 121-145.
- Kanih, M. (2017). *İraklı Bireyin Kimliği*. Bağdad: Dar Alsakafa.
- Karaca, F. (2007). *Dini Gelişim Reorileri*. Ankara: Dem Yayınları.
- Kılavuz, M. (2005). Yaşlanma Sürecinin Dinî Gelişime Etkileri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 97-112.
- King, P. (2003). Religion and Identity: The Role of Ideological, Social, and Spiritual Contexts. *Journal of Developmental Science*, 7 (3), 197-204.
- King, P., Roeser, R. (2009). *Religion and Spirituality in Adolescent Development: Handbooks of Adolescent Psychology* (3rd ed). 435-480. Kanada: Hoboken.
- Kirmanj, Ş. (2018). *Kimlik*. Sulaymaniyah: Endeşe yayınevi.

- Koç, M. (2005). Din Psikolojisi Araştırmalarında Ergenlik Dönemi Üzerine Türkçe Yapılan Çalışmalarla İlgili Bir Literatür İncelemesi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12, 42-69.
- Köse, A., Ayten, A. (2018). *Din Psikolojisi* (8 baskı). İstanbul: Timaş Yayınları
- Köylü, M. (2017). Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi (7 baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kroger, J. (1988). A longitudinal Study of Ego Identity Status Interview Domains. *Journal of Adolescence*, 11 (1), 49-64.
- Kroger, J. (2004). *Discussions on Ego Identity*. Englang: Lawrence Erlbaum Associates.
- Kulaksızoğlu, A. (2014). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 1-26 .
- Levinson DJ (1986) A conception of adult development. *American Psychology*. 41, 3-13
- Levinson, DJ. (1977) The mid-life Transition: A Period in Adult Psychosocial Development. *US National Library of Medicine National İnstitutes of Health. Psychiatry*, 40 (2), 99-112.
- Luyckx, K., Goossens, L., Soenens, B., Beyers, W., Vansteenkiste, M. (2005). Identity Statuses Based on 4 Rather Than 2 Identity Dimensions: Extending and Refining Marcia's Paradigm. *Journal of Youth and Adolescence*, 34, 605–618.
- Luyckx, K., Schwartz, S. J., Goossens, L., and Soenens, B. (2008). The Relationship Between Identity Development and Adjustment in the Transition to Adulthood: Variable-centered and personcentered approaches. *Journal of Research on Adolescence*, 18, 595–619.
- Marcia, J, E. (1966). Development and Validation of Ego Identity Status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3 (5), 551-558.
- Marcia, J. (1993). *The Relation Roots of Identity* . Kroger, J (Ed). Discussions on Ego Identity. England: Lawrence Erlbaum Associates.
- Miller, P. (2017). *Gelişim Psikolojisi Kuramları*. (Çev: Gültekin, Z). Ankara: İmge yayınları:
- Morsünbül, Ü. (2011). *Ergenlikte Özerkliğin ve Kimlik Biçimlenmesinin Öznel İyi Oluş Üzerindeki Etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Nelson, L. J., Chen X. (2007). Emerging Adulthood in China: The Role of Social and Cultural Factors. *Child Development Perspectives*. 1 (2), 86-91.
- Okumuş, E. (2002). *Gösterişçi Dindarlık*. İstanbul: Ark Yayınları.
- Onay, A. (2004). *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim: Üniversite Öğrencileri Örnekleme*. Ankara: Dem Yayınları.
- Onur, B. (2000). *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*. Ankara: İmge Yayınları.
- Orhan, F. (2014). *Ergenlerin Dini Kimlik Kazanmalarına Sosyal Öğrenmenin Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Orhan. F., Dağcı, A. (2015). Ergenlikte Dini Kimliğin İnşası: Sosyal Öğrenme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4 (7), 116-132.
- Palmer, M. (1998). Freud and Jung on Religion. London: eBook Published, Routledge <https://doi.org/10.4324/9780203440803>
- Pals, D. (1996). *Seven Theories About Religion*. USA: Oxford University Press
- Parmaksız, H. (2008). *Beliren Yetişkinlikte Kültürel Etkinliklere Katılım* (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Pehlivan, R. (2017). *Erken Evlenen ve Çocuk Sahibi Olan Ergen ve Beliren Yetişkinlerin Kimlik Statülerinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Postman. N. (2005). *Televizyon: Öldüren Eğlence*. (Çev: Akınhay, O). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rosenberg, N. (2007). Rethinking Emerging Adulthood in Japan: Perspectives from Long- Term Single Women. *Child Development Perspectives*. 1 (2), 92- 95.
- Sam, H., Amber, R., Nadal, C., Seth J. Schwartz. M. (2017). The Integration of Personal Identity, Religious Identity, and Moral Identity in Emerging Adulthood. *İdentity: An International Journal of Theory and Research*. 17 (2), 96-107.
- Santrock, J.W. (2012). *Ergenlik-Adolescence*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Santrock, J.W. (2012). *Yaşam Boyu Gelişim: Gelişim Psikolojisi* (Çev: Yüksel, G). Ankara: Nobel Yayınları.
- Schwartz, J. S., Zamboanga, B. L., Luyckx, K., Meca, A., Ritchie, R. A. (2013). Identity in Emerging Adulthood: Reviewing the Field and Looking Forward. *Social Scientists to work With Big Data & Technology*. 1 (2), 96-113. <https://doi.org/10.1177%2F2167696813479781>
- Seçer, İ. (2013). *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi: Analiz ve Raporlaştırma*. Ankara: Anı Yayınları.
- Seul, K. (2010). *Religious Identity as a Mediator Between Religious Socialization from Parents, Peers and Mentors and Psychological Well-Being and Adjustment Among Korean-American Adolescents* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Faculty of The Graduate School. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download>. pdf
- Steinberg, L. (2017). *Ergenlik*. Ankara: İmge kitabevi Yayınları.
- Stets, J., Burke, P. (2000). Identity Theory and Social Identity Theory. *Social Psychology Quarterly*. 63 (3), 224-237.
- Taylor, R., Oskay, G. (1995). Identity Formation In Turkish and American Late Adolescents. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 26 (1), 8-22.
- Troost, G., Roos. S. (2006). Religious Identity Development of Adolescents in Religious Affiliated Schools: A Theoretical Foundation for Empirical. *Journal of Beliefs and Values*. 27 (3), 303-314.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2010). 15.07.2019 tarihinde http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?aiileyapi=&report=YASAM_CAPRA_Z.RDF&p_yil=9999&p_x=yasko&p_y=mutluluk&p_kod=2&p_dil=1&desfor mat=pdf&ENVID=aiileyapiEnv adresinden alınmıştır.

- Ulu, M. (2013). Psikoloji: Din Psikolojisi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13 (1), 235-255.
- Ulu, M. Osmanoğlu, C. (2012). Dini Düşüncenin Gelişimi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 12 (1), 269-289.
- Verschoor-Kirss. (2012). The Dynamic Interplay of Religion and Technology in Online Social Networks. *Journal of Religion and Society*, 14, 1-12. ISSN 1522-5668
- Worrell, F. (2006). Multigroup Ethnic Identity Measure Scores in a Sample of Adolescents From Zimbabwe. *International Journal Of Theory and Research*. 6 (1), 35-59.
- Yousuf, H.S. (2018). *Psikolojide Kişilik Kuramları*. Sulaymaniyah: Endeşe Yayınları.
- Yüzbaşı, V. (2012). *Türkiye’de Beliren Yetişkinlik: Yetişkinlik Kriterlerinin ve Yetişkinlik Statülerinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Zubaroğlu, S. (2008). *Cultural Influences on Emerging Adulthood: Akomparison of European-American and Turkish Young Adults in Their Early and Late Twenties* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) The New School for Social Research of The New School.
- Zuckerman, P. (2012). *Faith No More: Why People Reject Religion*. New York: Oxford University Press.
- Zuckerman, P. (2009). *Din Sosyolojisine Giriş* (Çev. Çapçioğlu, I ve Aydınalp, H). Ankara: Birleşik Kitabevi.



EK-A: Demografik Bilgi Formu

Değerli katılımcılar;

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Psikolojisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı kapsamında “Beliren Yetişkinlikte Dini Kimlik Gelişimi” başlıklı bir tez çalışması yürütmekteyim. Bu bağlamda 1. ve 4. sınıf üniversite öğrencilerinin dini kimlik gelişimleri incelenecektir. Bu amaçla sizden ekte yer alan Beliren Yetişkinlik ve Dini Kimlik ölçeklerini doldurmanız istenmektedir. Araştırma kapsamında kişisel bilgileriniz kullanılmayacak ve formlarda verdiğiniz bütün yanıtlar gizli kalacaktır. Ölçeklerde doğru ya da yanlış gibi bir değerlendirme yoktur. Yalnızca genç insanların dini kimlik gelişimlerinin nasıl olduğunu merak ediyoruz. Bu nedenle ölçek maddelerine içtenlikle yanıt vermeniz araştırmamızın geçerliliği açısından çok önemlidir. Araştırmaya katılmak tamamen gönüllüdür ancak eksik formlar değerlendirme kapsamına alınmayacağından tüm soruları doldurmanız çalışmanın tamamlanması için gereklidir.

Araştırma ile ilgili daha ayrıntılı bilgi isterseniz benimle iletişim kurabilirsiniz.

Desteginiz ve katkılarınız için teşekkür ederim.

Hemn Salih Ahmed

Ankara Üniversitesi

Eğitim Psikolojisi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Öğrencisi

KİŞİSEL BİLGİLER

Lütfen aşağıda yer alan maddeleri dikkatlice okuyunuz ve ilgili yerleri doldurunuz ya da size en uygun olan tanımlamayı işaretleyiniz.

1. Yaşınız : ()

2. Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()

3. Sınıfınız: 1 () 4 ()

4. Çalışma durumunuz: Çalışıyorum () Çalışmıyorum ()

5. Medeni durumunuz: Bekar () Evli () Boşanmış ()

6. Eğer evliyseniz çocuğunuz var mı: Evet () Hayır ()

7. Ailenizin toplam aylık geliri:

2000 TL'den az () 2000 – 5000 TL arasında ()

5000 – 10000 TL arasında () 10000 TL den fazla ()

8. Annenizin eğitim durumu:

Okuma yazma bilmiyor () İlkokul () Lise () Orta okul ()

Üniversite () Lisans üstü ()

9. Babanızın eğitim durumu:

Okuma yazma bilmiyor () İlkokul () Lise () Orta okul ()

Üniversite () Lisans üstü ()

10. Anne ve babanızın medeni durumu:

Birlikte yaşıyorlar () Ayrı Yaşıyorlar () Boşanmış ()

11. Şu an nerede kalıyorsunuz ?

Ailemin yanında kalıyorum () Tek başıma yaşıyorum ()

Arkadaşlarımla evde kalıyorum () Devlet yurdunda kalıyorum () Özel yurttta kalıyorum ()

EK-B: Beliren Yetişkinliğin Boyutları Envanteri

Değerli katılımcılar

Ölçeyi doldurmaya başlamadan önce, lütfen ilk olarak kendiniz ve yaşamınızın şu sıralar içinde bulunduğunuz dönemi hakkında bir süre düşünün. **“Yaşamınızın şu sıralar içinde bulunduğunuz dönemi”** ifadesi ile yaşamınızın *ortalama beş yıllık bir dönemi* (geçmiş olan birkaç yıl, şimdiki zaman ve gelecek birkaç yılı) kastedilmektedir.

Lütfen aşağıda maddeleri dikkatlice okuyunuz ve size en uygun olan tanımlamayı işaretleyiniz

Yaşamınızın şu sıralar içinde bulunduğunuz dönemi	Bana hiç uygun değil (1)	Bana pek uygun değil (2)	Bana oldukça uygun (3)	Bana tamamen uygun (4)
1. keşif zamanıdır.				
2. kafa karışıklığı zamanıdır.				
3. kendini kısıtlanmış hissetme zamanıdır.				
4. stres altında kalmış hissetme zamanıdır.				
5. kararsızlık zamanıdır.				
6. büyük baskılar zamanıdır.				
7. kim olduğunu bulma zamanıdır.				
8. bağımsızlık zamanıdır.				
9. açıkça seçimler yapma zamanıdır.				
10. belirsizlikler zamandır.				
11. kendine yetme zamanıdır.				
12. pek çok kaygının yaşanma zamanıdır.				
13. yeni şeyleri deneme zamanıdır.				
14. kendine odaklanma zamanıdır.				
15. anababalardan ayrılma zamanıdır.				
16. kendini tanımlama zamanıdır.				
17. bir anlam duygusu arama zamanıdır.				
18. kendi inanç ve değerlerine karar verme zamanıdır.				
19. kendin için düşünmeyi öğrenme zamanıdır.				
20. yavaş yavaş yetişkin olma zamanıdır.				

EK-C: Dini Kimlik Ölçeği

	Kesinlikle katılıyorum	Çoğunlukla katılıyorum	Biraz katılıyorum	Biraz katılmıyorum	Çoğunlukla katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1. Konu din olunca ilgimi çekecek başka hiçbir şey bulamıyorum ve gerçekten başka şeylere önem vermenin gerekliliği olduğunu hissetmiyorum.						
2. İman kişiye özel bir şeydir, kendim düşünürüm ve neye inanacağımı kendim bilirim.						
3. Hiçbir zaman “ben kimim” diye düşünmedim.						
4. Dinimi hiç sorgulamadım, ailem için doğruysa, benim için de doğru olmalıdır.						
5. Din hakkında çok düşünmem ve bu beni hiçbir şekilde rahatsız etmiyor.						
6. Çok düşündükten sonra, benim için hangi yaşam tarzının ideal olduğuna dair kendi bireysel görüşümü geliştirdim ve kimsenin bakış açımı değiştirebileceğine inanmıyorum.						
7. Dinin benim için ne anlama geldiği konusunda emin değilim, düşüncelerimi düzene sokmak istiyorum ama henüz bunu yapmadım.						
8. Hala kim olduğumu bulmaya çalışıyor gibi hissediyorum.						
9. Din şu anda kafamı karıştırıyor. Benim için neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair görüşlerimi sürekli değiştiriyorum.						
10. Yaşamın kendisi için kabul edilebilir bir bakış açısı ararken, başkaları ve kendim ile birçok tartışma yaşadım.						
11. İnançla ilgili ciddi bir sorgulama döneminden geçtim ve şimdi bir birey olarak neye inandığımı anladığımı söyleyebilirim.						
12. Ailemin hayatla ilgili görüşleri benim için yeterlidir, başka hiçbir şeye ihtiyacım yok.						
13. Hala inancımı araştırıyorum ve buna devam ediyorum. Sonuca ne zaman varacağım konusunda emin değilim.						
14. Dini inançlarıma katı bir şekilde bağlıyım ve hiçbir dönemde inancımı sorgulamadım.						
15. Dine inancım azdır, herhangi bir dini geleneğe bağlı değilim ve hiçbir dini gelenek hakkında araştırma yapmayı önemsemiyorum.						
16. İman benim için çok önemlidir ve asla bu konuda çelişkiye düşmedim.						

17. Farklı inanç ve değerler konusunda hangisinin doğru veya en iyisi olduğuna ilişkin birçok sorum var.						
18. Bana diğerlerinden daha çekici gelen tek bir yaşam tarzı yok.						
19. Biraz zaman ve çaba gerektirse de inancımınla çekişme yaşadığıktan sonra, şimdi neye inandığımı biliyorum.						
20. Neye inandığımı biliyorum, geleneksel dini inancın her şeyine inanmasam da, hala benim kim olduğumun bir parçasıdır.						
21. Dini toplumumu ve kurumlarını seviyorum, hiçbir zaman da dinimin değer ve inancımı değiştirmeyi düşünmedim.						
22. Dini kim olduğum konusunda önemli görmüyorum ve din ile ilgilenmiyorum.						
23. Dini inancım diğer insanlara göre farklı ve hala oluşma aşamasında.						
24. Kim olduğumu biliyorum ve hiçbir zaman bu konuda endişelenmeye gerek duymadım.						
25. Dinler hakkında birçok sorum oldu ama şimdi imanımınla ilgili istikrarlı bir döneme girdiğimi hissediyorum.						
26. Dinin benim için önemli olup olmadığını asla düşünmedim.						
27. Çok fazla araştırma yaptım ve şimdi kim olduğum konusunda iyi bir düşünceye sahibim.						
28. Ailemin katıldığı birçok dini mekan ve törende bulundum, asla neden bu yerlerde bulunduğumu sorgulamadım.						

EK-D: Etik Kurulu İzin Formu



GİZLİ

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu Başkanlığı

Sayı : 85434274-050.04.04 / 50247
Konu : Etik Kurul Kararı Hakkında

19.07.2019

Sayın Hemn Salih AHMED

İlgi: 20/06/2019 tarihli başvurunuz.

“Beliren Yetişkinlikte Dini Kimlik Gelişimi” başlıklı teziniz ile ilgili olarak Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Alt Etik Kurulunun 12/07/2019 tarihli toplantısında alınan 9/292 sayılı kararın bir örneği ilişikte gönderilmektedir.
Bilgilerinizi saygılarımla rica ederim.

Prof. Dr. Sibel SÜZEN
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

EKLER:
Karar Örneği (1 sayfa)

Ankara Üniversitesi Rektörlüğü 06100 - Tandoğan/ANKARA
Telefon : 0 (312) 60 40 / 2101
Faks : 0 (312) 212 60 49

GİZLİ

Ayrıntılı Bilgi İçin

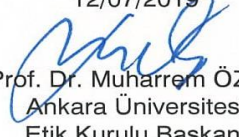
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 12/07/2019
Toplantı Sayısı : 09
Karar Sayısı : 292

292- Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Psikolojisi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi **Hemn Salih Ahmed**'in "Beliren Yetişkinlikte Dini Kimlik Gelişimi" başlıklı tezi ile ilgili 20/06/2019 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Araştırmanın aydınlatılmış onam formunun uygun biçimde hazırlandığı, görüşme sorularının yansız olduğu ve ayrımcı ifadeler içermediği, yöntemsel tutarlığın bulunduğu, dolayısıyla araştırma tasarımının etik açıdan uygun olduğu görülmekle birlikte; Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Psikolojisi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi **Hemn Salih Ahmed**'in "Beliren Yetişkinlikte Dini Kimlik Gelişimi" başlıklı tezi tamamlanmış bir tez çalışması olduğundan Etik Kurul onay belgesi verilememektedir.

ASLININ AYNIDIR
12/07/2019


Prof. Dr. Muharrem ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı

BENZERLİK BİLDİRİMİ

“Beliren Yetişkinlerde Dini Kimlik Gelişimi” başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihali Engelleme Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) “Beş sözcükten daha az olan benzeşmeler” (2) “Kaynaklar” (3) “Doğrudan Alıntılar” dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 11.10.2019
Gönderim Numarası	: 1190793447
Sayfa Sayısı	: 80
Sözcük Sayısı	: 23348
Karakter Sayısı	: 160024
Benzerlik Oranı	: %8
Savunma Tarihi	: 20.09.2019

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihali Engelleme Programı’na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10’dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı : HEMN SALİH AHMED

Tarih : 11.10.2019

İmza

: 

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Hemn Salih Ahmed

E-Posta Adresi : hemnsalih35@gmail.com

İş Deneyimi :

Unvan	Görev Yeri	Yıl
Araş. Gör	Salahaddin Üniversitesi. Erbil-Irak	2013-2016

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Psikoloji	Salahaddin Üniversitesi. Erbil-Irak	2010-2013

Yayınlar: